

magazin istoric

NOIEMBRIE 2023

Apare
din aprilie
1967

magazin istoric

Anul LVII – serie nouă – nr. 11 (680)
noiembrie 2023

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

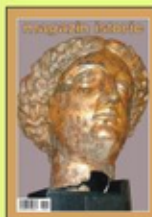
1 Regele Roger al II-lea al Siciliei încoronat de Hristos, mozaic din biserica în rit bizantin Martorana din Palermo; Sicilia medievală era un ținut cosmopolit, cu o importantă populație grecească de rit ortodox, de aceea monarhul este ilustrat în acest mod, cu numele grecizat Rogerios. Regatul său, aflat la granița sudică a Statului Papal, a avut dese conflicte politice și religioase cu Pontifiți romani, sprijinind inclusiv antipapi, pretendenți ilegiti la Scaunul Pontifical

2 Statueta Venus de la Drăgușeni (văzută din față și din spate), aflată în patrimoniul Muzeului Județean Botoșani, este o piesă unică, fiind una dintre puținele statuete descoperite întregi. În jurul gâtului este reprezentat un medalion atârnat de un colier pentagonal, care era prevăzut cu posibili franjuri scurte

3 „Mașina aerostatică a fraților Montgolfier”, își intitulează acest desen artistul francez Claude-Louis Desrais (1746 – 1816), care, deși specializat în grafica modei și costumului francez, nu a vrut să lase neilustrat momentul istoric al experimentului, înălțarea balonului, în 1783 (sub privirile unei mulțimi), cu atât mai mult cu cât i-a fost contemporan

4 Capul în bronz aurit al zeiței Sulis Minerva, din templul de la Bath (Somerset, sud-vestul Angliei), expusă în termele romane de acolo și care a dat denumirea orașului Aquae Sulis, loc de pelerinaj pentru puterea tămăduitoare a apelor

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Consilier editorial
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu**

**Corectura
Georgeta Apreotesci
Machetare
Monica Șerban**

**Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR**noiembrie
2023****4** Visul lui Laurian
N. IORGA**5** Ce ne-a trimis
Moscova
drept osemintele
lui Cantemir?
I. BISTREANU**AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ****10** În căutarea
fetei morgana
*Documente diplomatice
despre situația României
în Balcani,
martie – august 1939*
D. PREDĂ**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI****14** August
Treboniu Laurian,
al doilea președinte
al Academiei Române
R.-A. SORESCU**18** Bancheri suspecti
în ochii Securității
*Banca Română
de Comerț Exterior*
C. NIȚULESCU**INEDIT****23** Un refugiat
polonez îi cere ajutorul
lui Iorga
C. PĂIUȘAN-NUICĂ**25** Rana din inima
israelienilor
Războiul de Iom Kipur
A. SHAFRIR**POVEȘTILE
BUCUREȘTIULUI****29** Mahalalele
din interbelic,
zone rezidențiale de azi
C.P. BUIUMACI**33** Un „fake news“...
doctoral
*Domnul
Frédéric Beaumont
despre conviețuirea
românilor cu rutenii*
M. CAZACU**37** Ce știa FBI
că credeau sovieticii
despre asasinarea
președintelui Kennedy
M.-D. SUCIU**42** Dumbrava Roșie
*Bătălia
din Codrii Cosminului*
L. CÎMPEANU

47 Martirii Beiușului
M. CIORDAȘ
GERMAN

52 „Vive
L'Empereur!”
Valahi la Malmaison
A.-S. IONESCU

EXCLUSIVITATE

57 1943. La Salonic
se aplică
„soluția finală”
A. PATELAKIS

CĂLĂTOR
PRIN TIMP

62 Sulis Minerva
de la Bath
G. GÎRMACEA

65 O istorie pe lună

66 Recurs
la istorie, într-o lume
în metamorfozare
Școli de gândire
în politica externă
a României
M.E. IONESCU

71 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori
Din corespondența
pariziană
a Marthei Bibescu
G. FILITTI

74 Simbolistica
populară
a zilelor săptămânii
D. IONESCU

76 Sașii procesomani
din Cisnădie
N. NEMETHI

DEBUT
LA
MAGAZIN ISTORIC

80 Papa omorât
de o piatră
I.-S. CRINTEA

82 Președintele
cultivat și ginerele escroc
F. DOLGHIN

86 Frumoasa
de la Drăgășeni
A. KOVACS

EVENIMENT

88 Revista
„Document” la 25 de ani
D. MATEI

HOOVER
INSTITUTION

93 Dimitrie
D. Dimăncescu pentru
Departamentul de Stat

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

89 În București,
acum 50 ani

92 Telex

63; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

UN UTOPIST AUGUST TREBONIU LAURIAN

NICOLAE IORGA

Acum câteva zile s-a dezvelit, înaintea câtorva profesori, un mic bust de marmură, lucrat cu îngrijire și – după cât se zice – plin de asemănare, care e chemat să amintească și copiilor din școala vecină, și puținilor trecători din acel unghi al Bucureștilor numele și faptele lui August Treboniu Laurian. [...]

Știți legenda: o mare clădire se înalță; este tot ce s-ar părea că ajunge: var, nisip, cărămidă, piatră și marmură; sunt mâinile lucrătorilor, este râvna ctitorului și priceperea meșterului. Dar noaptea surpă ceea ce se înalță ziua. Mai lipsește ceva, care nu e nici ban, nici material, nici plan măiestrit: trebuie jertfa unui suflet, care se *fură* aici sau se *jertfește* aici și prin care se încheagă pietrele una peste alta, până se poate încununa cu flori și steaguri vârful săvârșit.

Pe când a venit Laurian la noi, inginer, filosof și latinist, istoric, geograf și arheolog din Viena, biet prooroc răătăcitor de felul celui alt ardelean – Lazăr –, pe atunci, la 1830 – 40, se făceau șosele și felinare, ferme-model și numere pentru case, fântâni, grădini, școli, biblioteci sub cârmuirea unor domni – funcționari turci –, în jurul cărora se adunau puterile din țară ca funcționari munteni sau moldoveni. Gustul de trai bun, de înaintare, de faimă ușoară robise pe fruntași, un Eliad, un Asachi, cari putrezeau de vii. Tinerii se zbăteau să-și descopere o conștiință a lor, din câte lucruri citiseră, auziseră și văzuseră. Lipsa o îndrăzneală, un ideal mare, care să smulgă această societate și s-o arunce mai departe.

Laurian a fost acest mare îndrăzneț. Visul lui era crearea unei Rome nouă cu acest material românesc pe care-l credea vrednic să dea o asemenea operă. Prin limbă, prin amintiri era să se facă această minune. Și, spre a imprima mișcarea, el își alegea, ca și Lazăr, singurul punct de plecare

solid pentru o asemenea faptă: școala. Începu cu cele muntene, și sub Grigore-vodă Ghica el căpătă în mână sa pe ale Moldovei. Energia lui predomină mai târziu în acea școală înaltă pentru oamenii mari care trebuie să fie Academia Română.

Și, cât se putea prinde din ideile sale, cât nu era sămânță moartă culeasă în urne antice – prinse. O mândrie capabilă de multe rătăcirii, dar și de multe cuceriri trainice, se coborî în sufletele umilite din care, cu câțiva ani în urmă, se înălțase fumul de tămâie recunoscător către Regulamentul Organic și către mărișă-impărătească țarul Nicolae. Credea că suntem mai mult decât eram ne scăpă de o sigură pieire.

Lui însă, vizionarului, nu-i ajungea aceasta și sufletul prins se zbătea dureros în clădirea întemeiată prin jertfa lui. Limba rămăsese vulgară, scrisul se păstrase barbar, Roma viitoare tot nu se apropia de pământ. Sufletul se lovi de această realitate nevrednică și se stinse.

Dar, răzimată pe realitate trainică, trăiește clădirea: lucrători tot mai mulți îi adâncesc temelile și, în margine, străjeri, vizionari ca dânsul, păzesc și așteaptă...

(Text din 13 iulie 1903;
Nicolae Iorga, *Pagini alese*,
antologie și studiu introductiv M. Berza,
Editura pentru literatură, 1965)

ODISEEA OSEMINTELOR LUI DIMITRIE CANTEMIR

ION BISTREANU

La 21 august s-au împlinit trei secole de la moartea lui Dimitrie Cantemir, „erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, un Lorenzo de Medici al nostru“ (George Călinescu).

La 14 iunie 1935, în portul Constanța sosea de la Odesa vaporul „Prințesa Maria“, la bordul căruia se aflau rămășițele pământești ale domnitorului moldovean Dimitrie Cantemir, „așezate într-o raclă sigilată, împreună cu pământul din jurul lor“, precum și lespezile funerare de pe mormântul domnitorului și cel al primei sale soții, Casandra.

La coborârea lăzii cu osemintele lui Cantemir au bătut toate clopotele bisericilor din Constanța, s-au tras salve de tun, coșciugul a fost învelit cu tricolorul și depus pe un afet de tun. La ceremonie erau prezenți jumătate dintre membrii Guvernului (restul membrilor Cabinetului urmând să aștepte trenul funerar la Iași), personalități ale vieții politice, culturale și înalți prelați.

Odată cu osemintele, Guvernul sovietic a returnat și 1.443 lăzi conținând o parte considerabilă a arhivelor României evacuate în Rusia împreună cu

tezaurul Băncii Naționale, în timpul Primului Război Mondial, arhive dovedite a fi, la momentul returnării, fără mare valoare. După cum remarcă amar presa, nu s-a returnat nicio cantitate de aur și nici bijuterii sau alte obiecte de valoare.

IORGA INSISTĂ

Încă din luna februarie, sovieticii informaseră că vor restitui României lăzile cu documentele de arhivă (dar nu și tezaurul Băncii Naționale evacuat în Rusia în 1916!). Șeful misiunii diplomatice sovietice la București raporta la Moscova că, „temându-se că rezultatele deschiderii lăzilor ar putea provoca o stare de confuzie în rândurile opiniei publice [...], Titulescu a apelat la următoarea stratagemă: el l-a convins pe rege că aducerea în țară a rămășițelor pământești ale lui Cantemir reprezintă un eveniment de importanță națională pentru sta-

talitatea și cultura românească. De aceea, primirea rămășițelor pământești trebuie să se bucure de ceremonialul funerar destinat suveranilor. Satisfăcut atunci când poate să ametească masele cu vreo ceremonie, regele a acceptat imediat.“

Repatrierea osemintelor domnitorului moldovean și a documentelor de arhivă a fost prilejuită de împlinirea unui an de la stabilirea relațiilor diplomatice cu Uniunea Sovietică și erau menite a îmbunătăți imaginea negativă pe care U.R.S.S. o avea în țară și a pregăti terenul pentru semnarea unui acord prin care Moscova să accepte, chiar indirect (după cum sugera Titulescu), apartenența Basarabiei la România. Au fost destui naivi care au considerat că prin repatrierea osemintelor lui Cantemir, U.R.S.S. ar fi recunoscut oficial apartenența Basarabiei la România. Ziarul *Opinia* din Iași scria, la 19 iunie: „Conducătorii

Iunie 1935, Constanța. Se așteaptă coborârea osemintelor lui Dimitrie Cantemir în port.

De la stânga la dreapta: Alexandru Lapedatu, Ion Nistor, generalul Nicolae Uică, Nicolae Titulescu, Nicolae Iorga, dr. Constantin Angelescu, Mihail Semionovici Ostrovski, generalul Paul Angelescu, Savel Rădulescu

țării și poporul român au dreptul să pătrundă mai adânc sub aspectul material al evenimentului de astăzi și să creadă că Rusia Sovietică, reluând sentimentele prietenești ale lui Petru cel Mare față de moldoveni, recunoaște întregile hotare ale Moldovei între care Dimitrie Cantemir se va simți fericit să se poată odihni pe viitor“.

Euforia care cuprinsese la Constanța pe mai-marii țării la primirea osemintelor domnitorului moldovean s-a stins relativ repede, în următoarele zile fiind exprimate suspiciuni, e drept, palide, cu privire la autenticitatea osemintelor. În legătură cu aceasta, ministrul plenipotențiar al U.R.S.S. informa Moscova: „Argetoianu a solicitat o expertiză științifică, motiv pentru care, în vederea evitării unui nou scandal, asemănător cu cel care s-a produs cu arhiva națională,

osemintele au fost în grabă îngropate în incinta bisericii catedrale din orașul Iași, fără a aștepta construcția cavoului“. Diplomatul sovietic sublinia în mesaj că speculațiile privind osemintele domnitorului moldovean „au fost stopate, nu în ultimul rând, și urmare a unor indicații neoficiale transmise organelor de presă din partea Ministerului Afacerilor Străine al României“.

Reînhumarea osemintelor lui Cantemir a avut loc la 16 august 1935, la Iași. După ce a fost deschis sicriul primit de la Moscova, în procesul-verbal încheiat cu

acest prilej s-a menționat: „s-au găsit în raclă o parte din oseminte, fără craniu, cuprinzând oasele brațelor și picioarelor, înfășurate în resturile unui veșmânt de mătase, croit occidental, din care s-au fotografiat, împreună cu oasele, înseși capetele mânelor. Medicul legist a constatat prezența corpului unui om în vârstă de aproape 50 de ani, având talia de 1,65 m, ceea ce corespunde întru-totul cu datele istorice privitoare la Dimitrie Vodă“. Absența craniului – care ar fi putut fi hotărâtoare în analiza antropologică – a dat naștere unei legende conform căreia acesta ar fi fost furat de o frăție francmasonică și dus într-un cimitir masonic din Scoția.

Racla cu osemintele domnitorului a fost apoi depusă într-o criptă din Biserica Trei Ierarhi, iar pe lespede de funerară a fost gravată inscripția compusă de Iorga: „Aici, întors din lunga și pre greaua pibegie înfruntată pentru libertatea țării sale, odihnește Dimitrie Cantemir, Domn al Moldovei“.

Presa a relatat că în conferința susținută imediat după ceremonii la universitatea ieșeană, Nicolae Iorga „insistă și caută să îndepărteze de la îndoiala pe care putea s-o aibă unii despre autenticitatea osemintelor aduse de la Moscova. «Osemintele sunt într-adevăr ale lui Cantemir», a spus d. Iorga“.

Slujbă pe vaporul „Prințesa Maria“

DEMERSURI, CIUDĂȚENII...

Fostul domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir, refugiat în Rusia din 1711, a murit la 21 august 1723 și

a fost înmormântat în Biserica „Sf. Împărați Constantin și Elena”, ctitorită de el pe teritoriul Mănăstirii grecești „Sf. Nicolae” din Moscova. În cavoul familial își mai dormeau somnul de veci prima sa soție, Casandra, fiica Smaragda, fiul Antioh și, după unele date, controversate încă, fiica cea mare, Maria.

În vederea construirii unei clădiri ministeriale și a unei stații de metro, la sfârșitul anului 1934 întregul complex al mănăstirii

Serviciul religios de la Iași, în fața osemintelor:

în centru, prim-ministrul Gheorghe Tătărescu; în dreapta lui Ion Inculț și Alexandru Lapedatu; pe rândul al doilea, al doilea din dreapta,

Mihail Sadoveanu

Se descarcă lăzi cu documente aparținând arhivelor României

grecești (închisă încă din anul 1923) a fost demolat, inclusiv biserica pe care o ctitorise Cantemir, odată cu toate mormintele aflate în interiorul ei. Numai unele lespezi funerare de pe mormintele unor personalități ruse din domeniul culturii sau din armată au fost transferate în alte cimitire.

În anul 1977, Iosif Dic, scriitor sovietic, fiul cominternistului român Ion Dic-Dicescu stabilit în Rusia Sovietică după anii '20, relatează, într-un articol, că tatăl lui, mergând pe strada Nikolskaia (unde se afla mănăstirea greacă), a văzut cum muncitorii dărâmau

zidurile unei biserici în care știa că fusese înmormântat Dimitrie Cantemir. Ulterior, ar fi trimis o scrisoare Comisariatului Popului pentru Afacerile Străine cu propunerea de a transmite Guvernului României osemintele domnitorului moldovean, ca un gest de prietenie după stabilirea relațiilor diplomatice dintre cele două state. Drept urmare, susținea Iosif Dic, demolarea bisericii a fost stopată, iar o echipă de arheologi, „în prezența diplomaților români, a ridicat lespezile de fontă de pe mormântul lui D. Cantemir”.

Istoricii care au cercetat arhivele sovietice nu au găsit scrisoarea lui Dic-Dicescu; în schimb, au găsit în dosarul personal al internaționalistului român o autobiografie scrisă în 1936, care are un post-scriptum scris de mână, în limba rusă, cu următorul conținut: „În anul 1925, ca rezultat al unor investigații istorice, am descoperit la Moscova osemintele lui Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei, care, la propunerea mea, în anul 1935 au fost transmise României”. (Se presupune că acest post-scriptum ar fi fost adăugat în timpul anchetării lui Dic-Dicescu, acuzat de spionaj și executat doi ani mai târziu.)

Atunci când s-au deschis lăzile cu documente de arhivă, în câteva sute s-au găsit bancnote românești tipărite în 1917 la Moscova, registrele contabile ale unor bănci, state de servicii ale funcționarilor Ministerului Agriculturii. Ostrovski, reprezentantul plenipotențiar al U.R.S.S. la București, îl informa pe ministrul sovietic M. Litvinov că, „prezentă la deschiderea lăzilor, presa apropiată lui Titulescu a fost înmărmurită. Ziarul *Curentul* a publicat că în lăzi s-a găsit lenjerie tip «cocotă» din epoca 1916 și fotografii. După două-trei articole de acest gen «arhivele» au dispărut complet din paginile presei, ca și cum această chestiune n-ar fi existat niciodată. Pe de altă parte, Guvernul a luat hotărârea ca desigilarea lăzilor să se facă în secret, fără accesul persoanelor străine și, în special, al ziariștilor. Din spusele directorului vămii unde se face desigilarea, după deschiderea unei jumătăți din toate lăzile sosite până în prezent s-au găsit numai câteva acte mănăstirești mai valoroase”.

Nu există documente care să ateste că sovieticii ar fi dat curs presupusului demers al lui Dic-Dicescu, însă corespondența diplomatică din arhivele M.A.E. român consemnează că la 3 aprilie 1935, David Stern, director în cadrul Comisariatului Poporului pentru Afaceri Străine (diplomat de origine basarabească care cunoștea, probabil, avaturile familiei Cantemir în Rusia), l-a informat pe Edmond Ciuntu, reprezentantul diplomatic al României la Moscova, că s-a decis ca plăcile funerare de pe mormintele lui Dimitrie Cantemir, al soției și fiicei, găsite la Mănăstirea „Sf. Nicolae”, să fie oferite României. A doua zi, Stern, într-o scrisoare către Comisia pentru protecția monumentelor, făcând referire la o informație primită de la cei care demolau mănăstirea sus-menționată, conform căreia în subteranele mănăstirii ar fi fost descoperite mai multe pietre funerare ale familiei Cantemir, cerea să se determine autenticitatea lespezilor și să se vadă „dacă este posibilă și găsirea osemintelor lui D.Cantemir”.

Însă, la momentul apelului lui Stern, mormintele Cantemireștilor fuseseră deja distruse. La începutul lunii februarie 1935, conducerea Comisiei pentru protecția monumentelor trimisese Muzeului Rus de Istorie o scrisoare prin care cerea ca, la deschiderea mormintelor de la Mănăstirea greacă „Sf. Nicolae”, rămășițele primului satiric rus Antioh Cantemir să fie transferate în „colțul literar al noului cimitir din fosta mănăstire Novodevici”. Răspunsul a fost dezarmant: „Din păcate, solicitarea dv. a întârziat o lună”. Or, se știa din arhivele bisericești că Antioh

La Iași sicriul este purtat de membrii Guvernului Tătărescu: premierul, ministrul de Interne Ion Inculeț, ministrul Instrucțiunii Publice Constantin Angelescu

ceruse prin testament să fie înmormântat alături de tatăl său, dorință respectată cu sfințenie de sora sa Maria. În consecință, era evident că toate mormintele Cantemireștilor fuseseră demolate până în ianuarie 1935 și duse la o groapă de gunoi.

După noi demersuri oficiale ale lui Stern, abia la 21 mai au început săpăturile în zona în care se presupunea că ar fi fost mormintele Cantemireștilor. La 29 mai sovieticii i-au transmis lui Edmond Ciuntu plăcile funerare care ar fi fost „găsite” pe mormintele lui Dimitrie Cantemir și ale primei sale soții; ulterior,

a primit și procesele-verbale privind descoperirea osemintelor domnitorului moldovean, documente care – informa Ciuntu într-o depeșă adresată lui Titulescu – „ne permit să nu ne îndoim de autenticitatea rămășițelor găsite”. Partea română a dorit și un document care să certifice autenticitatea osemintelor, dar nu l-a primit!

Straniu este faptul că nici sovieticii, nici reprezentanții români la Moscova nu au abordat subiectul rămășițelor pământești ale celorlalți membri ai familiei Cantemir, îngropați în necropolă: Smaragda, Maria (*Magazin istoric*, nr. 8/2023) și Antioh (*Magazin istoric*, nr. 2/2009). Supoziția că rămășițele Mariei ar fi fost mutate la biserică pe care o ctitorise la Ulitkino – ceea ce ar fi urmat dorința sa testamentară, neîndeplinită, din păcate, de frații ei – nu are susținere, neexistând nicio mărturie istorică. Iar în ceea ce-l privește pe Antioh, reprezentantul plenipotențiar al României la Moscova, Edmond Ciuntu, informa M.A.E. român că a solicitat și pietrele tombale ale soției și fiicei Smaragda, „dacă se găsesc”, precizând că, „pentru fiul Măriei Sale, Antioh, nu o pot face, deoarece, ca fost ambasador al Rusiei la Paris, aparține patrimoniului lor istoric”.

Cortegiul pleacă din fața gării Iași

*Lespedea mormântului
domnitorului
din Catedrala
„Treierari”*

cuvintele „Moscova... la Moscova”. Întrucât evocatele date din registrele mănăstirii ar coincide cu datele nașterii și morții

lui Antioh Cantemir și având în vedere faptul că în testament acesta ceruse să fie înhumat lângă mormântul tatălui său, ar fi rezultat, logic, în opinia arheologilor sovietici, că „mormântul vecin, cu inscripția ștearsă, îi aparține lui Dimitrie Cantemir”.

S-a pierdut din vedere că pe lespedea funerară a lui Antioh ar fi trebuit inscripționate ca locuri ale nașterii și morții sale Constantinopol și Paris. Mai mult: rămășițele pământești ale lui Antioh, care decedase în Franța, fuseseră repatriate într-un sicriu de plumb; or, cei care au ridicat lespezile de pe mormintele Cantemireștilor nu au găsit acest sicriu.

Tot în mod deductiv, arheologii au notat în procesul-verbal

*Fiul lui Dimitrie Cantemir,
poetul și diplomatul
Antioh Cantemir,
care a trăit doar 35 de ani
și a fost ambasador al Rusiei
la Londra și Paris*

... INEXACTITĂȚI ȘI SUSPICIUNI

De-a lungul anilor, episodic, s-a mai evocat subiectul autenticității osemintelor lui Dimitrie Cantemir, însă îndoielile unor cercetători nu au fost susținute de date istorice.

O contribuție substanțială la clarificarea, cel puțin parțială, a acestui subiect a adus-o istoricul moldovean V. Țvircun, reputat exeget al vieții și operei lui Dimitrie Cantemir, care, pe baza unor documente din arhivele sovietice, a susținut că osemintele aduse în 1935 nu sunt ale domnitorului moldovean. Astfel, în procesele-verbale încheiate după „descoperirea” osemintelor lui Dimitrie Cantemir, a identificat o serie de inexactități.

Arheologii de la Comisia pentru protecția monumentelor care au efectuat săpăturile au căutat mormântul lui D. Cantemir și pe cel al lui Antioh într-o anumită zonă a fostei biserici, localizarea fiind făcută, chipurile, după vechi registre ale mănăstirii. Puțin probabil însă să fi dispus de aceste „registre”, având în vedere că, la închiderea mănăstirii, în 1923, biblioteca a fost parțial distrusă și parțial furată.

În procesul-verbal întocmit de arheologi sunt câteva inadvertențe: pe două pietre funerare erau inscripționate în slavonă

că în prezumtivul mormânt al lui Cantemir ar fi fost găsite „îmbrăcăminte pentru bărbați de tip non-rus, sandale de piele și o curea persană”, deși mărturii istorice atestă că încă din 1719 Dimitrie Cantemir începuse să poarte îmbrăcăminte „euro-peană”.

La aducerea lor în țară, pietrele tombale ale lui Dimitrie Cantemir și soției Casandra nu au suscit un interes deosebit. Însă, după mai mulți ani, au apărut semne de întrebare și în legătură cu autenticitatea acestora. Heraldicii români de prestigiu au remarcat că stema heraldică cioplită pe lespede este frumoasă, dar nu are niciun element comun cu cea a fostului domnitor moldovean. În plus, istoricii evocă și procesul-verbal întocmit de arheologii sovietici care, la deschiderea cavoului considerat că ar fi aparținut lui Dimitrie Cantemir (cel în care nu a fost găsit craniul), au menționat că lespedea funerară era ștearsă.

Nici lespedea care ar fi fost pe mormântul Casandrei nu este ferită de serioase suspiciuni: inscripția de pe ea este în limba rusă și, jumătate, în limba georgiană, unui cercetător găsind și o explicație fantezistă: lespedea ar fi fost comandată de un prinț georgian care ceruse mâna Mariei Cantemir, dar fusese refuzat!

Dincolo de dezbaterile privind autenticitatea osemintelor lui Dimitrie Cantemir, acesta se înscrie în constelația ilustrilor ilumiști europeni și, cel puțin simbolic, își doarme somnul veșnic în fosta lui cetate de scaun. Este de datoria urmașilor să-i traducă și pună în adevărata lumină întreaga creație literară, istorică, filosofică, etnografică și, nu în ultimul rând, muzicală. ■

CINCI LUNI ÎN CĂUTAREA UNEI SOLUȚII

DUMITRU PREDA

La Editura Cavallioti urmează să apară al doilea volum (1938 – 1944) al lucrării România – Turcia. Relații diplomatice (seria Relații bilaterale), pe care îl îngrijesc împreună cu colegii Alexandru Ghișa și Ionuț Cojocar. Sunt diverse materiale (telegrame, rapoarte, note de convorbire etc.) din Arhiva diplomatică a Ministerului Afacerilor Străine român. Am ales pentru a vă prezenta o selecție din documente, de la jumătatea lunii martie, imediat după „Cazul Tilea” (Magazin istoric, nr. 6/2000), și până la sfârșitul lunii august 1939, când se semnează la Moscova Pactul Ribbentrop – Molotov. Sunt cinci luni în care și diplomația română, și celelalte trei țări membre ale Înțelegerii Balcanice, Turcia, Grecia și Iugoslavia, au căutat soluția ideală pentru a rezista presiunilor Germaniei și Italiei și intervențiilor Moscovei. Iar soluția ideală li s-a părut a fi o strictă neutralitate, o fată morgana după care au alergat, fără succes, cu excepția Turciei.

In toată această perioadă, partea turcă a informat cu corectitudine partea română despre demersurile sale sau cele ale altor state.

La 19 martie Vasile Stoica, ministrul Românici la Ankara, informa la București despre noi demersuri ale ministrului de Externe bulgar. „Kiosseivanoff [premierul Bulgariei] a pus apoi d-lui Saraçoğlu [ministrul Afacerilor Străine turc] o întrebare care arată intențiuni ce nu pot fi conciliate cu ideea colaborării între Bulgaria și noi. D-sa, după ce a afirmat că s-ar putea ca România să fie în curând atacată de Germania și de Ungaria și a insinuat că poporul bulgar, de asemenea, ar putea fi împins la o acțiune pentru ocuparea Dobrogei, a întrebat care ar fi atitudinea Turciei și a celorlalte state aliate în acest caz. D-l Saraçoğlu i-a răspuns categoric: Pactul Balcanic va fi aplicat și Bulgaria va fi atacată.”

O altă telegramă din aceeași zi informa: „Ambasadorul Angliei s-a prezentat astăzi,

Vasile Stoica
(sursa
muzeulvirtual.ro)

*Ministrul turc al Afacerilor Străine,
Mehmet Şükrü Saraçoğlu*

19 martie curent, seara, domnului Saraçoğlu, aducându-i la cunoștință următoarele: Guvernul german a adresat Guvernului român o notă cu caracter ultimativ, cerând ca România să cedeze Germaniei monopolul exportului produselor sale și să accepte controlul Germaniei asupra industriei române, ca aceasta să fie pusă de acord cu interesele industriei germane; Germania ar lua obligațiunea de a garanta integritatea teritorială a României. Guvernul român a respins această propunere. Guvernul german a retras propunerea, înlocuind-o cu alta mai blândă, care, în fond, tot un ultimatum este. Guvernul român, hotărât a apăra independența țării, dar pus într-o situațiune care poate duce la război, a întrebat Guvernul englez dacă și întrucât poate conta pe ajutorul economic și militar al Marii Britanii în cazul rezistenței sale categorice și în cazul când Germania ar invada-o. Colegul meu de la Londra [Viorel-Virgil Tilea] a făcut Lordului Halifax, în același timp, sugestiunea că Marea Britanie va putea da mai ușor un răspuns dacă ar afla opiniunea Poloniei și a statelor Înțelegerii Balcanice și ar constata că acestea sunt gata a da ajutorul lor. Ambasadorul Angliei a cerut formal Guvernului turc să comunice dacă, în cazul unei invazii a României, acesta este gata a-i da ajutor armat. S-a ținut un Consiliu de Miniștri și, la ora 23.00, domnul Saraçoğlu a dat ambasadorului Angliei următorul răspuns:

«1. Întrucât un atac contra României se va produce în condițiunile prevăzute în Pactul Balcanic, acesta își va produce deplinul său efect și va fi aplicat în litera și în spiritul său fără nicio ezitare. 2. Întrucât în cazul de față este vorba de un atac extra-balcanic, care s-ar putea produce asupra României, Guvernul turc ar dori să știe dacă ideea ajutorării României este o sugestiune sau o propunere a Guvernului britanic, ca să o poată lua fără de întârziere în cea mai binevoitoare considerațiune». Ambasadorul Angliei a telegrafiat imediat la Londra. Guvernul turc așteaptă răspuns urgent. Domnul Saraçoğlu, informându-mă, a adăugat: «Voim ca domnii de la Londra, care țin discursuri umanitare, pe când alții acționează contra libertăților umane, să ia obligațiuni precise».

La 24 martie încă nu sosisse un răspuns de la Londra. Dar ministrul Afacerilor Străine turc îi făcea o confidență lui Vasile Stoica. Anglia și Franța sondaseră și Polonia pentru a afla care ar fi fost atitudinea acesteia în privința garanțiilor acordate Greciei și României. „Răspunsul polon la întrebarea Angliei a făcut la Londra și Paris o impresiune penibilă, atât prin conținut, cât și prin tonul său. La întrebarea d-lui G. Bonnet [ministrul de Externe francez] dacă, în cazul unui atac german asupra României, Polonia ar fi gata să dea României ajutor, ambasadorul Poloniei a răspuns că alianța polono-română nu privește decât apărarea comună a frontierei față de Rusia».

La 9 aprilie Turcia nu primise încă răspuns din partea britanicilor.

Diplomația turcă reia ideea utilității pentru o rezistență mai articulată prin atragerea Bulgariei. În acest sens, Vasile Stoica informa la 15 aprilie: „Conform celor ce mi-a spus Saraçoğlu în cursul întrevederii mele de astăzi, d-sa a întrebat prin mijlocirea lui Suphi Tanrıöver [ministrul Turciei la București] pe Excelența Voastră [Grigore Gafencu], dacă în fața pericolelor care amenință sud-estul european și în fața necesității de a constitui un bloc al tuturor statelor acestei regiuni, Guvernul român nu este de acord să ofere Bulgariei participarea cu drepturi egale la Înțelegerea Balcanică, lărgind obligațiunile statelor membre la apărarea comună a tuturor frontierelor lor cu statele extra-balcanice, amânând pentru mai târziu sau

Generalul Maxime Weygand

pentru o soluțiune treptată divergențele dintre Bulgaria și unul din vecinii săi arbitrajului celorlalte trei state membre ale Înțelegerii Balcanice astfel completată. După părerea mea, deși nu am încredere nici în lealitatea Bulgariei satisfăcute, este bine, chiar și pentru a arăta încrederea în bunele intențiuni ale Turciei amice, să acceptăm în linii generale propunerea Saraçoğlu, exceptând însă în mod categoric dintre chestiunile care pot forma obiectul unui litigiu între Bulgaria și vecinii săi chestiunea modificării frontierelor.“

Tatonări în acest sens făceau și diplomații britanică, americană și chiar iugoslavă. Iată ce scria la 29 aprilie Vasile Stoica: „În conversațiunile pe care le-am avut cu Saraçoğlu, cu prim-ministrul Saydam, cu președintele Marii Adunări Naționale Renda, am constatat că aci s-a făcut o puternică acțiune – și nu fără oarecare succes – pentru a se acredita părerea că singura revendicare importantă bulgară este Dobrogea de Sud și că, dacă Bulgaria ar obține acest teritoriu, ar fi gata să intre, cu toate obligațiunile, în Înțelegera Balcanică. Kiosseivanoff, în cursul vizitei sale aici, a afirmat, când pe față, când în ascuns,

același lucru; ambasadiorilor englez și american le-a declarat fără ocol că singura piedică în calea formării unui bloc al tuturor statelor balcanice este deținerea Dobrogei de către România. Având astăzi lungi întrevederi cu ambasadiorul Angliei și cu ambasadiorul Statelor Unite, amândoi mi-au declarat că guvernele lor ar dori o participare a Bulgariei la Înțelegera Balcanică și m-au întrebat dacă România n-ar fi înclinată a facilita această participare, satisfăcând, măcar parțial, pretențiunile bulgare în Dobrogea. În același sens, însă mai cu sfială, mi-a vorbit și ministrul Iugoslaviei. Am arătat firește fiecăruia dintre dâșii dorința noastră sinceră de a veni în ajutorul Bulgariei și de a o avea alături de noi, însă totodată și determinarea noastră de a nu admite nicio modificare teritorială.“

Ialtă preocupare majoră a Turciei o constituia asigurarea unei atitudini binevoitoare, cel puțin, a U.R.S.S. La 3 mai sosea la Ankara generalul francez Weygand, care era primit în audiență de președintele Turciei. Vasile Stoica informa la București: „Președintele Ismet İnönü a insistat pentru încheierea necondiționată a unei înțelegeri cu Rusia Sovietică [...] A arătat apoi că, după părerea sa, este de dorit ca înțelegera să meargă așa de departe, încât Rusia Sovietică nu numai să rămână într-o atitudine binevoitoare și să ajute eventual Polonia, România și Turcia cu materialul său de război sau cu aviația sa, ci să participe efectiv cu armata sa pe câmpul de luptă. Trupele rusești ne sunt utile în primul rând pentru a câștiga victoria asupra dușmanului. Este însă nevoie ca Rusia să lupte, să sângereze și să se istovească ca și noi, altminterea, cu forțele ei intacte, după extenuarea noastră, se va simți îndemnată să ne impună bolșevismul și sfârșitul n-ar fi pentru noi cu nimic mai ușor ca dominațiunea germană. Acest argument a făcut o deosebită impresiune asupra generalului Weygand, care a rămas să-l arate cercurilor din Paris și Londra.“

La începutul lunii mai se concretizau acordurile dintre Turcia și Anglia, respectiv Turcia și Franța pentru o colaborare în caz de război. Doar că surpriză: Iugoslavia era deranjată. Ne explică Grigore Gafencu: „Am primit de la d-l ambasadior Cădere o telegramă care m-a îngrijorat. D-l Cinčar-Marković [ministrul Afacerilor Străine iugoslav] a

*De la stânga la dreapta:
Gheorghe Tătărescu,
Grigore Gafencu
și ministrul francez
al Afacerilor Străine,
Georges Bonnet
(sursa: muzeulvirtual.ro)*

considerat hotărârea Guvernului turc de a încheia un acord de asistență cu Anglia drept «plină de consecințe grave care trebuie examinate cu multă atenție, dat fiind că la București, în Conferința Înțelegerii Balcanice, se stabilise ca niciunul dintre parteneri să nu adere la vreun bloc oarecare». Grigore Gafencu cade în această capcană și la 22 mai trimite o telegramă către reprezentanții diplomați români de la Ankara, Belgrad și Atena: „Extinderea acordului anglo-turc asupra Înțelegerii Balcanice ar putea fi privită poate ca o atingere a politicii noastre de independență. De aceea, în calitate de președinte al acestei Înțelegeri, după ce am fost sesizat de d-l Cinčar-Marković, am intervenit la Ankara cu rugămintea să nu se dea acordului anglo-turc o formulare nepotrivită cu această politică de independență. Cred că prin intervenția mea am obținut ca declarația anglo-turcă să nu se refere decât în termeni foarte vagi la siguranța balcanică. La 2 iunie Vasile Stoica îl asigură pe ministrul român al Afacerilor Străine că partea turcă a înțeles rațiunile demersului, dar „personal, am impresia că cei contrariați de demersurile noastre sunt englezii. Și pe bună dreptate.

La 10 iulie, șeful Misiunii române la Ankara informa despre o discuție cu ministrul Afacerilor Străine turc, care se oferise să facă demersurile necesare la Moscova pentru o apropiere între U.R.S.S. și România.

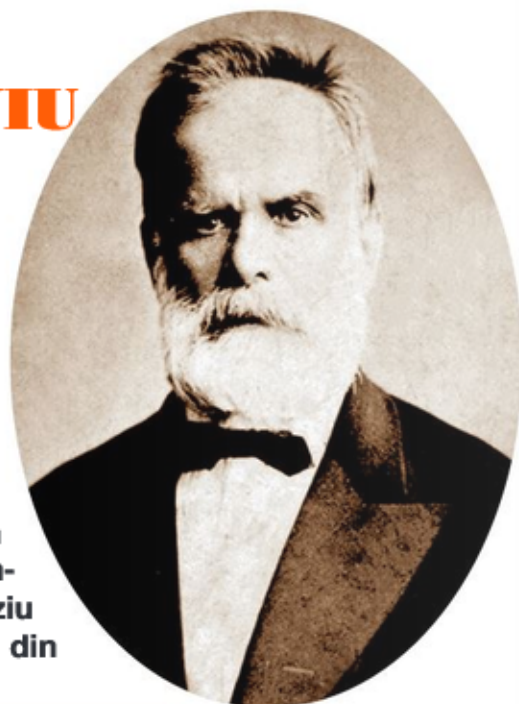
Grigore Gafencu îi răspundea peste trei zile: „Acum zece zile, Comisariatul Afacerilor Străine Sovietic a înapoiat d-lui ministru Dianu o Notă Verbală în care, protestând în contra survolului unei localități în Basarabia de către un avion sovietic, întrebuița cuvântul «teritoriu românesc». Prin explicațiile ce s-au dat d-lui Dianu de către d-l Potemkin [adjunct al Comisarului pentru Afaceri Externe], s-a precizat că motivul restituirii Notei este acela al întrebuițării cuvântului «teritoriu românesc» în privința Basarabiei. La 15 iulie Vasile Stoica își informa ministrul despre discuția avută cu partea turcă pe marginea gestului sovieticilor. Exprimându-și surprinderea, partea turcă considera că „este necesar ca Turcia să lămurească la Moscova această neînțelegere, căci desigur numai de o neînțelegere poate fi vorba. Cum ambasadorul Turciei la Moscova a fost schimbat, iar chestiunea care ne privește nu este de natură a fi tratată de un însărcinat cu afaceri, d-sa crede nimerit ca aceasta să fie încredințată noului ambasador, care se va duce la post peste vreo două săptămâni și căruia, înainte de plecare, d-sa îi va da toate instrucțiunile necesare. [...] Reiese din conversațiunea mea [...] că lămuririle dorite de noi nu le vom putea avea decât pe la mijlocul lunii august.“

Lămuririle au venit la 23 august 1939, când s-a aflat că se semnase Pactul Ribbentrop – Molotov. ■

UN VIZIONAR AUGUST TREBONIU LAURIAN

RĂZVAN-ANDREI SORESCU

August Treboniu Laurian se naște la 17 iulie 1810, în satul Fofeldea, comitatul Sibiu. Este fiul preotului paroh unit (greco-catolic) din respectivul sat, Pavel Trifan. Așa cum era tradiția vremii, primește primele învățături în casa părintească, iar mai târziu frecventează școala primară germană din Sibiu.

Începând cu anul 1827 – 1828, A.T. Laurian va figura ca elev al gimnaziului latin din același oraș, cu numele „August Ioannes, filius Pauli, parochus Hochfeld“. Este important de menționat că numele lui de copil este de fapt Ioan August Trifan, urmând ca odată cu primele sale publicații să înceapă să semneze cu numele August Treboniu Laurian.

Din anul 1831 își continuă studiile la Liceul academic din Cluj, unde urmează cursurile Facultății de Filosofie. 1835 a fost anul când s-a îndreptat spre Viena, înscriindu-se aici la Institutul Politehnic, dar ocupându-se în paralel cu studiile politice și filologice.

În anul 1840 avea să-și publice prima lucrare lingvistică, în metropola austriacă, și anume: *Tentamen criticum* (Examinare critică).

La propunerea lui Petrarhe Poenaru, în anul 1842 Eforia școalelor avea să îi solicite concursul pentru predarea filosofiei la Colegiul „Sfântul Sava“. Laurian părăsește Viena pentru București, iar mai târziu, din această postură, traduce și publică opere filosofice, ca bază a cursurilor sale. Pentru el această numire era „ocasiunea de a iniția

junimea română în filosofia critică a lui Kant“. La sfârșitul anului școlar 1847 i se solicită să intre în administrația școlară a Țării Românești, în funcția de revizor școlar pe circumscripția formată din județele Vlașca, Ialomița, Brăila, Râmnicu Sărat, Buzău și Prahova.

Tot în această perioadă Laurian îl va anunța pe G. Barițiu că s-a asociat cu Nicolae Bălcescu, pe care l-a cunoscut la Universitatea din București, pentru a pune bazele celebrei reviste istorice *Magazin istoric pentru Dacia* (apărută între 1845 – 1848, în cinci tomuri), trimițându-i totodată și textul unei „înștiințări“, cu rugămintea de a o publica la tipografia unde se tipăreau și foile sale (textul trimis, care conținea semnătura lui, precum și a lui N. Bălcescu, se va tipări la 29 ianuarie 1845 în fruntea *Foii pentru minte, inimă și literatură*).

August Treboniu Laurian a fost un participant activ la Revoluția de la 1848 din Ardeal. La îndemnul lui Nicolae Bălcescu, îl găsim în Transilvania, unde „fu primit cu entuziasm de compatrioții săi“, ocupându-se de organizarea mișcării revoluționare. Contribuția sa la actele revoluției apare ca una esențială, fiind chiar ales și însărcinat să prezinte

*Memoriile lui Carol I menționează că suveranul
a învățat limba română
cu ajutorul lui August Treboniu Laurian*

împăratului Austriei Ferdinand I cererile Adunării. Este arestat mai târziu la Sibiu, eliberat în triumf, ales membru al Comitetului de Pacificațiune, fiind delegat din nou la Viena vreme de trei ani și jumătate. Pe perioada șederii lui acolo va publica o parte însemnată a documentelor revoluției.

Fiind chemat de domnitorul Grigore Ghica în Moldova, preia funcția de inspector general al școlilor în 1852. Îndată după sosirea lui Laurian la Iași, M. Kogălniceanu intervine pe lângă colegii săi, iar mai târziu și pe lângă domnitor, ca organul instituit pentru tipărirea *Cronicii* lui Gh. Șincai (despre care M. Kogălniceanu zicea în 1840 că până nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie) să se completeze și cu persoana lui. Este aprobată cererea, iar Laurian va contribui decisiv la publicarea *Cronicii*, petrecută în anii 1853 – 1854, din inițiativa lui Grigorie Ghica. Tot în această perioadă ia naștere și seria sa impresionantă de manuale școlare, atât de necesare acelei perioade.

Este trimis în 1855, împreună cu Costache Negri, la Conferința de pace preliminară de la Viena,

*Diploma de doctor a lui August Treboniu Laurian,
publicată în Foaie pentru minte,
inimă și literatură, 1855*

pentru a apăra drepturile țării. După suspendarea conferinței, eșuate din cauza intereselor participanților, C. Negri se înapoiază la Iași, pe când Laurian, primind consimțământul domnitorului, pleacă într-o călătorie de studii pentru a cerceta organizarea școlilor din Germania, Franța, Anglia și Italia. Singurele detalii din această călătorie ne

survin prin intermediul publicațiilor de la Brașov, *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și *Gazeta Transilvaniei*, care conțin notele de călătorie ale lui Laurian: 37 de „epistole”, dintre care primele 34 au apărut în anul 1855, iar ultimele trei în 1856. Cercetarea respectivelor instituții de învățământ europene va contribui la demersurile inițiate de Laurian în vederea modernizării sistemului școlar din Moldova.

Una dintre informațiile eronate ce s-a perpetuat de-a lungul timpului este și cea conform căreia ar fi obținut titlul de doctor în această perioadă, la Viena. Autobiografia manuscrisă nu menționează nimic cu privire la titlul de doctor, fapt care a condus la omiterea acestui lucru din scrierile, articolele, necrologurile dedicate lui (nici Ion Bîanu, în studiul dedicat fostului său profesor la opt ani de la adormire, nu punctează acest moment). Cel care va promova informația eronată, preluată ulterior de alți cercetători, este Nicolae Iorga. El afirma că Laurian ar fi obținut titlul de doctor în anul 1840 cu prima sa lucrare, *Tentamen criticum*. Însă publicarea primei lucrări gramaticale a lui doar a coincis cu ultima perioadă a șederii în capitala imperiului. Titlul îl va obține abia în anul 1855, după revenirea la Iași din călătoria întreprinsă. Diploma o va publica în paginile *Foi brașovene*.

Revenit în București în 1859, este numit profesor de latină la clasele superioare de la „Sfântul Sava” (în anul 1911 i s-a ridicat un bust în curtea acestui liceu, al cărui profesor și director a fost), îndeplinind și funcțiile de membru al Eforiei

*Elevii clasei a VII-a,
anul școlar 1895 – 1896,
Liceul „Matei Basarab”.*

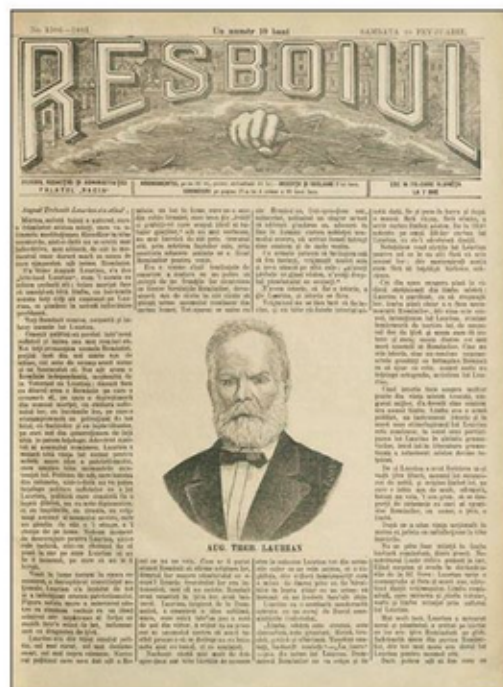
*În spate se află
casa lui August Treboniu Laurian,
cumpărată ulterior de ministri,
la intervenția inspectorului Spiru Haret;
constituie și astăzi partea centrală
a clădirii*

școalelor (din 1862 – Consiliul superior al Instrucțiunii Publice), redactor al revistei Instrucțiunii publice și director al Bibliotecii Naționale. În tot acest timp publică manuale școlare și studii din varii domenii. Odată cu înființarea Universității din București în 1864, Laurian este ales decan al Facultății de Litere și Filosofie, deținând această funcție timp de 14 ani. În același timp este vicepreședinte al Consiliului permanent al Instrucțiunii, ce avea ca scop punerea în aplicare a Legii instrucțiunii din 1864.

Trebuie menționate două lucruri importante, omise de foarte multe ori, ce s-au petrecut pe parcursul anului 1866. Odată cu sosirea principelui de Hohenzollern la București (10/22 mai 1866), viitorul rege Carol I, cel care va

prelua responsabilitatea educării lui în vederea deprinderii limbii române a fost Laurian. Memoriile lui Carol I subliniază rolul pe care Laurian l-a avut în a-l învăța limba română, amintind totodată și de exagerările latiniste care îl caracterizau.

În al doilea rând, a fost ales deputat în Adunarea Constituantă, căreia îi revenea sarcina

*Omagiu adus lui August Treboniu Laurian
în Resboiul din 28 februarie 1881*

de a elabora cea dintâi Constituție a României. Promulgată la 30 iunie/11 iulie 1866, reafirma desființarea privilegiilor și monopolurilor, precum și neadmiterea titlurilor de noblete străine – articolele de noblete și titulatură străină se vor șterge. *Gazeta Transilvaniei* afirma că în acest demers intervenția lui Laurian a fost decisivă.

În paralel cu aceste funcții, o deține și pe cea

*Bustul lui August Treboniu Laurian,
din apropierea Colegiului Național „Matei Basarab”
(fotografie de Delia Ioniță,
elevă în clasa X E a Colegiului)*

*Clădirea Colegiului Național „Matei Basarab”
și bustul domnitorului al cărui nume îl poartă (fotografii de Delia Ioniță, elevă în clasa X E a Colegiului)*

de președinte de onoare (din 1867), apoi președinte activ (1874) al Societății „Transilvania”. Ultima fază a activității sale o constituie participarea la înființarea și dezvoltarea Societății Academice Române. Este secretar general între 1867 – 1870 și președinte între 1870 – 1872 și 1873 – 1876, timp în care va fi și principalul artizan al *Dicționarului limbii române* din 1871 – 1876.

In anul 1877 ministerul îl solicită pe Laurian ca pe lângă funcția de decan să accepte și conducerea Bibliotecii Naționale (Centrale), pe care o părăsise în anul 1864. Deși copleșit de atâtea responsabilități, Laurian nu a șovăit să-și asume din nou direcția ei, cunoscând situația precară în care ajunsese. Pentru îndreptarea lucrurilor se cerea o muncă intensă și continuă. Laurian îi va consacra energia de care a dat dovadă în toate împrejurările. Ion Bianu, care va face o strălucită carieră de bibliograf și va deveni totodată organizatorul Bibliotecii Academiei Române, a fost unul dintre ucenicii săi din această perioadă. „Venit în București [...], m-am găsit în atmosfera lui Laurian, care m-a luat de îndată în serviciu la biblioteca Universității, al cărei director era.”

În cursul anilor 1879 – 1880 s-a retras din toate funcțiile deținute, murind la 26 februarie 1881.

Liceul „Matei Basarab” s-a confruntat spre

sfârșitul secolului al XIX-lea cu problema stabilirii într-un loc care să fie benefic elevilor în vederea desfășurării cursurilor și activităților. Astfel că, în 1873 – 1874 liceul funcționează în imobilul din curtea Bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, însă, conform mărturiilor profesorului C.I. Șonțu, condițiile în care se desfășurau cursurile erau unele deplorabile (în special din cauza igrasiei și inundațiilor). Prin urmare, ministerul, la îndemnul lui Spiru Haret, inspector general școlar în acea perioadă, cumpără în anul 1885 de la urmașii lui Laurian locul și clădirea destinată a adăposti Liceul și internatul „Matei Basarab”, în mahalaua Lucaci – Mircea Vodă. Bătrânul profesor construise pe această proprietate (probabil prin anii '70) o clădire formată din patru săli la parter și patru săli la etaj, care constituie și astăzi partea centrală a clădirii liceului. Pentru a corespunde nevoilor unui liceu modern, clădirea a fost extinsă prin construirea a două aripi: una spre strada Labirint, iar alta spre strada Matei Basarab (numele l-a preluat începând din 1886). Ulterior, în anul 1925 Ministerul Instrucției a cumpărat pentru Liceul „Matei Basarab”, contra unei sume de 200.000 lei, un teren de 1.652 m² de la inginerul I. Manliu, extinzându-se astfel a doua oară. ■

Partea a doua a articolului (Magazin istoric, nr. 10/2023) prezintă alte persoane din B.R.C.E. urmărite de Securitate.

BANCA ROMÂNĂ DE COMERT EXTERIOR ÎN ATENȚIA SECURITĂȚII ÎN ANII '80

CIPRIAN NIȚULESCU

Dintre cei urmăriți informativ în anii '80 prezentăm succint cazurile unor oameni care au deținut și funcții importante în sistemul bancar al țării după 1989, semnați de Securitate în relații ce depășeau cadrul oficial cu reprezentanți ai unor instituții statale sau firme occidentale.

Sergiu Contineanu, născut la 14 decembrie 1937 în localitatea Caralar (Durostor), Bulgaria, fiul lui Alexandru și Elena, în 1951 – 1955 a urmat Școala Medică Tehnică de Instalații din București. În perioada 1956 – 1961 a fost student la I.S.E. București, fiind angajat în 1961 la departamentul Relații cu Străinătatea al Băncii Naționale a R.P.R., apoi încadrat în B.R.C.E. la înființarea acesteia în vara lui 1968. A fost trimis în iulie 1967 la un curs de specializare de trei luni la San Francisco (S.U.A.), urmând ulterior și o specializare în Anglia, decembrie 1970 – februarie 1971. La 1 martie 1978 a fost numit, inițial pentru patru ani, reprezentantul B.R.C.E. în S.U.A., misiune prelungită până în octombrie 1985.

A fost director adjunct al Direcției Credite și disponibilități valutare (în cadrul căreia activau și Dan Pascariu sau Vladimir Soare) atât înainte, cât și după misiunea permanentă la New York. S. Contineanu era la sfârșitul anilor '80 suspectat de trădare, fiind semnalat în 1988 în relații apropiate cu consilierul economic de la Ambasada S.U.A. din București, James Williamson (șeful Secției economice din Ambasadă, considerat cadru CIA de către Securitate). O notă a Direcției a III-a a Securității semnală că la 4 iulie 1988, cu prilejul Zilei Naționale a S.U.A., ambasadorul Roger Kirk a oferit o recepție la reședința sa, la care din 1.237 de cetățeni români invitați au participat circa 160 („nu au participat, deși au fost invitați, Bogdan Corneliu, Cclac Sergiu, Botetz Mariana și Ion Iliescu”; șeful D.S.S., generalul Iulian Vlad, a notat marginal: „dar le-au parvenit invitațiile: nu s-au dat prin Cons.[iliul] Cult.[urii] și Ed.[ucației] Soc.[ialiste] sau prin M.A.E.”), unde J. Williamson, alături de Milton Rose (șeful Biroului comercial din Ambasadă), a fost observat întreținându-se mai mult timp cu Contineanu, diplomatul american afirmând față de o sursă a D.S.S. că l-ar fi abordat pe directorul B.R.C.E. în legătură cu stadiul achitării datoriilor externe de către România. Consilierul american l-a invitat la un prânz în următoarele zile la restaurantul Capșa, alături de Răzvan Temeșan (șef de

Sergiu Contineanu (fotografie din dosar)

serviciu în Direcția Credite). Securitatea considera însă că trebuie să se intervină pentru a nu se realiza acea întâlnire. I-a deschis dosar de urmărire informativă, Contineanu fiind urmărit prin filaj „pe momente operative” la sfârșitul lui 1988 și în prima parte a anului 1989, iar la birou i s-a instalat tehnică operativă, inclusiv video, activitatea sa fiind astfel redată detaliat în dosar. Totuși Direcția III Contraspionaj l-a avizat pozitiv pentru a se deplasa în interes de serviciu în R.F.G. (octombrie 1989) sau în Anglia (decembrie 1989). În anii '90 se afla ca influent director printre cele șase persoane din conducerea B.R.C.E.

Dan-Corneliu Pascariu, născut la 12 mai 1950 în Baia Mare, fiul lui Sergiu/Serghei și Viorica, era absolvent al Facultății de Comerț Exterior din A.S.E. București, fiind angajat în B.R.C.E. în 1973, unde în anii '80 era inspector principal. A fost căsătorit inițial cu fiica generalului D.I.E. Mihai Ilie. A doua soție lucra din 1986 ca lector universitar la catedra de Comerț Exterior a Academiei „Ștefan Gheorghiu” (cu doctorat și deplasări în S.U.A. și Anglia în 1980 –

1981, ca angajată a Băncii de Investiții, dar și propusă în 1988 pentru o bursă ONUDI în Japonia, anulată ulterior). Este menționat în perioada studenției ca informatorul „Vereș” (mai 1970 – 1973), recrutat pentru supravegherea unor „elemente suspecte” din facultate, dirijat ulterior și în problema „turiști străini”, ca ghid O.N.T., cu rezultate mai slabe. O Notă a Direcției Contraspionaj din 29 noiembrie 1983 sublinia că Dan Pascariu a lucrat în probleme de restructurare a datoriei externe a României, fiind cunoscut la marile bănci occidentale ca unul dintre cei mai buni specialiști din B.R.C.E. Efectuase între 1976 – 1983 mai multe călătorii în Canada (circa zece doar între 1978 – 1981, în legătură cu finanțarea părții nucleare a Centralci nucleare-electrice de la Cernavodă), Anglia (inclusiv pentru finanțarea programului aviativ cu British Aerospace), Japonia sau S.U.A. (prima în ianuarie – februarie 1976), Franța, Italia, Elveția, R.F.G. sau Kuweit, Abu Dhabi, unde însoțise conducerea Ministerului de Finanțe și pe cea a B.R.C.E. la ședințele F.M.I. Era invitat frecvent de diplomați canadieni și englezi acreditați la București la diverse acțiuni protocolare, discuțiile depășind cadrul oficial. Ulterior s-a întocmit și aprobat un Plan de măsuri complexe de urmărire informativă a sa, acesta remarcând în 1984 – 1985 că nu mai primea viza pentru deplasări în străinătate, intenționând chiar să se transfere la Ministerul de Finanțe, unde era apreciat. U.M. 0544 nota în 1984 că „este unul dintre principalii deținători de informații secrete și strict-secrete din B.R.C.E.”, având „sarcini deosebit de importante” (participase și la întâlnirea dintre președintele Băncii, M. Diamandopol, și reprezentanții Ambasadei S.U.A. în februarie 1989), fiind urmărit prin D.U.I. din martie 1984 până în decembrie 1989 pentru relații neraportate cu oficiali străini, printre care diplomatul canadian Thomas Marr, George Talev, director al Manufacturers Hanover Trust (MHT) la București, atașatul comercial britanic Kenneth McKenzie (considerat de Securitate drept cadru MI 6). Într-o declarație olografă din 21 iunie 1989 Pascariu menționa: „Nu m-am

Constantin Dună (fotografie din dosar)

întâlnit în cadru neoficial“ cu niciunul dintre diplomații cunoscuți pe parcursul anilor, menționând și contacte mai frecvente cu ambasadorii H. Barnes jr., D. Funderburk, R. Kirk, după 1986 nefiind invitat la recepțiile diplomaților americani. La 20 iunie 1989 D. Pascariu semna o declarație olografă în care menționa că nu poseda la domiciliu „bunuri, obiecte sau valori interzise la deținere și sunt de acord ca organul de cercetare penală să efectueze o percheziție domiciliară la locuința mea“ (ocazie cu care Securitatea i-a ridicat dispozitive pentru antenă-satelit, documente în limba engleză și un aparat foto, pe care i l-a returnat la 30 august 1989 împreună cu filmul dezvoltat care se afla în aparat). Imediat după Revoluție, la 4 ianuarie 1990, Dan Pascariu a devenit vicepreședinte al B.R.C.E., apoi președinte al Băncii între 1992 – 1994; între 1991 – 1994 a fost președintele Asociației Române a Băncilor.

Vladimir Soare, născut la 29 mai 1951 în București, fiul lui Enache (fost director producție la Studioul Cinematografic Buftea) și al Elenei (directoare a școlii nr. 28 din Capitală), membru P.C.R., angajat în B.R.C.E. în 1974 după absolvirea Facultății de Comerț Exterior a A.S.E. București, a fost semnalat prin tehnică operativă de ascultare

că și-a depășit mandatul în discuțiile din august 1982 cu Stephen Ceurvorst, reprezentant al Manufacturers Hanover Trust, căruia i-a spus că „noi, ca popor, va trebui să facem față unor mari dificultăți, deoarece în următorii 15 ani nu va mai lucra nimeni în mod normal cu noi“ (referindu-se la „activitatea pe linie de credite externe“, cum menționa olograf la 12 octombrie 1982). Urmărit prin D.U.I. (decembrie 1982 – decembrie 1984), între 1987 – 1 martie 1988 Vladimir Soare era reprezentantul B.R.C.E. în S.U.A., perioadă când este menționat și ca sursa „Simion“, numele său conspirativ ca urmărit de D.S.S. (semnala conducerii B.R.C.E. și că Boeing sau General Electric se opuneau retragerii Clauzei pentru R.S.R.). Vladimir Soare a devenit în mai 1990 vicepreședinte al B.R.C.E., viceguvernator al B.N.R. (1991 – 1998), președinte al B.R.C.E./Bancorex (februarie – iunie 1991; 1998 – 1999) și președinte al companiei Gelsor între 1999 – 2000.

Constantin Dună, născut la 27 octombrie 1929 în București, era fiul lui Ion și Alexandrina, licențiat al Facultății de Drept (f.f., 1960), ulterior doctor în economic, membru P.M.R. din 1964. După absolvirea liceului și-a început în 1949 – 1951 activitatea bancară la fosta B.N.R., devenită Banca R.P.R., sucursala Bistrița. După stagiul militar de trei ani a revenit la Banca R.P.R. (sucursala Ilfov) în 1954, iar în 1956 – 1958 activează ca „șef de cabinet la Direcția Secretariat“ a Băncii, fiind apoi jurisconsult. Între 1961 – 1968 a făcut parte din echipa Departamentului Operațiilor Externe din Banca Națională (consilier tehnic din 1965), din aprilie 1968 având funcția de director adjunct al Direcției Decontări Externe, iar de la 1 august 1968 a fost director adjunct și director din noiembrie același an la Direcția Valutar-Economică a B.R.C.E., funcție pe care o avea și în mai 1970, când a dus tratative în Franța pentru înființarea unei formațiuni bancare mixte. Între aprilie 1971 – ianuarie 1983 a fost director general la Paris al Băncii Franco-Române (B.F.R.), apoi inspector general în B.R.C.E. Soția a fost șefă de cabinet a lui Vasile Malinschi, guvernator

Filip Lungoci

B.N.R. în 1963 – 1977. La începutul anilor '80 Securitatea îl semna cu relații neoficiale cu oameni de afaceri străini cărora le-ar fi acordat credite importante, nerecuperate de bancă. La 13 februarie 1982, într-o adresă a U.M. 0544 se menționa că acordase succesiv credite cu mult peste plafonul recomandat, situația devenind gravă pentru Bancă, „a cărei desființare ar pune în discuție pe piața monetară internațională politica țării noastre în materie de bănci mixte în străinătate.” Lui Marcel Hermian (patronul firmei Montreal, care în ianuarie 1980 a dat faliment) i se acordase un împrumut de 7,4 milioane franci, aceasta fiind de departe cea mai mare sumă care provocase pierderi B.F.R. dintre cele 11 firme falimentare, pierderea fiind acoperită din beneficiul net al Băncii). S-au mai acordat peste 20,6 milioane franci către două firme ale lui Agop Kirmizian (născut în 1931, la Ploiești, plecat din țară în 1952, în relații cu industria textilă românească din anii '60, menționat ca „suspect de intenții de exocare”), peste 5,3 milioane franci lui Giacomatos Fotios, circa 7 milioane dolari lui Ewald Osterer (evreu originar din România, directorul firmei franceze CIDECO, în relații cu I.C.E. Metalimportexport), firmei unde partener era Hugo Râmnicănu

(evreu originar din România), sau lui Guy de Langson (președintele Asociației Solidarité Humaine par les Arts, membru al Amnesty International, suspectat că era agent al serviciilor secrete franceze, ca și Osterer sau Kirmizian). Să adăugăm credite „acordate defectuos” în Coreea de Nord (1974) sau în Polonia (1979 – 1980), cum considera o notă a U.M. 0195 din aprilie 1982. Revenit în țară, Dună a rămas în atenția Securității, la 17 iulie 1984 întocmind o declarație olografă pe 31 file privind unele credite acordate de B.F.R. Paris. La 24 septembrie 1985 era anchetat informativ de locotenent-colonel I. Preda și maior Șt. Cioacă în legătură cu credite acordate la Paris (discuții redactate în dosar pe 25 file), apoi i se deschidea dosar de urmărire informativă, semnalându-se și faptul că îl sprijinise pe emigrantul Dinu Tătărescu (cu cetățenie argentiniană) să inițieze relații de afaceri cu întreprinderi de comerț exterior românești. După 1987 situația lui C. Dună s-a îmbunătățit. El întocmea note despre situația financiară a firmei mixte Olteit sau despre deplasările profesionale în exterior, astfel că la 3 ianuarie 1989 se întocmea un Raport cu propuneri de închidere a D.U.I. (concluzionându-se că este „o persoană corectă”), care însă nu a fost aprobat de conducere. În anii '90 C. Dună a fost președinte al Băncii comerciale „Ion Țiriac” S.A., al Bankcoop și președinte al Asociației Române a Băncilor din 1994.

În 1989 chiar și vicepreședintele B.R.C.E., Gheorghe Crăiniceanu, se afla în atenția Securității. La 31 octombrie 1989 U.M. 0650 propunea instalarea mijloacelor de tehnică operativă (T.O.), inclusiv video, în biroul său, deoarece fusese semnalat că favoriza „în detrimentul statului român” pe comerciantul francez Agop Kirmizian, purtând tratative cu acesta în cabinetul său fără aprobările necesare. Crăiniceanu aprobă două operațiuni comerciale, favorizând acordarea unui comision de 320.000 dolari lui Kirmizian (avea o firmă de intermediere cu el funcționar unic, Cosiva, la Geneva), deși nu erau necesare serviciile sale ca intermediar. Un alt reprezentant al B.R.C.E. urmărit de

*Ambasadorul american H. Barnes jr. (dreapta)
și senatorul Edward Kennedy*

D.S.S. la sfârșitul anilor '80, fiind semnalat cu „poziție ostilă față de organele de Securitate“, a fost Dumitru Albu, absolvent al Institutului de Finanțe din Moscova (1955), activând la Banca R.P.R. până în 1959, apoi la Ministerul Comerțului Exterior, fiind trimis între 1961 – 1963 la post la Comisia Economică a O.N.U. – Geneva și ca secretar III la Misiunea Permanentă a României la O.N.U. – Geneva, activând ulterior ca diplomat în Mongolia (1965 – 1969) și Algeria (1970 – 1975). A fost transferat în decembrie 1978 la B.R.C.E., Direcția Acorduri, condusă între 1974 – 1985 de Gheorghe Popovici (n. 1931, doctor al Institutului Financiar din Moscova în 1957, apoi salariat B.N.R., urmărit de Securitate din 1980 până la 1 martie 1985, când a fost transferat în Centrala Industrială de Prelucrări Metalurgice).

Urmărit informativ în 1989 era și Gheorghe Murgu, doctor în economie la Moscova în 1957, cadru universitar la viitoarea A.S.E., director în B.R.C.E. (1968 – 1971), reprezentantul Băncii în Italia din aprilie 1971 și primul director general al Băncii mixte Italo-Române din Milano

(1980 – 1983), apoi director în B.R.C.E. la Direcția Plăți necomerciale și schimb valutar, în 1986 – 1989 fiind șeful Direcției Acorduri. În februarie 1989 era semnalat cu declarații negative la adresa „clanului Ceaușescu“, căruia îi prevedea curând apusul și pe care îl considera vinovat de situația din țară. În martie 1989 U.M. 0650 hotăra diverse măsuri în ceea ce îl privea, inclusiv „compromiterea obiectivului în fața conducerii B.R.C.E.“. Verificați în cadrul dosarului de obiectiv al Securității erau numeroși angajați ai Băncii, precum Radu Ghețca (șeful Direcției Contabilitate Externă în 1988 – 1989, absolvent al Facultății de Matematică, considerat de o sursă în 1981 drept „cel mai util din tot colectivul de analiști-programatori“) sau Filip Lungoci, fost director al sucursalei B.N.R. din Succava, vicepreședinte la B.I.C.E. Moscova (1972 – 1980), directorul Contabilității Externe din B.R.C.E. (1980 – 1986), apoi director general al Băncii mixte Anglo-Române, de unde se semnala acțiunea asupra sa a directorului Ronald Collins, șeful unei loji masonice. A fost membru în Consiliul de Administrație al B.N.R. până în 1993, când a decedat. ■

RUGĂMINTEA UNUI POLONEZ CĂTRE SAVANTUL ROMÂN

Dr. CRISTINA PĂIUȘAN-NUICĂ

Nicolae Iorga a fost unul dintre marii prieteni ai Poloniei, din 1918, când a renăscut statul polonez, și până la asasinarea marelui istoric, la 27 noiembrie 1940. În septembrie 1922, Nicolae Iorga primea de la președintele polonez Józef Piłsudski Ordinul „Polonia Restituta”, în grad de Mare Cruce, pentru susținerea polonezilor și a statului polon în momente de cumpănă, la începutul secolului XX.

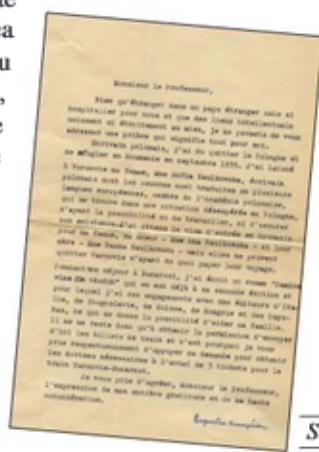
În urma împărțirii brutale a Poloniei, în septembrie 1939, de Germania și Uniunea Sovietică, Guvernul polon cerea, la 13 septembrie 1939, ajutor statului român, care, la 15 septembrie 1939, anunța măsurile luate pentru primirea refugiaților polonezi (*Magazin istoric*, nr. 3/2003; 11/2014).

În noaptea de 17/18 septembrie 1939, președintele Poloniei, Ignacy Mościcki, premierul Felicjan Składkowski și membrii Guvernului erau primiți de autoritățile române la Cernăuți. Guvernul român, Societatea Națională de Cruce Roșie din România (S.N.C.R.R.) și Comitetul Internațional al Crucii Roșii (C.I.C.R.) au organizat puncte de primire după deschiderea, în aceea zi, a frontierei româno-polone. Au trecut pe teritoriul statului român, pe lângă oficialități, zeci de mii de civili și militari (circa 100.000 de persoane, dintre care aproximativ 60.000 de militari). Datele oficiale au arătat mai puține persoane, deoarece reacțiile Germaniei naziste și ale Uniunii Sovietice au fost violente, cele două puteri totalitare privind acest ajutor dat de români polonezilor ca pe un act ostil.

La începutul lunii octombrie

Nicolae Iorga vorbind în Aula Academiei Române

1939 pe teritoriul statului român se aflau în jur de 50.000 de refugiați polonezi, dintre care aproape jumătate militari, iar ceilalți aproximativ 50.000 pleaseră spre alte destinații, puțini întorcându-se pe teritoriul polonez.

Tezaurul polonez a tranzitat România înainte chiar de sosirea refugiaților polonezi. La 12 septembrie 1939, acesta a fost imbarcat și a plecat din portul Constanța, pe un

Scrisoarea adresată de refugiatul polonez

Sofia Nalkowska

Boguslaw
Kuczynski

vas britanic, cu destinația Franța (*Magazin istoric*, nr. 11 – 12/2009). Aceași cale a urmat-o și arhiva Ministerului de Externe polonez, ca și un exemplar al mașinii germane de cifrat „Enigma”.

În Colecția „Iorga – Pippidi”, donată Muzeului Național de Istorie a României de domnul profesor universitar dr. Andrei Pippidi, se află și o scrisoare inedită a scriitorului polonez Boguslaw Kuczynski adresată lui Nicolae Iorga în anul 1940 (scrisoarea nu este datată, dar din context deducem anul trimiterii), prin care îi cere ajutorul pentru aducerea în România a Sofiei Nalkowska, scriitoare, membră a Academiei Poloneze, pe care o prezintă ca fiind soția sa.

Boguslaw Kuczynski s-a refugiat în România în septembrie 1940, lăsând-o pe Sofia Nalkowska,

la Varșovia, într-o situație disperată, neavând posibilitatea de a munci și de a se întreține. Kuczynski obținuse viză de intrare în România pentru Sofia Nalkowska, pentru sora acesteia Ana și pentru Hanna Nalkowska, mama soției sale. În lunile care trecuseră de la sosirea în România, Boguslaw Kuczynski scrisese *Panica vine din văzduh* (Poboiowisko), despre invazia germano-sovietică în Polonia. Volumul, cu o prefață de Liviu Rebreanu, îi adusese venituri pentru subzistență și promisiuni de

traducere în mai multe țări. Romanul debuta cu dedicația: „Sofiei Nalkowska, romancieră poloneză, dedic acest volum ca semn de admirație pentru opera ei literară”.

El îi cerea lui Nicolae Iorga sprijin pentru a putea obține valuta necesară achiziționării celor trei bilete de tren.

Povestea relației de dragoste între una dintre marile scriitoare poloneze ale epocii și mult mai tânărul său secretar, Boguslaw Kuczynski, a fascinat în epocă. Sofia Nalkowska nu a părăsit Polonia, până la urmă, fiind una dintre scriitoarele active în mișcarea literară clandestină poloneză din timpul războiului. Boguslaw Kuczynski a plecat din România în Iugoslavia și apoi în Italia, unde s-a căsătorit cu o italiancă. După război a lucrat o vreme la Londra. În 1948 a revenit în Polonia, unde a reîntâlnit-o pe Sofia Nalkowska. După moartea ei, în 1954, a plecat din nou din Polonia, în 1960. S-a sinucis la New York, în 1974.

Notorietatea lui Nicolae Iorga și bunele relații cu intelectualii polonezi l-au determinat pe Boguslaw Kuczynski să-i scrie această epistolă, o mărturie a modului în care refugiații polonezi au fost primiți de români într-unul dintre cele mai grele momente ale istoriei lor. ■

Romanul lui Boguslaw Kuczynski este disponibil online, la adresa:
https://proxy.europeana.eu/media/954/Culturalia_d2f4bca2_35c1_4e9e_b763_3428cf-3c7a4e/23d25ca212796ef0116e3df98ad56ffa?-disposition=inline

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

RĂZBOIUL DE IOM KIPUR

ASHER SHAFRIR

Sâmbătă 6 octombrie 1973. În Israel se marca cea mai importantă sărbătoare evreiască din tot anul: Iom Kipur, Ziua Ispășirii.

Această sărbătoare constă în două obligații: prima, un post total de 25 de ore fără mâncare și fără băutură; a doua, rugăciune încontinuu la sinagogă. Dacă ai nevoie, poți să dormi noaptea acolo. Toată populația respectă această sărbătoare, chiar și cei care nu sunt credincioși și ignoră regulile. Este o zi fără mașini, fără trenuri, fără radio și televiziune, chiar și aeroportul internațional este închis. Este o liniște de mormânt în țară. La ora 13.55 această liniște a fost brusc întreruptă de urletul sirenelor. A izbucnit un război groaznic, la șase ani de la Războiul de șase zile (Magazin istoric, nr. 7/2002; 5, 10/2007) și 25 de ani de la războiul de independență (Magazin istoric, nr. 4/1998; 3/2011; 5/2023).

Atacul s-a declanșat concomitent pe două fronturi: unul în nord, unde armata siriană a invadat dealurile Golanului ce fuseseră cucerite în Războiul de șase zile și erau locuite de cetățeni israelieni în câteva kibbuturi. Armata israeliană a fost nevoită să evacueze acest grup mic de evrei din zonă. A fost singura evacuare de populație din cauză de război din 1948 și până la acea dată.

În paralel, armata egipteană a declanșat un atac și mai amplu în sud, de pe celălalt țărm al Canalului de Suez. Armata israeliană staționa pe malul estic al Canalului de la cucerirea Sinaiului, în 1967. Sinaiul nu era populat cu israelieni, în afară de câteva sate aflate nu departe de vechea graniță și câteva pe malul Mării Roșii, în zona Șarm el-Șeich.

PIERDERI URIAȘE PENTRU AMBELE PĂRȚI

Atacul a fost teribil pe ambele fronturi. Forțele aeriene au bombardat fără încetare pozițiile armatei israeliene și forțe importante au trecut de liniile de armistițiu, cucerind poziție după poziție, omorând mulți militari israelieni și luând un număr important de prizonieri. Puținii rămași au luptat eroic, încercând să facă față atacurilor neîncetate.

Armata israeliană era compusă aproape în întregime din soldați rezerviști, care trebuia chemați de acasă urgent. Majoritatea au ajuns

*„Linia Bar Lev”,
o protecție care nu a funcționat*

Generalul Ariel Sharon...

la unitățile lor încă de sâmbătă 6 octombrie, s-au organizat și au intrat direct în luptă, atât în Peninsula Sinai, cât și pe Înălțimile Golan. Primele zile au fost foarte grele și contraatacurile israeliene au eșuat. Forțele egiptene erau compuse din două armate (cam 120.000 de soldați în fiecare), cu 1.700 de tancuri și 2.000 de tunuri. Armata 3 a traversat Canalul, cucerind o parte din Peninsula Sinai.

Situația armatei israeliene a rămas foarte grea până la 14 octombrie, când s-a desfășurat o confruntare între tancuri la Vadi Babuk, în care egiptenii au suferit pierderi uriașe: 200 de tancuri față de 20 ale israelienilor. După aceea, armata israeliană a finalizat pregătirile pentru traversarea Canalului spre coasta de vest al Suezului.

La 15 octombrie, armata israeliană, în frunte cu o divizie comandată de generalul Ariel Sharon, mai târziu, ministru al Apărării și prim-ministru, a început traversarea Canalului. După lupte aprige pe coasta de vest, armata israeliană a înaintat spre Cairo.

La 22 octombrie israelienii au ajuns la 100 km de Cairo și au blocat șoseaua Suez – Cairo. În același timp, Armata 3 egipteană a fost încercuită și a rămas fără aprovizionarea cu alimente și muniții.

... a traversat Canalul de Suez în fruntea diviziei sale

S-a declarat oprirea focului și au început negocieri de armistițiu.

Pe frontul de nord, cu Siria, a fost la fel de greu. Sirienii au atacat cu trei divizii de infanterie, 800 de tancuri și 1.200 piese de artilerie. În partea de nord a Înălțimilor Golan armata israeliană a reușit să țină piept, însă în partea de mijloc și în sud sirienii au înaintat adânc. Contraatacul israelian a început la 11 octombrie și s-a încheiat în noaptea de 21 – 22 octombrie. Armata israeliană s-a oprit la 30 km de Damasc.

Pierderile au fost uriașe pentru ambele părți. Din partea israeliană au murit 2.222 de militari, au fost răniți 7.251, iar 294 au fost luați prizonieri. Israelul a pierdut 102 avioane, cinci elicoptere, 800 de tancuri și nicio navă. Țările arabe laolaltă (s-au mai alăturat 200 de irakieni, 20 de marocani și 17 iordanieni)

Discuțiile purtate la km 101

au pierdut 19.937 de morți, peste 35.000 de răniți, 370 de avioane, 55 de elicoptere, 2.250 de tancuri și 18 nave. Au fost luați 8.700 de prizonieri. În ciuda acestor rezultate dezastruoase, în Egipt războiul a fost perceput ca o victorie glorioasă, iar ziua de 6 octombrie a devenit un fel de sărbătoare națională.

O SINUCIDERE MISTERIOASĂ

După încetarea focului, la 22 octombrie, au început discuții între Israel și Egipt pentru semnarea unui acord de încetare a focului. Negocierile au avut loc la punctul unde s-au oprit trupele israeliene, la km 101. În fruntea delegației israeliene a stat generalul în rezervă Aharon Yariv, iar în fruntea delegației egiptene era generalul Al-Gamasi. Acordul a fost semnat la 11 noiembrie 1973 și a inclus și un schimb de prizonieri, inclusiv nouă piloți căzuți în războiul de uzură din 1970.

La 18 ianuarie 1974 a fost semnat, la km 101, un

Şeful Marelui Stat Major, generalul David Elazar (primul din dreapta), şi şeful informaţiilor militare, generalul Eli Zeira (imediat în spatele lui)...

acord de armistițiu între armatele beligerante. Israel s-a retras de pe coasta de vest a Canalului până la 20 km de țărm și Canalul de Suez a fost deschis pentru navigație liberă după aproape șapte ani. În nord a fost semnat un acord de armistițiu cu Siria, la 31 mai 1974, potrivit căruia Israelul s-a retras mai mult sau mai puțin la liniile existente în 6 octombrie 1973.

Consecințele acestui război groaznic au fost covârșitoare și într-un fel se mai simt și astăzi. Însă înainte de consecințe, vom vorbi despre cauzele principale care au dus la situația deplorabilă în care se afla armata israeliană în ziua de 6 octombrie 1973. După glorioasa victorie din Războiul de șase zile, din 1967, părea că Israelul este invincibil și gradul de pregătire al armatei a scăzut. Principiul de apărare pasivă de-a lungul Canalului de Suez cu o linie de „fortărețe” și cu un fel de butoaie în apă, numit „Linia Bar Lev” (după numele șefului Marelui Stat Major dinaintea războiului) s-a dovedit a fi un

... au contestat informația adusă de la Londra de șeful Mossad, Tvi Zamir (al doilea din dreapta)...

eșec și a căzut într-o oră în ziua de 6 octombrie.

Dar cel mai mare eșec a constat în adoptarea unei concepții greșite a serviciilor de informații ale armatei (în frunte cu șeful lor, generalul Eli Zeira), potrivit căreia țările arabe nu vor ataca Israelul. Mai gravă a fost încăpățânarea de a nu asculta pe alții sau de a ignora semnalele clare privind pregătiri de război.

Au sosit fără încetare de pe teren atenționări concrete ale ofițerilor de informații aflați în diferitele locații despre unități mari care se apropiau de linia frontului, atât în sud, cât și în nord. Aceste atenționări au continuat să vină până la declanșarea războiului. Pe plan militar și politic s-a dat un semnal clar: consilierii sovietici atașați armatelor egiptene și siriene au părăsit aceste țări împreună cu familiile lor. Au fost și atenționări concrete imediate. Printre cele mai clare, regele Iordaniei Hussein a venit personal, în secret, la prim-ministrul israelian Golda Meir. El i-a transmis data exactă a izbucnirii războiului. Poate cea mai importantă atenționare a

... obținută de la ginerele fostului președinte egiptean Gamal Abdel Nasser (al doilea din stânga), Așraf Marwan (al patrulea din stânga)

venit direct de la cadrele de conducere ale Egiptului. Șeful Mossad, Tvi Zamir, a zburat în 5 octombrie la Londra ca să se întâlnească cu cel mai important agent din Egipt, Așraf Marwan, căsătorit cu fiica celebrului președinte al Egiptului, Nasser. El a transmis exact datele începerii atacului celor două țări – Egipt și Siria – contra Israelului. Zamir s-a întors în aceeași noapte în țară și a transmis știrea mai departe. Șeful informațiilor armatei, Zeira, a susținut până în momentul izbucnirii războiului că nu va fi niciun atac. Numele lui Marwan a fost ținut secret până în anul 2002, când a fost dezvăluit într-o carte apărută la Londra. În 2007 el a avut un „accident” și a căzut de pe terasa apartamentului din Londra unde trăia cu soția și cei trei copii. S-a susținut că s-ar fi sinucis, cu toate că era bogat și avea o familie frumoasă, fără probleme.

*Premierul israelian Golda Meir
și ministrul de Război Moshe Dayan,
înconjurati de soldați,
după recucerirea Țărilor Golan*

PRIMUL PAS, LA BUCUREȘTI

Această concepție eronată dusă până la capăt cu o încăpățănare nemaipomenită este probabil cel mai mare eșec în domeniul informațiilor militare, după eșecul anticipării de către sovietici a atacului nazist din 1941 și cel al americanilor privind atacul japonez asupra Pearl Harbour.

Consecințele grave ale acestui război s-au simțit imediat. A fost alcătuită o comisie națională la cel mai înalt nivel pentru cercetarea eșecurilor, în frunte cu cel mai mare jurist de atunci, judecătorul superior Agranat. Conducerea politică, în frunte cu prim-ministrul Golda Meir și ministrul Apărării Moshe Dayan, a ieșit basma curată. Comandanții armatei au avut de plătit, în frunte cu șeful Marelui Stat Major, generalul David Elazar, șeful informațiilor, generalul Eli Zeira, și șeful frontului de sud, generalul Gorodis, care a fost schimbat încă în primele zile de luptă. Comisia a stabilit reguli noi de

*26 martie 1979, Washington:
președintele egiptean Anwar Saadat,
cel american, Jimmy Carter,
și prim-ministrul israelian Menahem Begin*

evaluare a rapoartelor de informații ale serviciilor secrete, pentru a evita ca unul dintre servicii să impună celorlalte părerea lui. A fost schimbat tot Marele Stat Major.

La 4 iunie 1974 Golda Meir a demisionat și odată cu ea tot Guvernul. A venit un guvern nou, în frunte cu Itzhak Rabin, care în timpul războiului a fost ambasadorul Israelului în S.U.A. În sfârșit, după 50 de ani, Hollywood a lansat în luna august un film artistic numit „Golda”.

Consecințele pe termen mijlociu s-au văzut la alegerile anticipate din mai 1977, când după 28 de ani de conducere social-democrată, regimul a fost schimbat cu partidele de dreapta. În locul lui Rabin la conducere a venit Menahem Begin. Acest regim conduce și astăzi Israelul, cu câteva scurte întreruperi.

Printre schimbările petrecute în Israel în primele șase luni ale noului regim, una reprezintă cel mai important eveniment din toată istoria Israelului. În ziua de sâmbătă 19 noiembrie, spre seară, a aterizat la Tel Aviv un avion care aparținea Republicii Arabe Egipt și din el a coborât președintele Egiptului, Anwar Saadat. El a fost cel care cu patru ani și ceva înainte a inițiat și a condus acel război cumplit. Ideea întâlnirii a făcut primul pas la București, în vara aceluiași an, când sub tutela lui Ceaușescu a început primul contact între cele două părți. Apoi scena s-a mutat în Maroc și, după negocieri și vizite reciproce, a fost semnat, la 26 martie 1979, la Washington, în prezența președintelui Carter, tratatul de pace între Israel și cel mai puternic vecin, Egipt.

Acest tratat a deschis ușa și pentru alte țări arabe să semneze pacea cu Israelul. Prima a fost Iordania în 1994, apoi au venit în 2020 încă patru țări: Emiratele Arabe Unite, Bahrein, Maroc și Sudan. Toți așteaptă cu nerăbdare să se alăture Arabia Saudită și alte țări.

Cruntul război din 1973 a rămas o rană în inima israelienilor, mulți dintre ei fiind traumatizați până astăzi.

La 7 octombrie 2023, după 50 de ani și o zi de la declanșarea aceluiași război, a izbucnit unul și mai crunt, în care cetățenii civili sunt primii care suferă, o acțiune teroristă a unui grup terorist identic cu ISIS, care a preluat cu forța puterea în 2007 de la Autoritatea Palestiniană. Din păcate, din ceea ce știm până acum, s-au repetat multe dintre greșelile de acum o jumătate de secol. O evaluare mai precisă se va putea face în anii care vin. ■

PERIFERIA BUCUREȘTEANĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Dr. CEZAR PETRE BUIUMACI
(muzeograf, Muzeul Municipiului București)

Spațiul urban este definit ca fiind superior celui rural, cu o infrastructură evoluată, cu instituții noi și cu ocupații noi. Acest spațiu cunoaște o transformare în privința construcțiilor, care devin mai mari și mai rezistente, a arterelor de circulație, care devin mai generoase, și a apariției instituțiilor cultural-administrative. Dinamica urbană este diferită de cea

Imagine dintr-o mahala

rurală, astfel că dacă o așezare urbană se extinde o dată cu creșterea numărului de locuitori, nu același lucru se întâmplă în mediul sătesc, când sporirea populației conduce la o rupere a comunității și apariția unei noi localități. Evoluția urbană s-a făcut urmând dezvoltarea economică și poziția geografică, ambele cu potențialul și limitele lor, însă în permanență a existat o diferențiere între centrul bogat și periferia săracă.

București este un oraș care a crescut organic, cunoscând în permanență o extindere pe orizontală, în pofida tuturor încercărilor de limitare a acestei expansiuni. Astfel că, dacă în veacul al XV-lea, urbea era coagulată în zona Palatului Voievodal, nu după mult timp limitele orașului erau în zona actualei Universități, pentru

ca la începutul secolului al XIX-lea acestea să fie în zona actualului Palat Regal, iar la finele veacului orașul să fie delimitat de o șosea periferică circulară pe un traseu care unea Gările Nord, Obor și Filaret. Secolul trecut a fost cel în care teritoriul Bucureștiului, după ce a înglobat o serie de localități suburbane, s-a stabilizat din punct de vedere

Aspect din curtea proprietății moștenitorilor Doiciu, situată în Calea Griviței; fotografie de A.Gh. Ebner, octombrie 1929

al extinderii pe orizontală, fiind perioada în care a cunoscut extinderea pe verticală. Astfel că includerea periferiei în oraș a constituit o constantă a evoluției citadelei încă de la delimitările inițiale ale zonei centrale – Târgul din 'Năuntru și Târgul din Afară de la Oborul Vechi.

Mica așezare de pe malurile Dâmboviței devine reședință domnească și apoi un important târg, care s-a transformat într-un adevărat oraș, unde periferiile sunt înghițite în citadela aflată în permanentă expansiune, lăsând

spațiul din afara centrului. Criza spațiului locativ este cea care a împins limitele urbane.

Caracterul Bucureștiului de oraș deschis, nefortificat, care a primit pe toată lumea, a permis această extindere permanentă prin înființarea de noi mahalale. Au existat însă constante încercări de stăvilire a acestor extinderi, precum cele de la finele secolului al XVIII-lea, mai întâi la 1776, apoi în timpul domniilor lui Mihai Suțu sau Constantin Hangerli, reluate după 1800, când s-a încercat stoparea creșterii populației

provenite din mediul rural, în vremea domnitorilor Constantin Ipsilanti, Ion Caragea sau Alexandru Suțu. Problema este reluată și în Regulamentele Organice, care reușesc doar temporar controlul asupra extinderii orașului.

Datele statistice despre numărul de locuitori ne permit să înțelegem cauza extinderii teritoriale a Bucureștiului: în secolul al XVIII-lea exista un număr de aproximativ 30.000 locuitori, pentru ca în 1831 această cifră să se dubleze, apoi în 1859 să crească încă o dată și să se tripleze în anul 1878, ajungând la sfârșitul secolului al XIX-lea la peste 230.000 locuitori. La începutul secolului trecut populația crește

Casele proprietatea Ana Salo din Bulevardul Călărași nr. 5, ce urma să fie demolate pentru realizarea Parcului Național; fotografiate de A.Gh. Ebner, 10 martie 1939

de la circa 300.000 la aproximativ 640.000 în 1930, pentru ca zece ani mai târziu să se apropie de un milion, cifră depășită în 1948.

Anul 1831 poate fi considerat debutul perioadei de modernizare a orașului, când este adoptată o legislație menită să reglementeze domeniul urbanistic, vizând siguranța și igiena publică, rețeaua stradală, limitarea extinderii teritoriale, regularizarea Dâmboviței etc. Au existat și ulterior reglementări și regulamente care însă abordau parțial domeniul, fiind insuficiente, dar și greu de aplicat în spațiul exterior. Nou-veniții care aveau posibilități și-au construit locuințe în noile parcelări, marea majoritate însă a ocupat periferia. Zona suburbană este cea care va aduna tot ce e mai rău în oraș fără ca administrația să reușească să intervină, manifestându-și doar încercări de stăvilire a expansiunii teritoriale.

Bucureștiul interbelic este un oraș în plină schimbare, atât din punct de vedere social, economic, cultural, cât și urbanistic, rezultat al dezvoltării sale economico-industriale și al devenirii capitalei României Mari. Creșterea populației este un barometru al schimbărilor, iar acest lucru va duce la extinderea teritorială pe verticală în paralel cu extinderea pe orizontală. Este o perioadă ce a marcat o tranziție în evoluția urbană a Capitalei, în care periferia a dobândit noi funcții și semnificații.

În a doua parte a perioadei interbelice orașul cunoaște o renaștere, când are loc o modificare substanțială a aspectului urban. Pe măsură ce orașul se extindea, periferia a devenit terenul dezvoltării urbanistico-arhitecturale diverse, în special pentru construirea cartierelor rezidențiale, atât moderne, cât și tradiționale, menite a găzdui populația în creștere. Arhitecții interbelici au adus în periferie noi concepte și tehnici de proiectare, iar aceste schimbări au fost reflectate în caracterul urban al zonelor în curs de dezvoltare. Dacă până în preajma Marelui Război în afara liniei periferice erau construite unitățile

Cârciuma lui Alexandru Berlescu și zona Herăstrăului; fotografiate de A.Gh. Ebner, 10 martie 1939

industriale, cimitirele ori spitalele, această situație s-a schimbat. Treptat periferia insalubră s-a transformat în suburbia curată, în care condițiile s-au modificat radical, crescând calitatea vieții la un nivel comparativ cu sau egal cu centrul.

De dezvoltarea periferiei a fost strâns legată de dezvoltarea infrastructurii. Îmbunătățirea rețelilor de transport și a legăturilor cu centrul orașului a făcut posibilă o mai bună accesibilitate și conexiune între diferitele zone ale Bucureștiului: s-au construit noi străzi, drumuri și s-a dezvoltat transportul cu scopul facilitării legăturii între centrul orașului și zonele periferice. Lucru care a favorizat dezvoltarea economică și socială a periferiei, în timp ce foarte mulți oameni puteau lucra în centrul orașului și locui în zonele mai puțin aglomerate din jur. Cartierele rezidențiale

Imagine din Șoseaua Grozăvești, surprinsă în august 1932 de Iosif Berman

*Strada Broscăriei din Sectorul Albastru, după pavare;
fotografie realizată de Studio W. Weiss, martie 1937*

apărute în București în perioada interbelică au fost: Domenii, Bonaparte, Herăstrău, Floreasca, Tunari, Filantropia, cât și în zona Gării de Nord, a Cotrocenilor, în Calea Plevnei, Drumul Sării, Viilor, apoi în zona străzii Mântuleasa, în zona Dudești-Vitan, pe Bulevardul Mihai Bravu în zona Barierei Vergului cât și în zona Vatra Luminoasă. Majoritatea acestora se găsesc practic în afara șoselei periferice care pornea de la Gara de Nord, pe Bulevardul Basarab (Titulescu), Bonaparte (Iancu de Hunedoara), Ștefan cel Mare, Mihai Bravu, zona Căii Văcărești la Abator, de unde urca către Filaret, apoi pe Viilor, Panduri, Cotroceni și revenea către gară, pe la Crângași. Însă și în proximitatea acestor noi cartiere apar așezări noi pe terenuri oferite combatanților din Marele Război și astfel se înființează comunele Grivița, Dămăroaia, Bucureștii Noi, dincolo de Groapa Floreasca, pe izlazul Dudeștilor, în zona Progresul, Andronache sau în apropierea fabricilor Titan și Malaxa, unde se va dezvolta marele cartier Balta Albă. Pe lângă acestea cresc și se extind localitățile anterior înființate, precum Militari sau Giulești.

Această nouă periferie, ultima apărută, va fi și prima care va dispărea odată cu aplicarea planului de sistematizare a Capitalei în timpul regimului comunist. După accederea la putere, partidul unic a depus eforturi pentru rezolvarea crizei spațiului locativ. Proiectele de anvergură au fost construirea de mari ansambluri de locuințe în afara perimetrului construit al orașului, în periferia care nu puna mari probleme în privința demolărilor. Acestea sunt cartierele Titan – Balta Albă în est, Militari – Drumul Taberei în

vest, Berceni în sud și ulterior arterele de penetrație cu prelungirea lor până la limita orașului, așa cum sunt Șoselele Colentina, Pantelimon, Muncii, Olteniței, Rahovei, Militari etc.

Pe lângă locuințe, periferia a devenit locul în care au apărut și noi zone industriale sau comerciale, aici fiind construite fabrici și ateliere, în afara șoselei periferice amintite și deservite în special de rețeaua de cale ferată de pe traseul Gărilor Nord, Obor, Filaret, Cotroceni. Această transformare economică a contribuit la schimbările în stilul de viață și în dinamica socială a periferiei. Toate aceste transformări

de ordin demografic, economic și cultural au modelat cartierele rezidențiale și industriale, ducând la o creștere semnificativă a importanței periferiei în cadrul cetății, cu un impact semnificativ asupra peisajului urban și au schimbat, în același timp, în mod substanțial, dinamica și caracterul orașului.

De dezvoltarea periferiei a inclus și crearea de spații verzi și zone de recreere pentru comunități. Parcuri și zone verzi au fost amenajate pentru a oferi oamenilor locuri de relaxare și activități în aer liber, contrabalansând dezvoltarea urbană în expansiune. Principalul parc care trebuie amintit este Parcul Național „Carol II”, amenajat pe malurile lacului Herăstrău, care a găzduit timp de cinci ani principală sărbătoare a orașului: Luna Bucureștiului. Acum, această zonă periferică capătă un aspect curat și modern, cu cartierele Domenii și Primăverii, cu noul parc, devenind principală zonă de promenadă a orașului.

Ceea ce a fost în prima jumătate a secolului trecut periferia Bucureștiului a devenit zona semi-centrală în cea de-a doua parte a veacului, odată cu includerea între granițele Capitalei a comunelor învecinate. Acestea vor deveni acum noi cartiere, iar o parte a satelor și comunelor aflate în proximitatea liniei de centură vor compune o nouă structură administrativă, Sectorul Agricol Ilfov, cu dublă valență: de aprovizionare a Capitalei, dar și de creare a unui spațiu necesar extinderii.

Expoziția pe care o propunem în perioada 15 septembrie – 19 noiembrie 2023 are ca scop exemplificarea dinamicii urbane a Bucureștilor, care a făcut ca zonele aflate la periferia orașului în prima jumătate a secolului trecut să se transforme, devenind astfel de nerecunoscut. ■

ALBUM ISTORIC

Vă oferim câteva imagini din colecția Muzeului Municipiului București ce înfățișează aspecte de la periferia Bucureștiului interbelic.

*Casele proprietatea
Ilariu Ciuceanu
din Șoseaua
Herăstrău,
aspect dinainte
de demolarea
pentru realizarea
Parcului Național;
fotografiate
de A.Gh. Ebner,
10 martie 1939*

*Casele proprietatea
Florea
și Petre Bădulescu
din Fundătura
Călărași nr. 5,
care urma
să fie demolate
pentru realizarea
Parcului Național;
fotografiate
de A.Gh. Ebner,
10 martie 1939*

*Stradă de la periferie; se pot vedea lucrări edilitare;
foto A. Gh. Ebner, aproximativ 1930*

*Aspect al unei străzi de la marginea orașului;
fotografie de C. Tadeu, aproximativ 1935*

*Aspect din curtea fabricii de cărămidă Donciu,
lângă lacul asanat Floreasca;
fotografie realizată de Iosif Berman, 24 mai 1937*

*Case din groapa Floreasca înainte de asanarea lacului;
imagine din vara anului 1933, autor necunoscut*

MAGAZIN ISTORIC

*Sub titlul „Lac amenajat din împrejurimile Bucureștiului”
fotograful W. Weiss ne prezintă amenajarea Ștrandului Ciurel;
aproximativ 1930*

*Aspect al unei străzi de la marginea orașului;
fotografie de C. Tadeu, aproximativ 1935*

Aici se încheie analiza capitolului intitulat „Statul moldovenesc: creație hibridă slavo-română în menhina imperiilor polonez, ungar și turcesc”, din cadrul unei teze de doctorat despre slavii din Bucovina, elaborată de domnul Frédéric Beaumont, care a fost mai mulți ani atașat pentru cooperare științifică și universitară în cadrul Ambasadei Franței la București (Magazin istoric, nr. 4 – 10/2023).

ROMÂNI ȘI RUTENI. FALSE ARGUMENTE ISTORICE

MATEI CAZACU
(CNRS, Paris)

Una dintre confuziile majore ale tezei domnului Frédéric Beaumont este legată de caracterul limbii slavone folosite în cancelaria Moldovei de la sfârșitul secolului al XIV-lea până în secolul al XVII-lea, în scrisorile și actele particulare, dar și în Biserică, așa cum se vede din studiul manuscriselor și tipăriturilor cu caracter religios.

În rezumat, domnia sa crede că românii au adoptat slavona ca limbă de cult și de cultură deoarece, având o clasă dominantă, boierii, de origine slavă, aceștia din urmă au impus întregii țări adoptarea limbii lor materne. Raționamentul pare rezonabil, dar este fals. Când au fost creștinate, toate popoarele europene din vest și din est au fost mai întâi evanghelizate de misionari care predicau în limba poporului (grupate în volume speciale de omiletică, în slavo-română Cazanii, și cu ajutorul imaginilor înfățișând raiul, iadul, Sfânta Treime, patimile lui Hristos, imagini pictate și sculptate apoi în toate bisericele creștinătății, în interior și la exterior). Al treilea „auxiliar al cuvântului” a fost răspândirea

extraordinară a vieților sfinților, pilde de viață și morală creștină, care au ajuns să depășească interesul credincioșilor pentru Hristos. Dar când Biserica s-a organizat, ea a avut de ales una dintre cele trei limbi „sfinte”: ebraica, greaca și latina. Dacă cetățenii romani din Galia, Spania și desigur Italia vorbeau și înțelegeau limba latină, nu același lucru s-a petrecut cu irlandezii, anglo-saxonii, germanii și saxonii, în particular.

Apariția și dezvoltarea limbilor romanice a făcut ca în timp credincioșii să nu mai înțeleagă latina și atunci au apărut traduceri din Biblie și cărțile sfinte, după secolul al XII-lea. Pe vremea lui Carol cel Mare (secolele

*Deja, în vremea lui Carol cel Mare
(secolele VIII – IX),
în Europa Occidentală
mulți preoți
nu mai înțelegeau latina*

*Chiril și Metodiu,
frescă de la jumătatea secolului XIX,
din Mănăstirea Trojanski, Bulgaria*

VIII – IX), mulți preoți nu mai înțelegeau latina, ceea ce a preocupat serios autoritățile laice și pe cele bisericești. Astfel au apărut în secolul al XIII-lea ordinele călugărești ale franciscanilor și ale dominicanilor, urmate de multe altele, care predicau în orașe și sate pe înțelesul poporului.

În Europa de Răsărit, limba de cult a fost greaca, înțeleasă și vorbită de grecofoni, dar nu și de celelalte popoare vecine cu ei. Iar când primii slavi au cerut misionari pentru a-i creștina – cei din Moravia –, frații Chiril și Metodiu, apostolii lor, au tradus o parte dintre cărțile sfinte în limba slavă comună vorbită de populația de această origine din Macedonia, în jurul Salonicului, unde se născuseră și crescuseră în imediata vecinătate a slavilor instalați acolo din secolele VII – VIII. În cazul românilor, slavonismul a fost un fenomen literar, și nu etnic, slavona nu mai era o limbă vie, ca în secolul X, ci numai o limbă de cultură, folosită doar de oamenii bisericii și de cancelariile princiare, așa cum era latina în Europa Occidentală. După cum scria Șerban Papacostea, „situația creată de expansiunea slavilor pe întinderi vaste ale Europei Răsăritene, Centrale și Sud-Estice a silit Bizanțul să

lărgască doctrina tradițională și să coopteze slavona – pentru care a fost elaborat un alfabet special, decalchiat după cel grec –, între limbile liturgice. Inovația a fost la început acceptată și de Roma, concesie ulterior retractată. Cuprinsă în masa popoarelor slave migratoare și a statelor pe care le-au întemeiat, îndeosebi țaratul bulgar, romanitatea răsăriteană, acum efectiv ruptă de Roma, s-a adaptat inevitabil acestei noi realități dominante în spațiul în care își desfășura existența. Slavona a devenit acum limba puterii laice și ecleziastice a entităților politice românești. Pentru masa populației române, problema limbii în care se săvârșea cultul nu diferea de cea a celorlalte popoare creștine. Esențială pentru oamenii de rând, neștiutori de carte – de fapt știutorii de carte erau o infimă minoritate –, era posibilitatea de a comunica direct, în limba lor, vernaculară, cu preoții, fruntași spirituali și sfătuitoari în problemele lumești.“

Dar românii nu s-au mulțumit întotdeauna cu această situație, și aceasta încă din secolul al XIV-lea. Dar, de câte ori s-au adresat Romei, ei au eșuat din cauza blocajului ridicat de Regatul Ungar „pentru care funcția apostolică era garantul cel mai sigur al aspirațiilor sale de dominație în Europa Central-Răsăriteană și de

Petru I Mușat, pictură din secolul XIX

Sud-Est. Singura cale de afirmare a aspirației spre forme de organizare statală a românilor a rămas legătura cu Bizanțul, ceea ce implica menținerea slavonei ca limbă liturgică a Bisericii proprii și ca limbă a statului în măsura în care acesta își manifesta în scris hotărârile prin cancelarie.

Când voievodul Iațco, silit să adopte confesiunea dominantă în aria de hegemonie în care era Moldova (regatele vecine ale Ungariei și Poloniei aveau un singur rege, pe Ludovic cel Mare), s-a convertit la catolicism și a cerut Papei crearea unui episcopat latin depinzând direct de Roma, suveranul pontif i-a expediat și un călugăr savant, Nicolae Andrei de Strenow, pentru organizarea cancelariei domnești de la Siret, astfel că primele acte oficiale ale Moldovei au fost redactate în latinește. Aceasta nu însemna însă, cum ar crede domnul Frédéric Beaumont, că toți boierii moldoveni și o bună parte din populație vorbeau și înțelegeau latina pe motiv că erau un popor de limbă romanică.

Același lucru s-a petrecut și în 1387, când Petru I a prestat jurământ de vasalitate și de alianță noului rege al Poloniei de după sfârșitul dublei domnii a lui Ludovic cel Mare. Nu cunoaștem numele primilor secretari (dieci, pisari) domnești, ci doar actele primilor doi, probabil ruteni, trimiși de regele Poloniei pentru organizarea cancelariei slavone, acte care sunt redactate în limba slavonă după tipicul actelor emise de cancelaria slavă a Poloniei și a Lituaniei. Observăm într-adevăr că dintr-un total de 14 elemente constitutive ale actelor slavone emise de cancelaria Moldovei, nouă

împrumută formularul actelor cancelariei polone și lituaniene (promulgația, narația etc.), două sunt creații locale moldovene, două bizantino-slave și unul de origine apuseană.

Armat din 1409 logofătul Iațco Toth (probabil strămoș al familiei de secretari și logofeți Tăutu), apoi un alt rutean, după care scriitorii de acte domnești sunt toți sau aproape toți români, fapt remarcat de toți marii slaviști care le-au studiat: A.I. Iațimirski, care scria în 1910 că „grămăticii documentelor gândeau românește și își expuneau ideile în slavonește”, comitând greșeli de limbă în declinarea cuvintelor slave și în întrebuițarea prepozițiilor, lipsa imperfectului și prezența foarte rară a aoristului în documentele lui Ștefan cel Mare; O. Markov în 1929 – 1930: „greșelile pisarilor în limba documentelor se explică tocmai prin naționalitatea pisarilor”, constatând „foarte puternica pătrundere a elementelor românești în limba documentelor”. În concluzie, slavona acestor acte este echivalentă cu latina din Occident, o limbă moartă cu elemente ruse apusene (rutene, belaruse și ucrainene) și românești. Iar naționalitatea acestor grămălici din primul secol de existență a statului moldovean, deși unele nume ale lor sunt de origine slavă, a fost românească: Bratei, Isaia Gărdovici, Neagoe, Stețco, Andreico, Vladicin, Teodor Prodanovici etc.

În încheiere, câteva cuvinte despre paragraful „Organizația rusă a statului moldovean independent (secolele XV – XVI)”, care începe la pagina 67. Aflăm astfel cu uimire (p. 70) că centrul Țării de Jos se afla la Orheiul vechi, când se știe precis că cea mai mare concentrație de populație ungurească și secuiască era la Bacău, sediul unui episcopat catolic, iar nu în fosta reședință a unui demnitar mongol dinainte de 1370 – 1375. Iar în ceea ce privește organizația „rusească” a Moldovei nu aflăm mai nimic, dar putem să negăm acest caracter rusesc într-un punct esențial: pentru domnii moldoveni, țara nu constituia „un fel de apanaj al familiei domnitoare, ai cărei membri aveau cu toții dreptul la o parte din guvernământ”, principiu care a dus la fărâmițarea Poloniei de la începuturi într-o

Siegmund von Herberstein

serie de mici principate și a fost cauza pierderii Sileziei și Pomeraniei. Același „vechi principiu slav“, cum îl numește Francis Dvornik, a jucat un rol decisiv și în fărâmițarea Statului Kievean Rus' într-o puzderie de stătuțe guvernate de fii, frați, veri și nepoți ai cnejilor de la Kiev, înainte, dar și după invazia mongolă. A fost nevoie de eforturile decisive de centralizare politică ale lui Vladislav Jagello și urmașii săi în Polonia, de Vasile al II-lea și Ivan al III-lea la Moscova pentru a salva unitatea statului polonez și, respectiv, rusesc. Acest lucru nu s-a întâmplat în Țările Române, deși istoriografia rolleristă, copiind pe cea sovietică, a încercat să introducă conceptul de „fărâmițare politică“ în Țara Românească și Moldova dinainte de secolul al XV-lea. La noi domnii asociau la domnie la început pe un frate sau pe fiul mai mare, pentru a asigura continuitatea dinastiei pe tron, în condițiile în care sistemul politic ereditar-electiv permitea, în teorie, la moartea unui voievod, alegerea de către boieri a oricărui membru al dinastiei domnitoare. În Moldova, cazul cel mai cunoscut este cel al lui Ștefan cel Mare, care își desemnase urmașul la tron, dar fiind bolnav la pat, a asistat un timp

neputincios la disputele boierilor și poporului, adunați pentru alegerea unui nou domn. În cele din urmă, exasperat de atâtea tergiversări, Ștefan a cerut să fie transportat cu pat cu tot în mijlocul alegătorilor și a dispus decapitarea șefilor diferitelor facțiuni. Se poate chiar afirma că moldovenii și muntenii au condamnat „vechiul principiu slav“ prin eliminarea fizică sau mutilarea (tăierea nasului) fraților și a altor rude domnești care își găseau scăparea cu viață numai în exil, un procedeu adoptat și de turcii otomani (fratricidul) în secolul al XV-lea.

Un alt element fundamental de cultură și societate care diferențiază Moldova de statele rusești este poziția în societate a femeilor, care erau egale în drepturi cu bărbații și părtășe egale la moștenirea părintească. Aceasta în timp ce în Rusia moscovită a lui Vasile al III-lea, tatăl lui Ivan cel Groaznic, ambasadorul imperial Siegmund von Herberstein găsea la 1517 că „femeile au o condiție cu totul mizerabilă, căci ei [rușii] consideră că este cinstită doar aceea care trăiește închisă în casa sa și o supraveghează atât de sever, că ea nu iese niciodată. Ei o consideră aproape impudică dacă străinii sau oamenii din afară o pot vedea. Și, închise în casa lor, ele se mărginesc la a coase și a toarce, fără să aibă cel mai mic drept sau activitate“.

Iar ca exemplu al nefericitei condiții feminine la Moscova, Herberstein citează un caz întâlnit chiar de el, când soția rusoaică a unui meseriaș german s-a plâns bărbatului ei că nu o mai iubește deoarece nu o bate niciodată. Drept care, zisul meseriaș a bătut-o măr pe femeie, care s-a declarat foarte fericită, iar el a continuat acest tratament „galant“ până când a ucis-o în băți.

Deși astfel de comportamente maciste sunt înregistrate și în Țara Românească în secolele XVIII – XIX, rămâne faptul că în Moldova femeile beneficiau de mai multă libertate și drepturi pe plan juridic.

Încheiem aici observațiile cu privire la teza domnului Frédéric Beaumont despre identitate și teritoriu la slavii din Bucovina. Nu cunoaștem conținutul restului tezei care, bănuim, se ocupă mai mult de epoca modernă și eventual contemporană, deoarece domnia sa nu a binevoit să răspundă cererii noastre de a o putea consulta. Dar dacă e să judecăm doar după capitolul II, credem că i se poate conferi mențiunea „Bon pour l'Occident“. ■

FBI MONITORIZEAZĂ REAȚIA SOVIETICILOR DUPĂ ASASINAREA LUI KENNEDY

MIRCEA-DOREL SUCIU

Cine l-a împușcat pe John F. Kennedy (JFK), al 35-lea președinte al Statelor Unite ale Americii, primul ajuns în fruntea Casei Albe dintre omologii săi născuți în secolul trecut (venise pe lume la 29 mai 1917, în Brookline, Massachusetts; victorios în scrutinul electoral pentru funcția supremă din stat din 8 noiembrie 1960, în care l-a învins „la mustață” pe Richard M. Nixon, fostul vicepreședinte din timpul Administrației Eisenhower; JFK și-a inaugurat mandatul la 20 ianuarie 1961)? Unde erai – se spunea și încă se mai spune între americani, semn al unei traume colective adânci și obsedante – când s-a produs tragedia de la Dallas? La șase decenii de la această veritabilă tragedie americană – pentru a relua, în alt context, titlul clasicului roman, *An American Tragedy* (1925), al lui Theodore Dreiser (1871 – 1945) –, cu reverberații în întreaga lume, de la cabinete guvernamentale la opinia publică, teoriile explicative (de la câteva posibile la majoritatea lor pur și simplu abracadabrante) au proliferat în proporții uluitoare. Numărul lor se îndreaptă astăzi, probabil, către 100. Apoi, să nu uităm de revărsarea copleșitoare de articole de presă (scrisă, vorbită, televizată, mai nou – pe internet, cu o putere de circulație mondială), de cărți (originale și traduceri) în toate limbile pământului, de filme (documentare și artistice) etc., toate circumscrise unui subiect pentru care publicul de toate categoriile și din toate zărilor manifestă un interes inepuizabil.

Prima pagină
a memorandumului
trimis de șeful FBI,
J. Edgar Hoover,...

Asasinarea lui John F. Kennedy – în ziua de vineri, 22 noiembrie 1963, la ora locală 12.30, în Dealey Plaza din Dallas – a generat mai multe teo-

rii conspiraționiste decât s-au formulat despre oricare altă crimă de acest nivel produsă în istorie, scria, în 2020, ziarista și autoarea britanică Charlotte Greig.

TREI FOCURI DE ARMĂ

Să mergem în continuare pe urmele opiniilor (aici, rezumate

și însoțite de câteva adăugiri explicative care ne aparțin) ale cunoscutei și prolifricei specialiste în domeniul conspirațiilor și comploturilor din veacul trecut și începutul celui actual. Proliferarea teoriilor amintite se datorează, fie și în parte, faptului că acea crimă a fost un eveniment dramatic, șocant. Președintele – aflat în Texas în cadrul unei călătorii menite să atenueze fricțiunile dintre membrii Partidului Democrat din acel stat – a fost împușcat fatal sub ochii unui numeros public, aflat în zonă pentru a vedea nemijlocit perechea prezidențială, ai altora încă și mai mulți, din toată țara, aflați în fața televizoarelor, în timp ce se deplasa prin Dallas, într-o coloană de mașini, așezat în dreapta pe bancheta din spate a unei limuzine deschise, având-o alături pe soția sa, Jacqueline (Jackie). Apoi, și pentru că așa-numita Comisie Warren, constituită în grabă, după numai o săptămână de la asasinat, cu scopul de a investiga faptele, a eșuat în a stabili natura precisă a celor mai

... lui Marvin Watson

multe aspecte esențiale. Concluzia comisiei a fost că un singur om cu o pușcă, pe nume Lee Harvey Oswald, a tras trei focuri în direcția președintelui: primul și-a ratat ținta; al doilea l-a rănit atât pe JFK, cât și pe John B. Connally, guvernatorul Texasului, aflat și el în automobil, în fața președintelui (deși serios rănit, Connally – născut în același an cu JFK, la 27 februarie 1917 – a supraviețuit, s-a refăcut și a trăit încă trei decenii, până la 15 iunie 1993); în sfârșit, al treilea glonț l-a lovit pe Kennedy în cap, ucigându-l. Transportat de urgență la Spitalul Parkland, JFK a fost declarat mort, la ora 13.00. Avea 46 de ani și fusese în fruntea Administrației de la

Casa Albă timp de 1.036 de zile. De aici, s-au născut cele două teorii conspiraționiste, una cunoscută drept a „trăgătorului singuratic“, cealaltă, a „glonțului unic“ (știută, ironic, și ca a „glonțului magic“, deoarece părea neverosimil ca un singur glonț să fi lovit două persoane în același timp).

Confuzia a sporit și mai mult prin asasinarea, două zile mai târziu, a lui Oswald – aflat în custodia poliției – de Jack Ruby (născut Jack Leon Rubenstein, poreclit „Sparky“), proprietarul unui club de noapte din Dallas. Și de astă dată, crima s-a produs sub privirile unei mulțimi de oameni, la ora locală 11.21, la o ieșire din sediul poliției, în timp ce autoritățile se pregăteau să-l transfere pe Oswald în arest. Împrejurarea a născut, cu promptitudine, un nou val de speculații: cum a fost posibil ca Ruby să treacă atât de ușor de agenții însărcinați cu asigurarea securității (presupus a fi foarte strictă) a lui Oswald? A fost acesta din urmă rapid executat pentru a-i fi închisă gura,

Sosirea președintelui J.F. Kennedy, însoțit de Jacqueline, pe aeroportul din Dallas

Președintele și soția, în mașina decapotabilă

Glonțul îl lovește în cap

pentru ca el să nu poată incrimina, la un viitor proces, figuri importante ale structurilor politice? Cum rămâne cu știutele legături ale lui Ruby cu lumea crimei organizate? A fost Mafia, într-un fel sau altul, implicată în asasinarea lui JFK? Ruby a jurat că a acționat de unul singur, din dorința de a răzbuna uciderea președintelui. Puțini l-au crezut, iar motivele sale reale în lichidarea lui Oswald aveau să rămână cu totul discutabile atât înainte, cât și după moartea sa, survenită la 3 ianuarie 1967.

Nu ne hazardăm nici măcar în a înșira puzderia de explicații și teorii (între cele din urmă, și acelea conspiraționiste) exprimate de șase decenii încoace despre asasinarea lui JFK. Constatăm doar că legiuni de istorici și analiști politici „fără pată și prihană” refuză să considere subiectul a fi fără de rezolvare, continuând să pună obsedanta și dubla întrebare: cine și de ce l-a ucis pe președintele Kennedy? Când se va afla – dacă se va afla – adevărul? Povestea continuă. Cu toate necunoscutele ei.

Cunoscute însă sunt vorbele

*Jacqueline se întinde ca să îl ajute
pe un agent Secret Service
să se urce pe capota din spate*

*Clădirea din care s-a spus
că a tras Oswald*

– premonițiile? – lui JFK din dimineața zilei de 22 noiembrie 1963, după ce, împreună cu soția, a ajuns de la San Antonio și Houston (orașe în care fusese cu o zi înainte) la Dallas. „Dacă ar fi cineva care realmente ar vrea să-l împuște pe președintele Statelor Unite – i-a spus Kennedy asistentului său Kenneth O'Donnell în dimineața de 22 noiembrie – n-ar fi o treabă grea: e nevoie de o clădire înaltă și de o armă cu lunetă, și nimeni n-ar putea face nimic să-l apere [pe președinte – n.n.] de un astfel de atentat». În aceeași dimineață, el a glumit astfel cu soția sa:

Mașina pornește spre spital

«Vezi tu, seara trecută ar fi fost o seară a dracului de bună pentru asasinarea președintelui» (Jared Cohen, *Accidental Presidents. Eight Men Who Changed America* – Ajunși președinți întâmplător. Opt oameni care au schimbat America –, New York, Simon & Schuster, 2019). Mai erau doar câteva ore până la tragicul eveniment ce avea să șocheze întreaga Americă. Și nu numai...

„TOP-SECRET”, DECLASIFICAT

„Americani nu au fost singurii care au fost șocați. Uniunea Sovietică a văzut tranziția prădă confuziei și speculațiilor lipsite de dovezi”, nota tot Jared Cohen. Tranziția în chestiune se referă la cea de la John F. Kennedy la Lyndon B. Johnson, fostul vicepreședinte, acum, noul președinte – a depus jurământul la două ore și opt minute după asasinat, la bordul aeronavei Air Force One ce se îndrepta spre Washington, DC, cu sicriul, acoperit cu drapelul național,

*Mulțime strânsă în fața
Spitalului Parkland*

*Jack Ruby
(foto
din dreapta)
il asasinează
pe
Lee Harvey
Oswald*

în care era trupul neînsuflit al lui JFK. LBJ (cum avea să i se spună) a depus jurământul de preluare a funcției supreme în stat încadrat de soția sa și de Jackie, al cărei taior de culoare roz era stropit de sângele fostului ei soț.

Despre percepția din acele momente a conducerii superioare de la Moscova – secretar general al P.C.U.S. și președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. era Nikita S. Hrușciiov – vorbește convingător un document „top-secret”, din 1966, declassificat de Guvernul american în 2017. Nefiind cunoscut la noi (cel puțin, nu l-am văzut încă utilizat sau citat în literatura de specialitate românească), îl prezentăm și îi rezumăm conținutul în cele ce urmează, în traducerea noastră și cu întreruperi în text care ne aparțin, marcate prin puncte de suspensie plasate între paranteze.

Este vorba despre memorandumul din 1 decembrie 1966, trimis (a doua zi) de J. Edgar Hoover (1895 – 1972), temutul și longevivul director al FBI (din 1935 până la deces), lui Marvin Watson, asistent special al președintelui Johnson. Din nota de însoțire a documentului aflăm că, la 29 noiembrie 1966, FBI fu-

sese solicitat (putem presupune, cu acordul liderului de la Casa Albă) să sintetizeze informațiile deținute în acel moment de serviciul de informații și securitate internă cu privire la „Reacția sovietică și a oficialilor Partidului Comunist [din S.U.A. – n.n.] față de asasinarea președintelui John F. Kennedy” (titlatura oficială a documentului).

„N-ar fi o treabă grea,
e nevoie
de o clădire înaltă
și de o armă cu lunetă”

**(J.F. Kennedy,
în dimineața zilei
de 22 noiembrie 1963,
despre posibilitatea
să fie asasinat)**

CE CREDEAU SOVIETICII ȘI COMUNIȘTII AMERICANI

„O sursă, care a furnizat și în trecut informații sigure și care era în Rusia la data asasinării fostului președinte John F. Kennedy, ne-a indicat la 4 decembrie 1963 faptul

că știrea privind asasinarea președintelui Kennedy a fost transmisă fulgerător populației sovietice, aproape imediat după producerea evenimentului. A produs un mare șoc și consternare, clopotele bisericilor au bătut în memoria președintelui Kennedy.

Conform sursei noastre, oficiali ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice credeau că în acel caz a fost o conspirație bine organizată din partea «extremei drepte» din Statele Unite, cu efectul unei «lovituri de stat». Ei păreau convingeți că asasinatul nu a fost fapta unui singur om, ci este rezultatul unei campanii planificate cu atenție, în care mai multe persoane și-au jucat partea. Ei considerau că acele elemente interesate în instrumentalizarea asasinatului și care pedaleau pe sentimentele anticomuniste din Statele Unite urmăresc să folosească acest act pentru a stopa negocierile cu Uniunea Sovietică, să atace Cuba și, după aceea, să extindă războiul. Ca rezultat al acestor sentimente, imediat, Uniunea Sovietică a intrat în starea de alertă națională.

Mai departe, sursa noastră a stabilit că oficiali sovietici se temeau că, fără conducere, unii

generali iresponsabili ai Statelor Unite ar putea lansa o rachetă asupra Uniunii Sovietice. [...]

În conformitate cu sursa noastră, oficialii sovietici au pretins că Lee Harvey Oswald nu a avut niciun fel de legătură cu Uniunea Sovietică. L-au descris pe acesta ca fiind un maniac neurotic, neloial propriei sale țări și așa mai departe. Ei au făcut observația că Oswald nu a aparținut niciodată vreunei organizații din Uniunea Sovietică și că nu i s-a acordat niciodată cetățenia sovietică. [...]

În conformitate cu sursa noastră, colonelul Boris Ivanov, șeful rezidenturii din New York a Comitetului Sovietic pentru Securitatea Statului (KGB), a ținut o reuniune cu personalul KGB, în dimineața de 25 noiembrie 1963. Ivanov i-a informat pe cei prezenți că moartea președintelui Kennedy a pus o problemă pentru KGB, spunând că era necesar ca toți angajații KGB să-și pună în acord eforturile în vederea rezolvării problemei.

În conformitate cu sursa noastră, Ivanov a spus că sentimentul său personal era că asasinarea președintelui Kennedy a fost planificată de un grup organizat, mai degrabă decât ar fi fost actul unui singur asasin. [...]

Sursa noastră a adăugat că Ivanov a subliniat că este de extremă importanță pentru Guvernul sovietic să fie precis stabilit ce fel de om ar putea fi noul președinte, Lyndon Johnson. Ivanov a spus că președintele Johnson este, practic, un ne-

Comisia Warren îi prezintă președintelui L.B. Johnson raportul

noscut pentru Guvernul sovietic, drept pentru care KGB a emis instrucțiuni pentru toți agenții săi ca, imediat, să obțină toate informațiile posibile referitoare la președintele în funcție. [...]

La 16 septembrie 1965, aceeași sursă a raportat că rezidența KGB din New York City a primit instrucțiuni de la sediul central al KGB din Moscova, aproximativ în 16 septembrie 1965, privind extinderea oricărei posibile informații privind-l pe președintele Lyndon B. Johnson – caracter, trecut, prieteni personali, familie, cercurile din care își trage sprijinul în poziția sa de președinte al Statelor Unite. Sursa noastră a adăugat că, în instrucțiunile primite de la Moscova, KGB este «acum» în posesia informațiilor care par a indica faptul că președintele Johnson a fost răspunzător pentru asasinarea răposatului președinte John F. Kennedy. Sediul central al KGB a indicat că, în lumina acestei informații, era necesar pentru Guvernul sovietic să cunoască relația personală existentă dintre președintele Johnson și familia Kennedy, în mod special cea dintre președintele

Johnson și Robert și Ted Kennedy. [...]

Reacția oficialilor Partidului Comunist [din S.U.A. – n.n.] la asasinarea președintelui Kennedy, precum și la investigațiile desfășurate de Comisia Warren privind acel asasinat urmează îndeaproape linia partidului sovietic. La 4 decembrie 1963, Gus Hall, secretar general al Partidului Comunist din S.U.A., a informat pe una

dintre sursele noastre – care, și în trecut, a furnizat informații sigure – că asasinatul a urmat un tipar care, în mod evident, indica faptul că a fost făcut de nimeni altcineva decât de «extrema dreaptă» și că Hall simte că Oswald a fost ucis de «extrema dreaptă» cu scopul de a preveni ca el să vorbească. [...]

Presa sovietică, când și când după asasinarea președintelui Kennedy, a publicat articole de condamnare a concluziilor Comisiei Warren. Immediat după publicarea Raportului Comisiei Warren, la 24 septembrie 1964, cotidianul sovietic *Pravda*, în ediția sa din 28 septembrie 1964, a publicat un articol în care erau rezumate descoperirile Comisiei Warren. În acest articol, autorul sovietic a statuat că Raportul Comisiei Warren nu a risipit toate îndoilele și suspensiunile referitoare la «crima secolului». Totodată, articolul nota că «nu tot ce este misterios a devenit public» și indica faptul că, la începutul activității Comisiei Warren, dl Warren a declarat că unele fapte legate de asasinarea președintelui Kennedy s-ar putea să nu fie revelate în timpul generației sale [...]. ■

Încheiem povestea încercării regelui Poloniei Jan Olbracht (Ioan Albert) de a-l înlătura pe Ștefan cel Mare de pe tronul Moldovei (Magazin istoric, nr. 10/2023).

„CRUCIADA“ LUI JAN OLBRACHT ÎMPOTRIVA LUI ȘTEFAN CEL MARE

LIVIU CÎMPEANU
(Academia Română,
Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu)

În ultimul deceniu al secolului al XV-lea, două mari sisteme de alianță erau pe punctul de a se încheia într-un război decisiv. De o parte, erau Regatul Poloniei, Marele Ducat al Lituaniei și Ordinul Teuton, iar de cealaltă parte, Moldova, Regatul Ungariei, Țara Românească, Imperiul Otoman, Hanatul Crimeei și Marele Cnezat al Moscovei. În anul 1497, regele Jan Olbracht a încercat să-l înlocuiască pe Ștefan cel Mare cu Sigismund Jagiello la domnia

Clădirea Arhivei Secrete de Stat
a Moștenirii Culturale Prusace din Berlin

Moldovei prin intermediul unei campanii militare erijate într-un război sfânt, ale cărui obiective ar fi trebuit să fie recuperarea Chilie și a Cetății Albe și, în cele din urmă, alungarea otomanilor din Europa și recuperarea Constantinopolului (cruciada nu fusese însă proclamată de papalitate, singura autoritate creștină care avea acest atribut).

Deși regele polon a încercat să tăinuiască până în ultimul moment obiectivele campaniei îndreptate împotriva domnului moldovean, acțiunea sa militară a fost privită cu suspiciune și, în cele din urmă, a angrenat cele două sisteme de alianțe într-o adevărată Bătălie a Popoarelor *avant la lettre*. În primăvara anului 2012, autorul

rândurilor de față a descoperit în fondurile Arhivei Secrete de Stat a Moștenirii Culturale Prusace din Berlin – Dahlem, printre altele, un izvor istoric extraordinar, care schimbă perspectiva asupra acestor evenimente: *Jurnalul* de campanie al cavalerilor teutoni, scris de Liborius Nacker, secretarul general al Ordinului Teuton, care

este prezentat, cu această ocazie, cititorilor revistei.

O NOUĂ PERSPECTIVĂ ISTORICĂ

După mai bine de un secol de rivalitate și de conflicte militare

Johann von Tiefen

pentru supremația la Marea Baltică, în anul 1466, Ordinul Teuton a recunoscut în cele din urmă suzeranitatea Regatului Polon, prin semnarea celui de-al doilea Tratat de Pace de la Toruń. Astfel, marele maestru a devenit vasalul regelui polon, căruia era obligat să îi acorde *consilium et auxilium*, adică sfat și ajutor militar, ori de câte ori era convocat de acesta din urmă. La fel s-a întâmplat și în vara anului 1497, când Jan Olbracht, regele Poloniei, i-a cerut lui Johann von Tiefen, marele maestru al Ordinului Teuton, să-l însoțească în campania militară menită, chipurile, să elibereze cetățile Chilia și Cetatea Albă din mâinile otomanilor. Astfel, la 1 iulie 1497, marele maestru și oastea Ordinului Teuton, formată din frați-cavaleri și sergenți, a pornit din capitala Prusiei, Königsberg (astăzi Kaliningrad, Federația Rusă) spre Podolia. Din fericire, Liborius Nacker, secretarul general al Ordinului Teuton, a ținut un *Jurnal* de campanie, în care a consemnat cu lux de amănunte itinerariul urmat de cavalerii teutoni din Königsberg, prin Prusia Teutonă, prin Mazovia și prin Rusia Roșie, până la cetatea Halici din Podolia, în intervalul 1 – 22 iulie 1497, precum și eveni-

mentele din perioada în care, îndeplinind porunca suveranului polon, oastea Ordinului Teuton a poposit în tabără, pe câmpul din fața Haliciului, în intervalul 22 iulie – 17 august 1497.

Din cauza condițiilor precare din tabăra militară, Johann von Tiefen, marele maestru al Ordinului Teuton, s-a îmbolnăvit de dizenterie și a fost nevoit să se retragă cu câțiva însoțitori la Liov și să-și trimită oastea în tabăra regală din Moldova, sub comanda lui Ludwig von Sauszheim, *komtur*-ul (guvernatorul militar) de Osterrode (astăzi Ostroda, Polonia). Din păcate pentru noi, printre cei care l-au însoțit pe marele maestru s-a numărat și Liborius Nacker, care nu a mai apucat să consemneze faptele de arme ale contingentului teuton care a însoțit oastea regelui Jan Olbracht în Moldova, relatând în schimb agonia lui Johann von Tiefen și sfârșitul acestuia la Liov, la 25 august 1497, precum și ducerea trupului său neînsuflețit la Königsberg. Cu toate acestea, Liborius Nacker a consemnat în *Jurnalul* de campanie al cavalerilor teutoni informații deosebit de interesante privitoare la conflictul

moldo-polon din vara și toamna anului 1497, informații expuse în rândurile de mai jos.

OBIECTIVELE SECRETE ALE „RĂZBOIULUI SFÂNT“

Potrivit lui Liborius Nacker, Jan Olbracht ar fi trăgănat nu mai puțin de cinci ani de la încoronarea sa (așadar, din anul 1492 până în anul 1497) pedepsirea lui Ștefan cel Mare pentru raidurile întreprinse de tâlharul Muha în ținuturile de la frontiera sud-estică a Regatului Polon. Regele Poloniei și-a mobilizat oastea și i-a poruncit și marelui maestru să-l însoțească în fruntea cavalerilor teutoni, însă i-a dezvăluit obiectivele campaniei militare doar în ultimul moment. Abia la 9 august 1497, Liborius Nacker a consemnat în *Jurnalul* de campanie o informație care sugerează că Johann von Tiefen și consiliul său de război ar fi aflat obiectivele secrete ale campaniei militare întreprinse de Jan Olbracht. La data menționată, cavalerii teutoni, aflați în tabăra de pe câmpia din fața cetății Halici,

Pagini din Jurnalul de campanie al cavalerilor teutoni, scris de Liborius Nacker

Logofătul Ioan Tăutu,
fragment din tabloul votiv
al Bisericii „Sf. Nicolae”
din Bălinești, jud. Suceava

ii transmiteau lui Stanislav Chodecki, voievodului Rusiei Roșii, că ei au pornit la luptă împotriva necredincioșilor otomani și tătari și împotriva nimănui altcuiva, o posibilă aluzie la voievodul Moldovei. Altminteri, abia la 18 august 1497, în timp ce îl însoțea pe marele maestru Johann von Tiefen spre Liov pentru ca acesta din urmă să se trateze de dizenterie, Liborius Nacker a înregistrat mărturia unui bătrân nobil polon, care nu numai că le-a ținut cavalerilor teutoni din suita marelui maestru o veritabilă „lecție de istorie” a relațiilor moldo-polone din ultimul deceniu, dar le-a și relevat faptul că Jan Olbracht al Poloniei promise împotriva lui Ștefan cel Mare al Moldovei. Nu în ultimul rând, la 26 august 1497, în timpul unei discuții aprinse, care s-a purtat la Liov, cronicarul i-a replicat unui nobil polon că Ordinul Teuton, în calitate de vasal al regelui Poloniei, a pornit la luptă împotriva otomanilor, dar nu a întâlnit până în acel moment niciun otoman și că, potrivit zvonurilor și unui raport pe care regele Ungariei l-a primit tocmai

din Polonia, intenția lui Jan Olbracht nu era aceea de a lupta împotriva otomanilor, ci de a-l înlocui pe *Stephanus*, voievodul român, cu fratele său, *Sigismundus*, pe tronul Moldovei.

AKÎNGII ȘI SPIONI VALAHI

În timp ce oastea teutonă poposea în tabără, pe câmpia din fața Haliciului, în intervalul 22 iulie – 17 august 1497, secretarul general al Ordinului a consemnat știrile politice și zvonurile despre acțiunile comune moldo-otomano-tătare, care au ajuns la statul major al marelui maestru. În mod concret, la 2 august 1497, Liborius Nacker a consemnat în *Jurnalul* de campanie al cavalerilor teutoni că negustorul liovean Merten Wasserbrot și cei doi companioni ai săi, întorși recent din Moldova, au relatat că în urmă cu puțin timp solia regelui Jan Olbracht, compusă din Mikolaj Krajowski, episcopul de Przemyśl, și din alți doi nobili poloni, s-a întors cu bine de la Ștefan cel Mare, care i-a cinstit cu daruri bogate și că împreună

cu ei a sosit în Polonia și solia de pace a voievodului. Aceasta, la rândul ei, era compusă din „cancelarul” Ioan Tăutu și din alți doi boieri, care în urmă cu patru săptămâni se întorseseră de la sultanul Baiazid al II-lea.

Schimbul de solii dintre Moldova și Înalta Poartă este atestat documentar încă din anul 1496, iar misiunea diplomatică a logofătului Tăutu s-a desfășurat, potrivit lui Liborius Nacker, înainte de 2 iulie 1497, așadar în prima jumătate a anului. Scopul soliei moldovenești la Istanbul era, fără îndoială, plata tributului și perfectarea condițiilor de colaborare militară moldo-otomano-tătară din vara și toamna anului 1497.

Deja la 4 august 1497, același secretar general al Ordinului Teuton consemna în *Jurnalul* de campanie că otomanii devastaseră orașul Colomeea și încă un oraș, foarte probabil Snyatin, situate la frontiera dintre Polonia și Moldova. Potrivit aceluiași izvor, la 4 și 9 august 1497, Stanislav Chodecki, voievodul Rusiei Roșii, i-a informat pe Johann von Tiefen și pe ceilalți cavaleri teutoni că iscoadele sale i-au confirmat zvonul despre incendierea Colomeei de otomani. Mai mult, secretarul general al Ordinului Teuton arată fără echivoc faptul că această știre îngrozitoare a fost adusă la Halici de cei care și-au pierdut bunurile în incendiul de la Colomeea.

Acest episod al colaborării moldo-otomano-tătare din vara și toamna anului 1497 este confirmat de solia pe care Jan Olbracht, regele Poloniei, i-a trimis-o fratelui său, Vladislav al II-lea, regele Ungariei. Chiar și letopisețul

Regele Poloniei la reunirea Sejmului (1506),
Adunarea reprezentativă
a nobililor polonezi în Evul Mediu

Oastea teutonă, în a doua jumătate a secolului XV

slavon scris la Curtea lui Ștefan cel Mare din îndemnul și sub supravegherea voievodului confirmă acțiunile militare pe care moldovenii și otomanii le-au întreprins împotriva polonilor, în vara și toamna anului 1497.

În paralel cu atacurile akîngiilor otomani asupra orașelor și ținuturilor de frontieră din Podolia și Rusia Roșie, Ștefan cel Mare și-a trimis iscoadele pentru a ține sub observație mișcările inamicilor, inclusiv pe cele ale cavalerilor teutoni, aflați în plin marș spre stăpânirile sale. La 18 iulie 1497, când oastea Ordinului Teuton a trecut de Liov și s-a apropiat de orașelul Kuyschnitz [?], Liborius Nacker a consemnat prezența suspectă a unui valah, care a furat calul preotului din acest orașel. În schimb, la data de 31 iulie 1497, secretarul general a înregistrat în *Jurnalul* de campanie al cavalerilor teutoni că a fost prins un român care s-a apropiat pe furiș de tabăra lor, pentru a le iscodi puterea. Cetățenii din Halici l-au dus pe românul prins la castelul învecinat în care rezida voievodul Rusiei Roșii, însă

acesta din urmă l-a cruciat. *Jurnalul* de campanie scris de Liborius Nacker dovedește existența unei rețele de spioni și de observatori aflați în serviciul lui Ștefan cel Mare, care l-au informat cu mult înaintea datei de 31 iulie 1497 în legătură cu apropierea oștii teutone, a cărei putere era astfel atent supravegheată de domnul moldovean.

UN FINAL RATAT...

După cum arătam în rândurile de mai sus, Liborius Nacker nu a mai apucat să relateze în *Jurnalul* de campanie al cavalerilor teutoni evenimentele militare care s-au desfășurat în Moldova, în toamna anului 1497, deoarece a făcut parte din micul anturaj care l-a însoțit pe Johann von Tiefen, grav bolnav de dizenterie, la Liov. La 25 august 1497, marele maestru al Ordinului Teuton a închis ochii pentru totdeauna, iar la 28 august 1497, alaiul său mortuar, din care făcea parte și secretarul general, a pornit de la Liov spre Königsberg. În timpul acestei procesiuni, descrise pe scurt de Liborius Nacker în *Jurnalul* de campanie, cei câțiva cavaleri teutoni care l-au însoțit pe defunct au întâlnit lângă Lublin detașa-

Conrad al III-lea de Mazovia

mentul ducelui Conrad al III-lea de Mazovia, care mergea fără nicio tragere de inimă spre locul unde trebuia să facă joncțiunea cu oastea lui Jan Olbracht. Cele două căpetenii ale mazovienilor, Bernhardt și Drawschitz, le-au explicat teutonilor că întârzie intenționat, din porunca stăpânului lor, care nu se afla în relații bune cu regele Poloniei. De fapt, Liborius Nacker și ceilalți cavaleri teutoni i-au întâlnit la Lublin chiar pe călăreții mazovieni care urma să fie învinși de oastea vornicului Boldur la Lențești, la 29 octombrie 1497, despre care vorbesc autorul *Letopiseșului* anonim al Moldovei și cronicarul polon Bernard Wapowski. *Jurnalul* de campanie al lui Liborius Nacker oferă câteva informații inedite despre acest corp de oaste mazovian, despre care altminteri nu se știe nimic, și anume, numele comandanților și motivul întârzierii – situația tensionată dintre ducele Mazoviei și regele Poloniei. De asemenea, secretarul general al Ordinului Teuton a consemnat și numărul efectivelor contingentului mazovian, care ar fi fost alcătuit din „mai multe sute de oameni“, confirmând astfel informațiile din *Cronica* lui Bernard Wapowski, în care sunt menționați șase sute de mazovieni. Aceștia au fost însă copleșiți și învinși de cei 3.000 de oameni ai vornicului Sima Boldur, după victoria reputată de Ștefan cel Mare asupra lui Jan Olbracht la Codrîi Cosminului, la 26 octombrie 1497.

... ȘI UN EPILOG APOTEOTIC

Ca într-un fel de epilog, Liborius Nacker a relatat pe scurt, în *Jurnalul* de campanie al cavalerilor

teutoni, evenimentele militare care s-au desfășurat în Moldova, în toamna anului 1497, anunțând un raport pe care Jan Olbracht, regele Poloniei, l-a trimis fratelui său Vladislav al II-lea, regele Ungariei, raport pe care copiii celor două variante păstrate nu l-au mai inclus în scrierile lor. Iată, așadar, cum descrie secretarul general al Ordinului Teuton campania militară întreprinsă de Jan Olbracht împotriva lui Ștefan cel Mare, care a culminat cu marea bătălie de la Codrii Cosminului: „*Item* ce a făcut regele Poloniei cu oastea lui cea mare în Valahia [Moldova] și ce a întreprins, nu pot eu să descriu, ci aici urmează o copie a soliei sale, trimisă la regele Ungariei de către fratele său, din care se înțelege gândul său [al regelui polon].

[Copia scrisorii de solie pe care Jan Olbracht i-a trimis-o fratelui său, Vladislav, nu este inclusă în niciuna dintre cele două variante păstrate ale textului.] Dacă s-a întâmplat astfel, eu nu știu.

O imagine cu oșteni moldoveni la 1500, frescă din biserica din Părhăuți, Suceava

Bătălia de la Codrii Cosminului, gravură de Ksawey Pillati, 1888

Dar aceasta este adevărat: că de la domnii și oamenii de ispravă, atâția câți s-au întors din Valahia [Moldova], pe care domnul mare maestru i-a trimis la rege, care, la drept vorbind, nu au fost mulți, din rănilor lor, din cai și bunuri se vedește adevărul: în joia de dinaintea sărbătorii *Simonis et Jude* [26 octombrie], în timpul retragerii din Valahia [Moldova], slujitorii germani, servitorii Curții, mazovienii și silezienii din oastea regelui, iar dintre ai noștri [teutoni] o mulțime mare, au fost nimiciți de valahi [moldoveni], turci și unguri, cei mai mulți dintre aceștia [fiind] omorâți ori prinși, [polonii și aliații lor] și-au pierdut toate carele și ceea ce a fost în ele; regele, [aflat] în frunte cu polonii săi, nu a putut să-i salveze pe cei mai din urmă.

Item aceștia sunt [cei] uciși și dispăruți dintre oamenii de ispravă [ai Ordinului Teuton]: cavalerul Eustachius von Slywen, Bernhardt von der Gabelentz, Christoff von Lichtenhayn, paharnicul domnului mare maestru, Pohibell, mai mulți domni și slujitori și, mai ales, slujitorii din care cei mai mulți dintre ei [au fost] uciși în ieșirile după hrană

pentru animale etc.“

Așadar, Liborius Nacker a consemnat în mod corect, în *Jurnalul* de campanie al cavalerilor teutoni, data bătăliei de la Codrii Cosminului, adică 26 octombrie 1497, precum și momentele principale ale evenimentului: în retragerea din Moldova, oastea regelui a fost nimicită de moldoveni, otomani și unguri, astfel încât marea majoritate a oștenilor a fost parte ucisă și parte

capturată, împreună cu carele cu bagaje și cu ceea ce se afla pe ele. Regele, care călărea în avangardă cu polonii săi, nu a putut sări în ajutorul celor din ariergardă, care au fost măcelăriți cu toții. În treacăt fie spus, toate aceste evenimente au fost evocate și de Vasile Alecsandri în poemul epic *Dumbrava Roșie*, din anul 1874, intrând astfel în cultura și în conștiința națională a românilor.

Deși nu evocă nici pe departe în deplina sa complexitate războiul moldo-polon din vara și toamna anului 1497, *Jurnalul* de campanie scris de Liborius Nacker oferă detalii inedite și o nouă perspectivă despre implicarea cavalerilor teutoni în acest conflict armat, precum și despre funcționalitatea alianței pe care Ștefan cel Mare a încheiat-o cu Baiazid al II-lea împotriva lui Jan Olbracht. Împiedicat de circumstanțe imediate, secretarul general al Ordinului Teuton nu a mai ajuns pe teritoriul Moldovei pentru a relata faptele de arme ale cavalerilor teutoni, însăși marea bătălie de la Codrii Cosminului fiind descrisă pe baza unui raport „oficial” emis de Cancelaria regelui polon. ■

BEIUȘ. FILE DE ISTORIE

MARINA CIORDAȘ GERMAN

Undeva într-un colț de țară, în nord-vest, străjuit de munți, se află Bihorul. Acolo, țara Beiușului, o fortificație cvasi-închisă, cu o singură deschidere spre vest, a oferit condiții esențiale pentru existența unui habitat uman cu circa 800.000 de ani în urmă, în perioada Paleoliticului.

Centrul orașului în anii 1900

Așezat în depresiunea cu același nume, Beiușul constituia, în prima jumătate a secolului XIII, un domeniu marginal al Coroanei maghiare, care îl va dona Episcopiei romano-catolice de Oradea. Acum apar și primele atestări documentare ale existenței lui. În 1205 o scrisoare a Papei Inocențiu III menționează în domeniul Beiușului cneji români, precum și o episcopie de rit grecesc (ortodoxă), iar aproape șase secole mai târziu, în 1780, domeniul episcopal romano-catolic al Beiușului intră în proprietatea Episcopiei greco-catolice de Oradea.

Numele orașului Beiuș va cunoaște și el modificări în timp. Astfel localitatea apare cu toponimele Benenos, Benene, Belenus, Beleus, Belynes, Belenyes, Beiușiu, Beiuș, în 1828, Beinsiu, în 1844. După 1862 se folosește Beiuș și, popular, Binș.

Până la mijlocul secolului XIX, toate localitățile zonei (peste 100) gravitau în jurul Beiușului, localitate așezată în mijlocul

acestei arii geografice, cu un târg renumit în tot vestul Ardealului. „Împrejurările istorice au făcut din satul Beiuș un târgușor cu câteva case de meșteșugari și negustori”, spunea Nicolae Iorga.

CENTRU AL ROMÂNISMULUI

După 1780 viața culturală și religioasă românească se intensifică. Se ridică biserici, se deschid școli. Prevederea politică a episcopului greco-catolic Samuil Vulcan redă pe veci Beiușul românilor, prin deschiderea în 1828 a gimnaziului cu patru clase „Samuil Vulcan”. Preocupându-se în continuare de crearea unei intelectualități românești, episcopul greco-catolic Vasile Erdely îl completează până la opt clase gimnaziale, cu drept de susținere a bachelatului. În 1851 – 1852 episcopul cere ca limba de predare să fie româna, „deoarece gimnaziul acesta este național românesc, limba de instruire tre-

buie să fie româna”. Școlile din Beiuș se dezvoltă în continuare și sub episcopul Mihai Pavel, care înființează liceul de fete, cu internat, și internatul de băieți.

Importanța unor noi așezăminte culturale și în special a Gimnaziului „Samuil Vulcan” reiese dintr-o scrisoare din 1914 a prim-pretorului plasei Beiuș, Westheinstein: „Un număr

*Vasile Erdely (1796 – 1862),
preot la Beiuș
în 1820, apoi la Oradea,
iar din 1842
episcop greco-catolic de Oradea*

*Două personalități
cu activitate marcantă
în viața orașului: Mihai Pavel,
episcop greco-catolic de Oradea
(1879 – 1902)...*

considerabil de intelectuali români se formează la liceul din Beiuș și între aceștia vor fi frunțașii poporului român. Iată de ce putem spune că Beiușul s-a individualizat, devenind un punct de reper în analiza fenomenului cultural transilvănean, dar și sediu a numeroase societăți și reuniuni culturale. Acestea s-au impus ca adevărate fortărețe ale vieții naționale românești.

Casina Română ia ființă în 1871, prin demersurile avocatului Partenie Cosma, un beiușan al cărui glas s-a auzit în Parlamentul de la Budapesta nouă ani (1872 – 1881) și care împreună cu mai tânărul său camarad, memorandistul avocat Vasile Ignat, au luptat pentru drepturile românilor. Viața cultural-politică se dezvoltă în continuare prin activitatea Despărțământului Beiușan al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Poporului Român „ASTRA”, fondat în 1898 de avocatul Vasile Ignat și alți intelectuali.

La 7 septembrie 1909 a fost inaugurat sediul Casinei, format din trei camere și o locuință pen-

tru casinist. Aici aveau să-și desfășoare activitatea Reuniunea de cântări „Lira” și Despărțământul „ASTRA”, locație obținută cu sprijinul Episcopiei greco-catolice de Oradea. Reuniunea de cântări „Lira” – al cărei dirijor a fost Ioan Bușița, iar președinte dr. Ioan Ciordaș –, a luat ființă în 1905. În vara anului 1906 aceasta participă la un concurs organizat la București, cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie a regelui Carol I. Corul din Beiuș a câștigat Medalia de Aur, dar la întoarcerea în Beiuș repercusiunile au fost drastice, profesorului Ioan Bușița interzicându-i-se orice activitate legată de cor. Corul însă a supraviețuit datorită tenacității coriștilor, fiind transformat într-un cor religios.

La 1 martie 1911, din inițiativa preotului Gh. Cristea din Sânmartin, preotului Cornel Foluțiu din Ferneziu și a lui Petre E. Papp din Pocola, sub conducerea dr. Ioan Ciordaș, a luat ființă Tipografia și Librăria „Doina”. Ziarul *Românul* din Arad scria cu acea ocazie: „Este o întreprindere românească, de supremă importanță în centrul Bihariei, această «Doină» menită să răspândească o cultură românească mai pronunțată. Avem nădejde că razele sale de viață dătătoare vor străbate cu ediții populare bezna cea de nepătruns a analfabetismului îngrozitor ce stăpânește și ține în cătuș grele întreaga Biharie”.

În 16 iunie 1907, cu sprijinul dr. Ioan Ciordaș, ia ființă în Beiuș prima Bancă Românească – Institutul de Credit și Economii „Drăganul”. Cu această ocazie în ziarul *Tribuna* apar următoarele: „«Drăganul» va scoate din ghearele băncilor străine țărânimca noastră. Îi va fi scut și apărare la toate nevoile, va jertfi cât mai

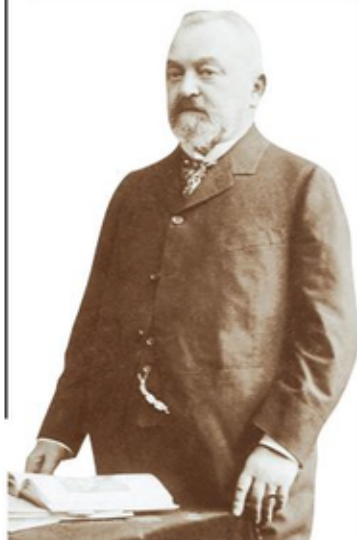
mult în scopuri de binefacere”.

Dar Beiușul se individualizează nu numai ca far al culturii românești în zona de nord a Ardealului, ci și prin oamenii lui, ca stindard al luptei pentru libertate, dreptate și unire cu patria-mamă.

UN DREPT, NU O POMANĂ

La 14 aprilie 1907 la Beiuș are loc o mare Adunare de protest împotriva Legii învățământului propusă de contele A. Apponyi, care avea ca scop maghiarizarea copiilor de altă naționalitate și desființarea școlilor confesionale. În convocarea acestei Adunări s-au implicat intelectualii, preoții și învățătorii din tot întinsul Țării Beiușului, astfel că „în ziua de duminică 14 aprilie orele 11 de prin toate străzile Beiușului veneau spre piață mii și mii de țărani îmbrăcați în haine de

*... și avocatul Partenie Cosma
(născut la Beiuș),
președinte al
Partidului Național Român în 1881,
senator în Parlamentul
României Mari (Hortensia, fiica sa,
a fost prima soție
a lui Octavian Goga)*

*Dr. Ioan Ciordaș (1877 – 1919),
avocatul lider al bihorenilor,
delegat la Marea Adunare
Națională de la Alba Iulia*

sărbătoare, în frunte cu preoții, ca să-și spună cuvântul de protestare”, scria Petre E. Papp.

Adunarea de protest s-a ținut sub „paza” a 60 de jandarmi unguri și s-a finalizat cu pietre aruncate spre români și scoaterea lor în afara orașului sub amenințarea puștilor jandarmilor. Câțiva români s-au ales cu capetele sparte. Deși Adunarea n-a avut rezultatul dorit, iar Legea a fost votată, totuși prin efortul preoților, al sătenilor și al unor factori implicați, multe școli confessionale au fost salvate de la desființare. Despre această Adunare în ziarul *Tribuna* din 17 aprilie 1907 apare articolul *Vărsarea de sânge de la Beiuș*.

Anul 1907 este unul de foc pentru beiușeni, căci, eliberându-se un post de deputat în Parlamentul de la Budapesta, au dorit să-l aleagă pe părintele Vasile Lucaci, „Leul din Sisești”. La chemarea dr. Ioan Ciordaș, care-și transformă casa în birou electoral, sosesc la Beiuș: Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio Pop, Aurel Lazăr, Ioan Suciu,

Theodor Mihalik, Aurel Novac și Vasile Goldiș. Preotul Vasile Lucaci a ieșit învingător.

Cu scopul de a îngreuna accesul la vot al românilor, Guvernul ungar a dorit să introducă o nouă lege electorală, iar Beiușul devine centrul acțiunilor în lupta împotriva acesteia. Noua lege îi defavoriza pe românii din Țara Beiușului, căci ea prevedea că au drept de vot doar persoanele ce plătesc o dare de 20 de coroane la stat și au cel puțin șase clase elementare. De asemenea, se stabileau trei circumscripții electorale în loc de una – Beiușul –, iar una dintre noile circumscripții era chiar satul unguresc Tărcaia. În toată Țara Beiușului au loc Adunări populare, încheiate cu o „suplică” înaintată ministrului de Interne de la Budapesta.

Atitudinea fermă și demnă a conducătorilor români se manifestă și cu ocazia Congregației de primăvară a Comitatului Bihor, când liderul politic al sud-bihorenilor, dr. Ioan Ciordaș, expune poziția română la tratativele cu contele Tisza, arătând că „românii nu revendică ca o pomană îmbunătățirea stării lor, ci o solicită ca un drept”. Pentru că Tisza nu voia să renunțe la ideea unui stat unitar maghiar, tratativele au eșuat.

LIMBA ROMÂNĂ ÎN LICEU

Anul 1914 aduce, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, și concentrarea și trimiteră pe front, de multe ori în linia întâi, a românilor, care vor lupta pentru o cauză și o patrie ce nu erau ale lor. Dr. Ioan Ciordaș este trimis să conducă un spital de bolnavi de holeră de la B. Banya, iar dr. Nicolae Bolcaș este trimis pe front.

Ne aflăm în ziua de 28 august 1916 – o zi de neuit pentru beiușeni și tot Ardealul. Iată cum o definește părintele Petre E. Papp, unul dintre bihoreni care au fost în fruntea luptei Țării Beiușului pentru dreptate, libertate și unire: „Nu pot coborî în cuvinte simțămintele de fericire și căldură ce ne stăpâneau. Trupele române trecură Carpații. Pe rând sunt cucerite orașele Sibiu, Făgăraș, Brașov. Trupele se apropie de Cluj – capitala Ardealului. Dar după zilele de speranță și euforie, a venit dezastrul. Trupele române fură respinse din Ardeal; Oltenia, Muntenia și Dobrogea sunt cucerite de inamic, Bucureștiul căzu și el. Sub stăpânire românească rămase doar o parte din Moldova.”

Evenimentele se precipită. În Rusia izbucnește Revoluția, cu ecouri în Ungaria, mașina de război a Germaniei slăbește, iar împăratul Franz Joseph moare, ceea ce duce la destrămarea imperiului bicefal. Toate acestea îi determină pe membrii Partidului Național Român să se organizeze pentru ca „vâltoarea evenimentelor să nu-i ia prin surprindere”.

*Tipografia și Librăria „Doina”, fondate în 1911
pentru a răspândi cultura românească*

Părintele Vasile Lucaciu, cunoscut și ca „Leul din Sisești” (așezare din Maramureș unde a slujit o vreme ca preot greco-catolic), luptător pentru drepturile românilor din Transilvania

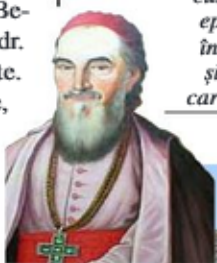
La 8 ianuarie 1918 președintele S.U.A., Woodrow Wilson, prezintă Congresului cele 14 puncte (*Magazin istoric*, nr. 1/2018) ce ar fi trebuit, în accepțiunea sa, să asigure o viitoare armonie mondială. Acestea prevăd, printre altele, că „autodeterminarea nu este o frază!” La 3 noiembrie 1918, la propunerea dr. Aurel Lazăr, ia ființă Comitetul Național Român pentru Oradea și Bihor, din care făcea parte și beiușanul dr. Ioan Ciordaș, liderul sud-bihorenilor. În aceeași zi românii din Beiuș întruniți în localul Casinei au declarat constituit Consiliul Național Român Beiuș (C.N.R.B.), condus de dr. Ioan Ciordaș, ca președinte. A doua zi, la 4 noiembrie, pe casa dr. Ioan Ciordaș, sediul C.N.R.B., flutură mândrul tricolor, iar la 27 – la solicitarea C.N.R.B. –, episcopul dr. Demetriu Radu dă un decret prin care se reintroduce limba română ca limbă de predare la Liceul „Samuil Vulcan”.

La Beiuș întâlnim o situație aparte, căci aici alături de

C.N.R.B. activa și Consiliul Național Maghiar, și Consiliul Muncitoresc. Reprezentanții acestor Consilii au constituit Comisia Executivă, al cărei președinte a fost desemnat dr. Ioan Ciordaș. Cele trei organisme au conlucrat pentru menținerea siguranței publice, rezolvarea problemelor ce țineau de aprovizionare și comerț. Despre activitatea Comisiei Executive ziarul *Nagyvarad* scria: „Dr. Ioan Ciordaș a fost una dintre personalitățile vieții politice românești, dar, datorită obiectivității și iubirii de dreptate, precum și caracterului său, a obținut și simpatia poporului maghiar”.

La 27 noiembrie 1918 are loc la Beiuș alegerea delegaților la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, pentru circumscripția Beiuș-Vasău. Președintele Adunării a fost ales părintele Moise Popoviciu, care arată în discursul său, printre altele: „Sfânt e scopul și măreață cauza care ne-a coadunat pe noi astăzi aici [...] Cu toții și degrabă, pe duminică la Alba Iulia”.

Samuil Vulcan (numit de Nicolae Iorga „ocrotitorul întregii culturi românești”), episcop de Oradea între 1806 și 1839, și liceul din Beiuș care îi poartă numele

STATUA REÎNĂLȚATĂ

30 noiembrie 1918. Beiușul, prin dr. Ioan Ciordaș, participă la Alba Iulia, alături de fruntașii C.N.R. Central, la definitivarea Declarației ce va fi citită la 1 Decembrie. La Beiuș ziua de 1 Decembrie 1918 a avut fastul convenit, căci în cele două biserici românești au fost sfințite steagurile, prin grija doamnelor Viora Ciordaș, Livia Cosma și Eufemia Ștefănică.

Ziua a început cu o Sfântă Liturghie, apoi a avut loc festivalul la Liceul Greco-Catolic. Aici prof. Constantin Pavel a ținut un discurs, publicat în presă sub titlul *Ziua învierii noastre*: „Neamul românesc din Ungaria și Transilvania azi prăznuiește, pe de o parte, dezrobirea de sub vremurile de urgie și umilire, iar pe de altă parte proclamă și rostește în fața lumii că se unește cu frații din liberul regat român, de azi înainte devenind un trup și un suflet, întemeiază mândra și de Dumnezeu în toate darurile pământului binecuvântata Românie Mare”.

La Beiuș în ziua de 29 ianuarie 1919 sosește o trupă de 150 de soldați unguri, condusă de căpitanul Szabo. În ședința Comisiei Executive din 30 ianuarie căpitanul Szabo cere desființarea Gărzii Române, predarea celor două mitraliere din posesia Gărzii Române și a armelor găsite la Gardă. De data aceasta consensul nu a mai funcționat, căci Consiliul Național Maghiar și Consiliul Muncitoresc au aprobat măsurile dispuse de căpitanul Szabo.

Cu diplomația de care a dat dovadă dr. Ioan Ciordaș, perioada ocupării Beiușului de trupa căpitanului Szabo a fost una

*Monumentul
martirilor
Ioan Ciordaș
și Nicolae Bolcaș,
cel din 1996,
omagiat de locuitori
cu coroane de flori,
și (în dreapta)
cel din 1935,
dărâmat în 1948*

liniștită, acceptând să dezarmeze pe tărcăieni. Este edificatoare afirmația apărută în ziarul *Nagyvaradi Napla* din 14 iunie 1925: „Ciordaș îi simpatiza pe unguri și ungurii pe Ciordaș, în schimb, secuii îl urau”.

În data de 20 martie 1919 Guvernul Karolyi demisionează și în Ungaria se proclamă Republica Sfaturilor, condusă de omul lui Lenin, Bela Kun, care dorea să refacă vechile hotare ale Ungariei. Acum Bihorul va trece printr-o perioadă foarte grea, căci încep să apară bandele de mercenari secui. La 31 martie 1919 s-a constituit Consiliul Municipal și Militar Maghiar și întreaga Țară a Beiușului a intrat sub stăpânirea

soldăților roșii de sub comanda lui Kalman Verböczy.

În noaptea de 3 spre 4 aprilie, fruntașii bihoreni dr. Ioan Ciordaș și dr. Nicolae Bolcaș sunt arestați (*Magazin istoric*, nr. 2/2023), din ordinul lui Verböczy, și până la eliberarea Beiușului de către Armata Română nu se știe nimic despre ei. Verböczy lansează zvonul că ar fi fugit de sub escortă în România.

În fine, vine și ziua mult așteptată. Trupele române trec linia de demarcație și se îndreaptă spre Bihor. E Sâmbăta Mare, Învieră Domnului nostru Iisus Cristos. Beiușul își caută conducătorii printre sutele de victime ce au sfințit cu sângele lor pământul din „Valea plângerii”. Joi 24 aprilie 1919, Săptămâna luminată, trupurile celor doi eroi sunt găsite la Lunca, o localitate la 30

km de Beiuș, în grădina lui Hasan, lângă apa Vârzarului. Chinurile la care au fost supuși nu se pot descrie în cuvinte – fapte de o barbarie și o bestialitate feroce. Vineri 25 aprilie 1919, Beiușul a așezat sub glie ce a avut mai scump.

Orașelul care respiră istorie nu-și uită eroii. În piața centrală a orașului se ridică în cinstirea memoriei celor doi fruntași ai luptei naționale o statuie, o replică la *Pieta* a lui Michelangelo Buonarroti. Ridicată prin obolul public, în soclul statuii este încadrat basorelieful cu figurile celor doi martiri, care țin în mână o ramură de stejar. Deasupra soclului tronează statuia de bronz reprezentând România Mare, care primește în faldurile sale pe Ioan Ciordaș. Pe frontispiciu a fost inscripționat crezul politic al dr. Ioan Ciordaș: „Viața mea este a poporului meu”.

Din păcate, în 1948, când conducerea politică a țării a fost preluată de comuniști, iar la Beiuș primar era un ungur fanatic, „un coafez”, Oroș, acesta a dărâmat statuia cu ajutorul a patru tancuri sovietice, punând pe soclu Steaua roșie. În 1996, locuitorii orașului au așezat pe soclu statuia martirilor, într-o creație asemănătoare cu cea din 1935. ■

FEUDALII (Triverb: 5, 5, 7)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului CĂUTĂTORI DE NOI TĂRÂMURI, din nr. 10/2023

VASCODAGAMA – EUROPA – ROSS – SD – LT – AER – S – PUDU – APE – CA – UB – MAGELLAN – CORB – STEAG – CNA – G – IY – NB – I – PIRAT – AIA – M – TAU – SM – T – LIVINGSTONE – SCOTT – NARES

Soluția jocului DE RANG... MIC, din nr. 10/2023

SCĂPĂTAT BARONET
(S-CA-PA-TAT-BA-R/O-NET)

JUBILEUL IMPERIAL DE LA MALMAISON

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

● Este bine să fii colonel fără comandă
● Micul grenadier dă onorul ● Un vițel întreg pus în frigare ● Vivandiera care era... spălătoreasă ● Sosește împărăteasa Josephine ● „Vive l'Empereur!”, strigă cei prezenți ● Bal imperial pe muzică... pop și rock ● O lecție de patriotism

*Împăratul și împărăteasa pe terasa
castelului Vert-Mont
(fotografiile din pp. 52 – 55
au fost realizate de autor)*

Malmaison are o semnificație aparte pentru francezi și pentru istoria Primului Imperiu: acolo a fost reședința preferată a lui Napoleon și cuibul dragostei sale cu împărăteasa Josephine. Un vechi castel din secolul al XVII-lea, a fost cumpărat chiar de Josephine, în 1799, și reamenajat în stilul epocii. Acolo au locuit în vremea Consulatului și tot acolo se retrăgeau, pentru relaxare și distracție, după încoronare. După divorțul survenit în 1809 (cauzat de infertilitatea împărătesei și imposibilitatea de a-i dăruia un moștenitor), Josephine s-a stabilit aici și tot aici s-a stins, tristă și bolnavă, în 1814. Un frumos monument al ei, cioplit în marmură de Carrara, de sculptorul marchiz Vital-Dubray (1813 – 1892), reprezentând-o în toată măreția și grația ce o caracterizau, este amplasat, în mijlocul unui rond de flori, la intrarea în parcul Bois-Préau, unde se află Castelul Micul Malmaison, destinat primirii oaspeților.

La Rueil-Malmaison au fost organizate până acum patru ediții ale magnificului „Jubilé Impérial”, cea dintâi în 2012, apoi 2014, 2017 și cea mai recentă în 2022, între 24 și 25 septembrie, la care am participat și noi, valahii din armata imperială.

După un drum lung și oboșitor, cu oprire la Strasbourg, am ajuns la Rueil-Malmaison, pe la orele 19.00, vineri 23 septembrie, când deja începuse să se însereze. Pe o întinsă pajiște a parcului fusese așezată tabăra. Soldați de diverse arme și în diverse uniforme deja mișunau, voioși și guralivi, prin jur. Eram prea osteniți ca să ne mai îmbrăcăm uniforme.

A doua zi m-am trezit la 06.30. Era încă întuneric, iar ploaia rece de peste noapte se opri. Am mers la spălător. Când mă întorceam, l-am văzut

*Napoleon I
în fața
Cartierului
Imperial*

pe împărat (Mark Schneider), care, însoțit de un valet, venea pe jos la Cartierul Imperial, un cort spațios în mijlocul unei incinte desemnate de un șnur întins între stâlpi de lemn. Bucuros că îl văd pe eroul meu, mi-a trecut prin minte să fiu primul valah care îl salută în acea dimineață. Dar am abandonat ideea, deoarece eram în izmene, cu saboți – o ținută nepotrivită pentru a te arăta în fața suveranului. Și-apoi, abia îmi răsesem mustața spre a arăta ca un ofițer, nu ca bătrânul grenadier mustăcios și bombănit ce fusesem timp de 24 de ani de când îmbrăcasem uniforma franceză, și mă temeam că împăratul nu mă va recunoaște. Așa că am revenit la cort și m-am echipat. După împlinirea vârstei de 70 de ani am considerat că luptasem suficient și purtasem destul muscheta în spinare, pe multe fronturi, așa că puteam să arborez bicornul și epoleții de colonel, ce-i meritam cu prisosință.

Când mâncam, împăratul a trecut prin tabără. S-a oprit la umbrarul nostru și cu toții am sărit în picioare, să-l salutăm. S-a destins la față într-un zâmbet larg când m-a văzut și a venit să mă îmbrățișeze. I-am șoptit: „Mi-am ras mustața

special pentru Voi, Sire!”, iar el a răs cu poftă și m-a tras, ușor, de ureche, prietenește, apreciindu-mi sacrificiul. Nu mi-o mai dădusem jos de 41 de ani, așa că era un real sacrificiu!

Trupa a fost încolonată și a ieșit la instrucție. Infanteria exersa școala soldatului apoi școala de pluton și de batalion. Artileriștii încărcau tunurile și le slobozeau mereu.

Începuse să plouă mărunț, așa că mi-am luat pelerina și m-am adăpostit sub un arbore secular de unde puteam observa evoluția trupelor. Ofițerii ce treceau prin preajmă mă salutau. Este bine să fii colonel fără comandă: nu ai nicio obligație regimentară, dar ești respectat de toate gradele și te poți deplasa oriunde poțezi fără a fi oprit de santinele. Am mers la Cartierul Imperial. Tocmai se schimba garda, iar împăratul

a ieșit din cort și s-a apropiat de șnurul care delimita spațiul. Lumea s-a bulucit să-l vadă, să-l salute și să-i pună întrebări. Ca să nu fie obosit de prea multe interpelări, un domn îmbrăcat civil după moda din 1800, cu frac bej, cămașă cu guler până sub urechi și țilindru – care făcea parte din colectivul de organizare – a inițiat un dialog cu împăratul, ale cărui răspunsuri satisfăceau toate curiozitățile publicului.

Pentru că stătuse ploaia, iar programul era lejer, am făcut o plimbare prin oraș, însoțind doamnele valahe ce veniseră cu noi, ele însele purtând toalete potrivite. Pe străzi, din loc în loc, se aflau tarabele unor modiste sau vânzătoare de articole de galanterie care își comercializau, cu succes, marfa. Doamne de societate sau demi-mondene se opreau în fața harnicelor modiste și încercau bonete, șaluri, pălării, manșete, mânecute, mănuși etc., după care treceau prin grelele încercări de a lua o decizie asupra articolului pe care să-l cumpere. Căci oferta era foarte mare și foarte tentantă. Am așteptat, cu stoicism, ca însoțitoarele mele să-și aleagă modelele dorite. Ca să-mi omor timpul, mi-am aruncat ochii la alți negustori, care ofereau publicații cu tematică aferentă perioadei napoleonice sau efecte militare; de la bicornuri, căști și epoleți la săbii și cartușiere sau soldați de plumb.

Orașul mișuna de lume. Mulți veniseră costumați în ținute specifice Primului Imperiu. Chiar și copiii erau îmbrăcați în concordanță așa că, la tot pasul,

Doamnă valahă la modista stradală

puteai vedea câte o mică Josephine, cu rochiță Empire, pelerină cu trenă și diademă de aur (din plastic!) ori mici Napoleoni, cu bicorn de carton și mari epoleți cu franjuri aurii. Un adorabil mic grenadier, cu echipament complet, inclusiv o pușcuță din lemn, mi-a dat onorul, și nu am putut trece indiferent pe lângă el, ci l-am salutat cu tot respectul cuvenit unui erou!

Nu departe, sub un cort care purta firma „Sergenții recrutori ai Marii Armate“, erau doi militari cu figuri foarte nostime, extrem de ocupați: unul cu un toc, iar celălalt cu o pană, completau, cu sârg, documentele de încorporare ale micilor voluntari, băieți și fetițe buluciți în fața ghișeului lor, care răspundeau, cu naivitate și teamă, cu glasuri temătoare, la întrebările lor aparent autoritare: ce vârstă au, ce înălțime, culoarea părului și a ochilor. Se vedea că sergenții recrutori se distrau de minune punând întrebările și încercând să pară severi, deși abia își stăpâneau râsul în fața copiilor ce-i aveau înaintea. Unul, în uniformă de gardă, avea plete și favoriți lungi, cărunți, care se iveau de sub boneta de poliție. Avea o expresie fioroasă fiindcă privea fix prin ochelarii mici, cu ramă de sârmă, ce abia se țineau pe coama nasului. Celălalt, mai tânăr, purta uniformă de medic și avea o expresie de mare satisfacție după ce termina de caligrafiat documentul

Doamnele de onoare ale împărătesei pe terasa castelului Veri-Mont

pe care i-l înmăna, ceremonios, noului recrutar în etate de 5 sau 6 anișori. Hârtia reproducea perfect un act de recrutare conform Legii din 28 vendémiaire, anul VI (datat după calendarul republican, adică 19 octombrie 1797).

În fața unui restaurant se înghesuia multă lume pentru că patronul pusese la fript, cu o seară înainte, într-o frigare uriașă, ca o lance, un vițel întreg. Friptura era gata și a fost distribuită, gratis, tuturor amatorilor de carne fragedă. Am savurat și noi câteva înghițituri. Tot din acest vițel s-au înfruptat și soldații, căci prânzul a fost adus tot de aici, în tabără, pentru toată suflarea ostășească.

Pe lângă multiplele progra-

me educative sau de divertisment urban, la Mediateca Jacques-Baumel a fost deschisă, cu aproape o lună înaintea mult-așteptatului eveniment, expoziția „Rochii imperiale; o garderobă reconstituită“, care reunea o suită de toalete, admirabil reconstituite după cele mai riguroase surse documentare. Realizatorii

acestei expoziții au fost doi renumiți colecționari, Cristina Barreto și Martin Lancaster, autorii unui volum intitulat *Napoléon et l'Empire de la Mode, 1795 – 1815* (Skira, Milano, 2010). După piesele originale din colecția lor s-au făcut aceste replici fidele, menite a aduce în actualitate caracteristicile modelor vremii.

După-amiază, tabăra militară a fost vizitată de un public dornic să vadă și să învețe. Reînscenatorii dădeau explicații, conversau voioși cu oaspeții curioși, își arătau echipamentul și armamentul, se lăsau fotografiați. O animatoare locală, urmată de un grup numeros, făcea prezentarea tipurilor caracteristice pe care le întâlneai într-o tabără. S-a oprit

și la corturile noastre și a dat-o de exemplu pe o doamnă care purta o ținută foarte simplă (bluză albă, fustă, șorț, bonetă) și se credea a fi vivandieră. Dar, cu argumente irecuzabile, documentata comentatoare a specificat că această îmbrăcăminte nu desemna o vivandieră, care trebuia să aibă câteva atribute

Sosește împărăteasa

*Sergenții
recrutatori
ai Marii Armate*

de uniformă militară, conform regimentului la care era afiliată, ci o spălătoreasă regimentară – persoană foarte onorabilă și respectată de toți pentru că era deosebit de utilă pentru igiena generală. O spălătoreasă trebuia să obțină un patent din partea șefului poliției militare pentru a-și practica meseria și, nu de parte, la un cort vecin, era afișat chiar un asemenea patent. Șocul acestei etichetări a fost destul de mare pentru brava noastră camaradă, care s-a cam îmbufnat, nerealizând că o spălătoreasă demnă și robace avea în buzunarul șorțului diadema de ducesă, precum Madame Sans-Gêne, la fel cum orice soldat purta în raniță bastonul de mareșal!

În aceea după-amiază, la orele 15.00, pe terasa de la Micul Malmaison s-au instalat diverși invitați speciali și oficialități locale pentru a asista la ceremonia înmânării drapelelor. Acest eveniment se desfășurase, ce-i drept, la Școala Militară din Paris, și nu la Malmaison, la 5 decembrie 1804, la trei zile după încoronare, pe un timp total nefavorabil, cu frig și ninsoare. Reconstituirea sa în condiții meteorologice favorabile de data aceasta a atras puhoi de public. Trei prezentatori avizați, toți tobă de carte în materie de Napoleon, au ținut, cu rândul, prelegeri detaliate despre stema imperială – albină –, despre vulturii din vârful hampei drapele-

lor, despre statura împăratului – care nu era chiar atât de scund cum se crede, avea 168 cm, dar părea mărunț alături de uriașii grenadieri din gardă. Apoi, prin masa de oameni s-a creat un culoar și și-a făcut apariția împărăteasa Josephine cu suita ei de doamne de onoare. Toaleta ei de Curte avea o trenă lungă ce era ținută de două domnișoare. A luat loc pe un tron în mijlocul terasei. Fanfara a intonat Imnul Imperial și atunci a sosit Napoleon I, călare, împreună cu aghiotanții și mareșalii săi. A sărit, cu multă ușurință, de pe calul alb și a urcat pe terasă, alăturându-se împărătesei. Terasa forma un fel de scenă care domina parcul.

Apoi au înaintat trupele, cu multe drapele, iar împăratul a rostit un discurs prin care le-a cerut soldaților să jure că vor apăra vulturii. Din 800 de piepturi a răsunat răspunsul hotărât: „Jurăm!” Apoi, ofițerii superiori au luat drapelele din mâna portdrapelului și le-au încredințat, în numele împăratului, altui ofițer din subordine. Solemnitatea a fost realmente înălțătoare și întregul public părea mișcat de convingerea cu care soldații au jurat. Masa de oameni a izbucnit, spontan, în urale: „Vive l'Empereur!”

După acest măreț eveniment lumea s-a răspândit, iar soldații au revenit în tabără, la odihnă. Locotenentul Renné Ragas, ceh

din Regimentul 57, denumit și „Le Terrible” pentru bravura arătată în lupte – unitatea noastră –, a venit la umbratul nostru cu câțiva dintre camarazii săi și am destupat o sticlă de pastis spre a închina în cinstea împăratului, căci doar eram cu toții francezi!

La orele 20.00, pe terasa Micului Malmaison a avut loc un concert susținut de cinci fanfare imperiale (peste 500 muzicieni!), una de la Dijon, alta din Altkirch (Alsacia), două elvețiene (din Fribourg și Geneva) și de un grup scoțian de cimpoaie și tobe din... Polonia (!), în uniforme actuale, nu în cele contemporane campaniilor anti-napoleoniene. În același timp, în Place Jean Jaurès se desfășura un bal imperial, dar, cum precizau anunțurile, „pe un aer de muzică pop și rock”, ceea ce modifica radical nota generală a evenimentului... Cine nu voia să părăsească epoca se putea iniția în dansurile Primului Imperiu în Sala Căsătorii din localul vechii primării a orașului,

Micul grenadier dă onorul

unde cursurile de piruete și înclinări elegante erau date de grupul „Paris qui danse”.

Un splendid foc de artificii pe un fond muzical adecvat, care, timp de 25 de minute, a încântat întreaga asistență, civilă și militară, a început la orele 22.00. În această atmosferă de voieșie s-a încheiat prima scară a jubileului.

Duminică a fost o zi foarte frumoasă, cerul complet albastru și fără pic de nori. Era o vreme foarte potrivită pentru evenimentele programate în aer liber. În cursul dimineții, pe străzile orașului au defilat echipaje elegante, ai căror cai aveau coamele și cozile împletite. Pe capră stăteau vizitiul și valetul, iar în landouri luaseră loc doamne în toalete fastuoase,acompaniate de cavaleri sau ofițeri în mare ținută.

La ora 11.00, trupele au fost încolonate și au părăsit Parcul Bois-Préau, cu fanfara Gărzii Republicane în frunte și celelalte fanfare diseminate printre diferitele regimente. Marea paradă imperială a străbătut arterele principale ale orașului. Peste 800 de infanteriști și artileriști cu tunurile trase de funii, 100 de cavaleriști și 500 de instrumentiști au defilat, spre imensul entuziasm al mulțimii adunate de-o parte și de alta a străzilor. Ce senzație coplesitoare să fii aclamat de un public adus la paroxism de marșul nostru impunător! Cu sabia pe umăr și bicornul cu penaj alb bine înfundat pe cap defilam în fruntea Regimentului 57 de Linie, alături de locote-

Bravii valahi din armata imperială în fața statuii împărătesei Josephine (fotografie de Anca Zlătescu)

nentul Renné Ragas, în uralele privitorilor care ne aplaudau, agitau stegulețe, strigau „Vive l'Empereur!”, ne fotografiau, își ridicau copiii pe umeri să vadă mai bine... Rar mi-a fost dat să văd așa manifestare de simpatie și de patriotism! Mi-au dat lacrimile de emoție.

Trupele imperiale erau compuse dintr-un adevărat mozaic internațional: pe lângă francezi (evident, erau doar la ei acasă), erau belgieni, italieni, spanioli, cehi, britanici, olandezi, câțiva nemți și... noi, valahii. Cavaleria era compusă aproape integral din francezi, care se puteau deplasa mai ușor cu caii și echipamentul aferent. De altfel, în tabără era un maneaj, unde un grup de cascadori făcea demonstrații de echitație, de șarje cu lancea sau cu sabia, dueluri pe jos sau călare, sărituri peste obstacole și căderi dramatice din șa, mult apreciate de spectatori.

După paradă, având timp liber la dispoziție, am vizitat Castelul Malmaison. Pe lângă alți vizitatori contemporani, în teniși, bluză și șort, apariția

mea și a camarazilor în uniforme imperiale era surprinzătoare: părea că edificiul este revizitat de vechii locatari.

Părăsind castelul și plimbându-mă prin parcul vast am auzit, nu departe, sunet de fanfară. După ce am depășit niște garduri vii m-am pomenit în mijlocul unei adunări elegante, care aștepta. Iar fanfara Gărzii Imperiale din Dijon, dirijată de un tambur major mustăcios și spilkuit, cânta fără în-

trerupere. Și-a făcut apariția împăratul și s-a intonat Imnul Imperial. Cu zâmbetul său afabil, Napoleon s-a oprit, și-a adunat mâinile la spate, jucându-se cu cravașa, și a ascultat. Apoi a fost înconjurat de aghiotanți și a urcat spre micul castel Vert-Mont, unde urma o scurtă recepție. A apărut și Josephine cu suita ei de doamne cochete. A fost întâmpinată, cu multă curtoazie, de împărat, care i-a sărutat, ceremonios, mâna și au urcat, de braț, treptele castelului. Șederea în interior a fost destul de scurtă, o recepție fulger. Cuplul imperial a reapărut în cadrul portalului și mulțimea a ovaționat. După retragerea celor doi și a Curții, lumea s-a răspândit în parc, atrasă de alte surprize.

Programul se terminase. M-am întors la cort, ostent și trist. Clipa de glorie se consumase. În câteva ore aveam să schimb uniforma strălucitoare cu mohorâtele haine civile ale actualității. Dar, în urechi, încă păstram ecoul uralelor mulțimii: „Vive l'Empereur!” ■

1943. DEPORTAREA ȘI EXTERMINAREA EVREILOR DIN SALONIC

APOSTOLOS PATELAKIS
(Salonic, Grecia)

Anul 140 î.H. poate fi considerat drept momentul istoric în care este consemnată prezența primilor etnici evrei în Salonic. Ca pretutindeni unde s-au stabilit, evreii și-au organizat existența comunitară în jurul sinagogii – templul sfânt, care are atâtea semnificații pentru identitatea lor etnoculturală.

Piața Libertății, 11 iulie 1942

Regii Spaniei, Isabella și Ferdinand, prin Edictul de la Alhambra, din 1492, au impus evreilor fie să se convertească la catolicism (într-un interval de patru luni), fie să părăsească țara. Dintre cei 250.000 de evrei expulzați, în jur de 20.000 s-au stabilit treptat la Salonic cu acceptul sultanului Baiazid al II-lea. Acesta dorea să redinamizeze demografic și economic Salonicul, care trăia mai curând din amintiri. Venirea noului val de etnici evrei într-un Salonic populat de doar 9.000 de etnici greci a reprezentat și o modificare substanțială a peisajului

demografic al urbei, în sensul că majoritatea populației va fi alcătuită din nou-veniți. Se va cristaliza un început de coabitare greco-evreiască, conferind ulterior Salonicului una dintre efigiile sale identitare, care a contribuit la amplificarea unui farmec aparte.

Peisajul multiethnic și multiconfesional al orașului va deveni evident și în momentul în care cele trei comunități trăitoare aici (evreiască, musulmană și greacă) își vor cristaliza reperele identitare, fără însă ca prin acest fenomen senzația dominantă de armonie organică să fie știrbită în vreun fel. În afară de

aceste mari comunități existau și altele mai mici: a bulgarilor, a aromânilor, a armenilor etc.

La 26 octombrie 1912, în timpul primului război balcanic, armatele grecești eliberează Salonicul, punând capăt îndelungatei dominații otomane. Conform recensământului din 1913, numărul total al locuitorilor era de 157.889, dintre care 61.493 evrei, 45.889 turci și 39.959 greci. Toți au devenit cetățeni greci în noul stat grec întregit.

Marele incendiu din august 1917 a distrus aproape două treimi din oraș; 52.000 de evrei au rămas fără locuințe. Au

Salonic, după marele incendiu din august 1917

fost distruse 32 de sinagogi, 10 biblioteci, 13 școli, asociații, cluburi etc. Autoritățile au re-construit centrul istoric și comercial al orașului, conferindu-i un stil edilitar grecesc, în dauna celui evreiesc de până atunci. Mulți evrei au emigrat în Franța, Italia și S.U.A.

Războiul greco-turc derulat în perioada 1919 – 1922 a generat exodul a 1,5 milioane de etnici greci din Asia Mică și Tracia spre Grecia propriu-zisă. Acest dramatic fenomen a avut repercusiuni și în privința populației orașului Salonic, care va ajunge la 236.524 locuitori. Prin dispariția comunității musulmane din urbe (turcii au părăsit orașul îndreptându-se spre Turcia ca urmare a schimbului de populație convenit între partea greacă și cea turcă), comunitatea evreiască a Saloncului a rămas singura colectivitate negreacă, însumând 60.000 de suflete. Fenomenul emigrației evreiești spre destinații considerate mai favorabile existenței lor nu a dispărut în perioada interbelică, printre destinațiile preferate de evreii din Salonic fiind Franța sau Palestina.

Un moment eroic al istoriei contemporane a Greciei l-a reprezentat războiul greco-italian, când trupele Italiei mussolinie au atacat Grecia, scontând pe o victorie facilă, însă au fost respinse, grecii contraatacând energic și reușind să-i pună pe fugă pe invadatori. Ofensiva elenă din Albania a echivalat cu o prăbușire a pozițiilor de apărare pe care armatele italiene erau acum constrânse să le mențină, ceea ce l-a obligat pe Adolf Hitler să intervină în sprijinul aliatului său italian. În rândurile trupelor armate ale Greciei au participat la lupte 12.800 de etnici evrei, dintre care 343 de ofițeri; 3.743 evrei au fost răniți, iar 513 au fost uciși. Trupele germane

Evrei din Salonic

au înfrânt rezistența grecilor și au reușit în cele din urmă să controleze țara, susținute de unități italiene și trupe bulgare. Bulgaria nu renunțase la ideea anexării Macedoniei și Traciei, pe care le considera străvechi teritorii istorice bulgare.

În perioada 1941 – 1944, Grecia s-a aflat sub o triplă ocupație (germano-bulgaro-italiană), efectele acesteia fiind extrem de grele pentru poporul grec.

La izbucnirea războiului, în Grecia trăiau aproximativ 72.000 de evrei, dintre care aproximativ 50.000 în orașul Salonic (20% din populația orașului). Comunitatea evreiască era una dintre cele mai puternice comunități sefarde din Europa, iar Saloncul era denumit „Mama lui Israel” sau „Ierusalimul Balcanilor”. Evreii erau bine integrați în societatea greacă, considerând Grecia ca fiind propria lor patrie.

După cucerirea țării, Saloncul a rămas în zona de ocupație germană și pentru faptul că naziștii considerau că marea comunitate evreiască constituia o amenințare pentru Germania, întrucât printre ei se aflau mulți comuniști. Intrarea nemților în oraș (9 aprilie 1941) a creat panică în rândul locuitorilor și mai ales în rândul evreilor. Germanii au închis imediat toate redacțiile ziarelor grecești și evreiești, cu excepția celor două ziare de orientare antisemită (*Noua Europă* și *Apogevmatini*). I-au arestat pe membrii Consiliului Evreiesc, înlocuindu-i cu alții, pe care puteau să-i manipuleze mai ușor. La 15 aprilie au trecut la jefuirea bibliotecilor,

*Sub un soare
arzător,
obligați
să facă
exerciții
de ocupantul
german*

arhivelor, cluburilor și a celor 40 de sinagogi. Au fost confiscate mii de cărți, diferite arhive, manuscrise, obiecte de mare valoare istorică și religioasă, totul fiind transportat în Germania.

Până în iulie 1942 au continuat măsurile antisemite (confiscarea aparatelor de radio, telefoanelor, mobilierului, pianelor); au fost rechiziționate unele case, însă înăsprirea măsurilor împotriva comunității evreiești (în ansamblul acesteia) a fost vizibilă ceva mai târziu.

Ca o consecință a ocupației Salonicului, aproximativ 3.000 – 4.000 de evrei (unii dintre ei cu resurse financiare substanțiale, iar ceilalți motivați în ura lor împotriva naziștilor și de unele simpatii ideologice comuniste) vor reuși să fugă în zona italiană, mai ales la Atena, unde s-au bucurat de sprijinul și protecția arhiepiscopului Atenei, Damaskinos. Unii au fost botezați creștini,

altora poliția le-a dat cărți de identitate grecești, iar în jur de 2.000 de evrei s-au refugiat în zonele montane, unde activa organizația antifascistă de orientare comunistă E.A.M. (Frontul Național de Eliberare). Alții au fugit în Turcia și de acolo în Palestina. Ar fi putut să plece mai mulți, dar tinerii nu doreau să-și lase părinții și buncii lipsiți de orice sprijin. Familiile erau foarte unite, iar cei în vârstă nu puteau să plece, deoarece nu cunoșteau limba greacă și nemții i-ar fi descoperit imediat și i-ar fi executat pe loc.

Pe neașteptate, printr-un ordin al nemților publicat în ziare, toți bărbații evrei între 18 – 45 de ani erau chemați să se prezinte sâmbătă dimineața (11 iulie 1942), pentru un recensământ, în Piața Libertății.

În acea zi, 9.000 de bărbați au înfruntat un soare teribil, nevoiți să stea ore întregi în picioare, lipsiți de apă. Ocupanții

nu au ezitat să-i umilească, obligându-i să stea într-un picior sau să se târască în genunchi, pe fondul unor injurii și insulte. În conștiința evreilor această zi a rămas ca „Sâmbăta neagră”. Dintre acești bărbați au fost selectați în jur de 2.000 (tineri sănătoși și necăsătoriți) pentru a fi trimiși în diferite zone, unde au fost supuși la munci fizice extenuante (construcția de drumuri, cariere de piatră, căi ferate), fără a beneficia nici măcar de cele mai elementare condiții de hrană și securitate. Din cauza bolilor, alimentației precare și violențelor fizice extreme la care erau supuși, 400

*Interzis evreilor,
un anunț des întâlnit
în timpul ocupației germane*

dintre ei au murit. În fața situației create, Consiliul Evreiesc a propus germanilor să le cumpere practic eliberarea, contra unei sume de bani, intuind că în acest context sumbru șansele lor de supraviețuire ar fi fost minime. Ofițerul german Max Merten, conducătorul militar al Salonicului, le-a cerut imensa sumă de 2,5 miliarde de drahme sau 50 de milioane de mărci. Neavând altă soluție, Consiliul a acceptat și în octombrie 1942 s-a semnat un Protocol cu administrația germană, prin care suma stabilită trebuia plătită în patru rate.

În decembrie 1942, autoritățile locale, în colaborare

*Imagine
de ansamblu
a Pieței Libertății*

cu germanii, au distrus marele cimitir evreiesc (55 ha), unde se aflau morminte datând încă din secolul al XV-lea. Întrucât la evrei era interzisă deshumarea, cimitirul număra peste 300.000 de morminte. În câteva săptămâni, echipe de lucrători municipali au distrus acest spațiu sacru, spre disperarea evreilor care alergau îndurerăți ca să adune osemintele străbunilor pentru a le depune în noul cimitir aflat în partea de vest a orașului. Materialele rezultate (plăci mari de marmură, cărămizi) au fost folosite ca materiale de construcție în diferite scopuri. În locul cimitirului s-a construit campusul Universității „Aristotel”.

În ianuarie 1943 nemții decid să pună în practică soluția finală a problemei evreiești și la Salonic. În acest scop, Adolf Eichmann îl trimite pe Dieter Wisliceny, colaboratorul lui cel mai apropiat, ofițer cu experiență în deportarea evreilor căpătată în Slovacia. Lui i se alătură și căpitanul Alois Brunner, care se va ocupa de problemele tehnice. Conform ordinelor primite de la superiori, întreaga acțiune trebuia să se finalizeze în șase – opt săptămâni. Cei doi sosesc la Salonic la 6 februarie 1943 și trec imediat la acțiune. Îi solicită rabinului Zevi Koretz (autentic intelectual, cu studii la Viena) să-și informeze conaționalii că începând cu data de 25 februarie 1943 vor fi obligați să poarte steaua galbenă cu șase raze (steaua lui David) în dreptul inimii, să-și însemneze casele și magazinele, locuitorii evrei urmând să fie concentrați în două gheto-uri.

Rabinul Zevi Koretz, alături de regele Greciei George II

Evreilor din oraș li s-a interzis să părăsească urbea, să circule după apusul soarelui, să folosească mijloacele de transport, să folosească telefoanele etc. Îndemnați de liderii lor, etnicii evrei nu au opus niciun fel de rezistență, explicându-li-se că, dacă vor dovedi obediență, viețile le vor fi cruțate și invocându-se continuu promisiunile autorităților germane.

Măsurile discriminatorii au continuat, evreii fiind eliminați din toate funcțiile municipale, din cluburi și asociații profesionale, la care s-a adăugat

Arhiepiscopul Atenei, Damaskinos, alături de premierul britanic Winston Churchill

interdicția de a-și vinde bunurile personale creștinilor. Data de 10 martie 1943 consemna confiscarea a 12.000 de apartamente și a 2.300 de magazine ale etnicilor evrei, sub pretextul că ele urma să treacă în proprietatea statului. În fapt, au fost preluate (în mod indirect, prin intermediari) de colaboraționiști locali.

Evreii aflați în ghetoul „Baronul Hirsch”, situat lângă gară, au fost informați că vor fi deportați în orașul polonez Cracovia, unde urma să se creeze un mare cartier evreiesc și unde fiecare va lucra în funcție de specializarea și înclinațiile proprii. Prima garnitură de tren (având 35 de vagoane de marfă) se afla deja în gară. La 15 martie în zori, nemții îi conduc pe primii evrei la gară. Aceștia puteau să ia cu ei un bagaj de 20 kg, dar înainte de îmbarcare au fost din nou percheziționați, pentru a li se confisca obiectele de valoare.

Cu primul transport au plecat 2.800 de persoane, înghesuie în vagoane de vite fără ferestre și cu o găleată într-un colț pentru nevoile fiziologice. Au urmat și alte asemenea transporturi, ultimul (al 19-lea) fiind consemnat la 10 august 1943. Călătoria cu trenul morții (în fiecare vagon erau 50 – 80 de persoane) dura cinci – opt zile până la lagărul de exterminare de la Auschwitz. Acolo li s-a spus să-și lase bagajele în tren, după care au fost conduși direct pe rampa de triaj, unde un medic sau un ofițer decideau soarta noilor sosiți. Conform datelor din arhivele germane, 46.091 de evrei din Salonic au fost trimiși în lagărele de la Auschwitz – Birkenau.

Dintre aceștia, 10.976 de persoane (6.742 bărbați și 4.234 femei) au fost selectate pentru munci grele și umiltoare, restul, considerate incapabile de muncă, fiind direcționate spre camerele de gazare și incinerate imediat.

În doar jumătate de an, Salonicul a pierdut o cincime din populație, străvechea sa comunitate evreiască dispărând efectiv. Imobilele și magazinele deținute altădată de etnicii evrei au fost preluate de etnici greci și germani, un aer sumbru străbătând parcă urbea, care timp de secole cunoscuse o viață comunitară evreiască atât de intensă.

Eliberat de sub controlul germanilor la 30 octombrie 1944, Salonicul a reprimut un prim grup de aproximativ 400 de locuitori de etnie evreiască, după ce reușiseră să se adăpostească pe perioada prigoanei în diferite localități din Grecia. Dintre miile de evrei deportați nu s-au mai întors decât aproximativ 2.000. Era anul 1945 și cei care-și vedeau orașul mult iubit erau profund marcați de o durere nesfârșită, măcinați de traume și spaime cumplite. Pierduseră aproape toți rude și prieteni, iar doliul care le transformase sufletele în cenușă părea de nebiruit. Și totuși, vor găsi în ei puterea extraordinară de a o lua de la capăt, de a se reorganiza conform tradițiilor lor norme comunitare și de a începe o amplă acțiune de

Imagine de la marșul din acest an

revitalizare a propriei identități. Proprietățile pierdute sau distruse trebuia recuperate, răbdarea urma să le mai fie pusă o vreme la încercare, însă nimeni nu-și pierduse speranța că lucrurile vor fi odată și odată repuse pe făgașul ce bun. Cei care se vor simți cu totul inadaptați noilor realități postbelice vor alege calea emigrării, către S.U.A. sau Palestina.

Victimele „soluției finale” naziste au reprezentat 96% din populația evreiască a Salonicului, unul dintre cele mai ridicate procente europene. Din păcate, rememorările evreilor supraviețuitori nu au găsit întotdeauna înțelegere, instalându-se cu timpul și o anumită atitudine de indiferență față de tragedia lor. În acest context,

Monumentul Holocaustului

istoria unei comunități excepționale sub raportul contribuțiilor sale la cultura și civilizația Greciei moderne a intrat într-un relativ (și nemeritat) con de umbră.

În 1997 (an în care Salonicul a deținut titlul de Capitală Culturală Europeană), la inițiativa autorităților locale (în colaborare cu comunitatea evreilor) a fost

realizat Monumentul Holocaustului, astăzi amplasat în Piața Libertății, acolo unde evreii au fost adunați în iulie 1942. În 2001 a fost înființat Muzeul Evreiesc, iar în 2014, în campusul Universității „Aristotel”, a fost amplasat un monument care să amintească de vechiul cimitir evreiesc, care a existat acolo până în anul 1942.

Astăzi la Salonic există o mică comunitate evreiască, numărând în jur de 1.500 de persoane, care, pentru ceremoniile lor religioase, au la dispoziție trei sinagogi.

În anul 2026 va fi inaugurat Muzeul Memorial al Holocaustului, amplasat în partea de vest a orașului, în apropierea gării de unde au fost deportați evreii.

În ultimii ani, la 15 martie, se comemorează în mod oficial Ziua Holocaustului în Salonic. Comemorarea constă în organizarea unui marș de la Monumentul din Piața Libertății până la vechea gară unde au fost imbarcați evreii în 1943.

Istoria evreilor din Salonic este, de fapt, istoria acestui multimilenar oraș. ■

BĂILE ROMANE DIN BATH

GABRIELA GÎRMACEA

O vizită la băile romane din Bath (comitatul Somerset, sud-vestul Marii Britanii) este o experiență memorabilă pentru orice turist, mai ales după ce, plimbându-se pe străzi și admirând arhitectura din secolele XVIII – XIX, nu își închipuie dimensiunea locului. Complexul impresionează nu numai prin dimensiune, ci și prin artefactele expuse, prin modul în care a fost reconstituit stilul de viață din Antichitate grație hologramelor și machetelor sau a zonelor în care au fost gândite activități interactive ce completează informația transmisă de audioghid.

O plimbare pe terasa de unde se poate vedea marea baie oferă prilejul de a admira statuile victoriene realizate cu scopul de a le reaminti vizitatorilor de marii împărați romani și de guvernatorii Marii Britanii. Acestea datează din 1894 și au fost sculptate înainte de marea deschidere pentru public a băilor romane, care a avut loc în 1897.

Băile romane se află sub nivelul actual al străzilor și oferă vizitatorului posibilitatea de a cunoaște modul în care s-a dezvoltat orașul roman Aquae Sulis (denumirea romană a localității Bath), grație izvoarelor termale. Muzeul prezintă două zone importante ale vieții antice: templul și băile. Pentru a reconstitui stilul de viață al oamenilor antici care au locuit la Aquae Sulis, muzeul oferă posibilitatea de a viziona scurte dramatizări care recompun aspecte ale vieții zilnice: modul în care se făcea o coafură destul de complicată sau ziua de lucru a unui pietrar, scene din timpul băilor sau diferite exerciții de gimnastică etc.

Primii romani care au venit la Bath au fost soldați. Alături de aceștia au sosit arhitecți și constructori care au descoperit izvoarele termale și clădit băile. În jurul acestora, s-a organizat viața spirituală în templul zeiței Sulis Minerva, în Aquae Sulis.

Oamenii din triburile locale s-au adaptat repede acestei noi civilizații și au trăit împreună cu oficiali, preoți și comercianți din întreg Im-

periul Roman. Vestea despre puterea vindecătoare a apelor s-a răspândit repede, astfel încât Aquae Sulis a devenit o atracție, dar și un loc de pelerinaj. Arheologii au demonstrat că, în localitate, pelerinii au adus cu ei tot felul de lucruri. Multe dintre exponate arată modul în care oamenii au trăit și au lucrat, însă o descoperire arheologică din 2007 (17.577 de monete de argint, îngropate în colțul unei clădiri) a completat informațiile cu privire la locurile de unde veneau pelerinii.

Scopul călătoriei pelerinilor la Aquae Sulis nu era doar pentru a se ruga la templu sau pentru a aduce jertfe zeiței Sulis Minerva, ci și pentru a găsi soluții la diferite probleme personale sau pentru a-i blestema pe cei care le făcuseră vreun rău. Astfel, printre exponate, se pot vedea tabletele blestemelor.

Acestea conțin mesaje scrise pe foi de plumb sau cositor și erau aruncate în izvorul sacru unde locuia spiritul zeiței Sulis Minerva. Izvorul sacru se află chiar în centrul sitului. Apa izvorăște la o temperatură de 46° C și este bogată în minerale. În izvor, se aruncau monete pentru împlinirea unei dorințe. Lângă acesta, erau vase (numite *paterae*), în care se păstra apa sfințită.

Din ceea ce a fost odinioară templul zeiței Sulis Minerva s-a păstrat marele fronton ornamental,

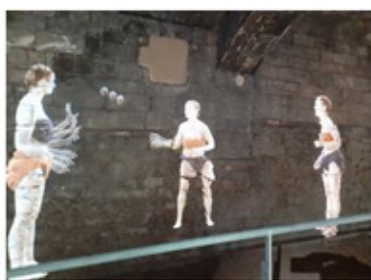
Reprezentare a zeiței Sulis Minerva, căreia i se aduceau jertfe în templu

care a fost reînălțat în muzeu. Grație unei animații, vizitatorii pot să înțeleagă cum arăta frontonul în epoca romană.

Constructorii și proprietarii de magazine erau preocupați de viața localnicilor și a pelerinilor. Comercianții își alinau tarabele în jurul drumurilor principale ce intrau în Aquae Sulis. Podele cu mozaic au fost găsite în cele mai bune camere ale locuitorilor, dar și în locurile publice, unde pot fi văzute mozaicuri cu scene acvatice în care sunt reprezentate bestii. Acestea erau imagini foarte populare în proiectarea băilor.

In clădire neobișnuită, dar foarte interesantă datorită pietrelor sculptate găsite în timpul săpăturilor din 1790, pentru construirea Pump Room, este „Fațada celor patru anotimpuri”. Pe fațadă se pot vedea sculpturi ale celor patru anotimpuri și o imagine a zeiței Luna. Scopul clădirii nu este cunoscut, însă există o speculație conform căreia ar fi fost un loc în care credincioșii puteau petrece noaptea în curtea sacră de lângă templul zeiței.

Pump Room este o clădire adiacentă băilor romane, ridicată cu scop curativ. Construcția a început în 1790 și a durat nouă ani. Vizitatorii puteau bea ape curative

Viața zilnică, cu exerciții sportive, oglindită în muzeu

și participau la baluri. Romanciera Jane Austen (1775 – 1817) era una dintre personalitățile din perioada Regenței (încheiată odată cu încoronarea reginei Victoria, în 1837) ce frecventa acest loc, devenit foarte popular și pe care l-a prezentat în romanele *Persuasiune* și *Mănăstirea Northanger*. Pentru a-i omagia personalitatea și opera, englezii le propun turiștilor un program, *Ceai cu domnul Darcy*, în camera unde

odinioară se organizau baluri, devenită restaurant. Au fost expuse și tablouri care evocă atmosfera de altădată. Pentru ca experiența să fie memorabilă, o pianistă interpretează câteva bucăți muzicale ce completează gustarea dulciurilor, a sandvișurilor, a șampaniei, oferindu-le turiștilor posibilitatea de a evada într-o lume la care visează uneori. Locul te transpune într-o epocă a eleganței, a bunelor maniere, a respectului. Și cineăștii au folosit Pump Room ca loc pentru ecranizarea operi lui Charles Dickens, în memoria căruia vestimentația chelnerilor seamăna cu cea a băieților de la Westminster.

Și, pentru că am amintit despre ecranizări, Bath este orașul unde s-au filmat mai multe scene dintr-un serial de mare succes: *Bridgerton*. Însă asta este o altă poveste. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 decembrie 2023, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– Cine a fost autorul scrisorii din 1914
care a spus că absolvenții liceului din Beiuș
„vor fi fruntașii poporului român“?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din septembrie 2023 este:

„**Asclepiade**“

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Raul Mihai Surovciak**, din **Nădlac**, jud. **Arad**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2024.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail care nu sunt semnate și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sect. 5, București

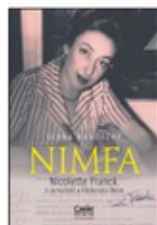
E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

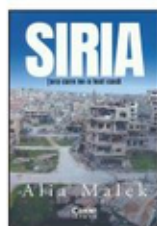
Vă prezentăm în cadrul rubricii noastre cărți apărute la Editura Corint.

● **Doina Jela – ACEASTĂ DRAGOSTE CARE NE LEAGĂ. RECONSTITUIREA UNUI ASASINAT** (Ediția a III-a adnotată și adăugită)
2022, 509 pp.

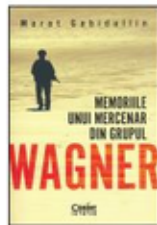
● **Diana Mandache – „NIMFA”: NICOLETTE FRANCK, O JURNALISTĂ A RĂZBOIULUI RECE**
2022, 240 pp.

● **Alia Malek – SIRIA: ȚARA CARE NE-A FOST CASĂ** (traducere din limba engleză de Lidia Grădinaru; prefață de Fatma Yilmaz)
2022, 460 pp.

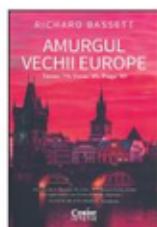
● **Mark Galeotti – VORÎ. HOȚI ȘI ASASINI. SUPERMAFIA RUSĂ** (traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu; prefață de Marian Voicu)
2022, 460 pp.

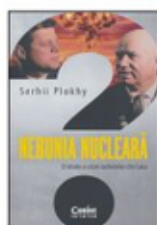
● **Marat Gabidullin – MEMORIILE UNUI MERCENAR DIN GRUPUL WAGNER** (traducere din limba franceză de Alina Pavelescu; prefață de Ksenia Bolșakova și Alexandra Jousset)
2022, 236 pp.

● **Éric Branca – NU VREAU RĂZBOI! INTERVIURILE UITATE ALE LUI HITLER (1923 – 1940)** (traducere din limba franceză de Alina Pavelescu; prefață de Mioara Anton)
2022, 252 pp.

● **Richard Bassett – AMURGUL VECHII EUROPE: TRIESTE '79, VIENA '85, PRAGA '89** (traducere din limba engleză de Alina Popescu; prefață de Sorin Antohi)
2022, 283 pp.

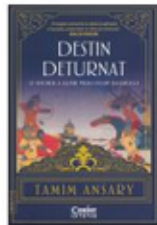
● **Serhii Plokhy – NEBUNA NUCLEARĂ: O ISTORIE A CRIZEI RACHETELOR DIN CUBA** (traducere din limba engleză de Alina Pavelescu; prefață de Mihail E. Ionescu)
2022, 588 pp.

● **Tina Brown – SECRETELE PALATULUI. VIAȚA PRIVATĂ A CASEI DE WINDSOR** (traducere din limba engleză de Alina Băltăc; prefață de Alina Pavelescu)
2022, 779 pp.

● **Bill Browder – BLOCAȚI CONTURILE! CRIMĂ ȘI SPĂLARE DE BANI ÎN RUSSIA LUI PUTIN** (traducere din limba engleză de Dorina Tătăran; prefață de Cosmin Popa)
2023, 396 pp.

● **Tanim Ansary – DESTIN DETURNAT: O ISTORIE A LUMII PRIN OCHII ISLAMULUI. EDIȚIA A II-A** (traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu; prefață de Teodor Baconschi)
2023, 475 pp.

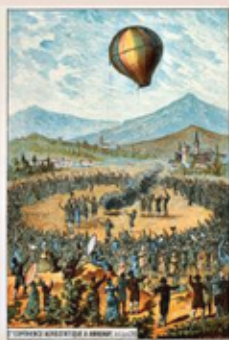
● **Jean des Cars – CHARLES, CAMILLA ȘI DIANA. DRAGOSTE ȘI TRAGEDIE ÎN CASA DE WINDSOR** (traducere din limba franceză de Sorin Cristescu; prefață de Simona Preda)
2023, 332 pp.

„MARIE-ANTOINETTE“ ZBOARĂ

21 noiembrie 1783, ora 13.45. De pe peluza castelului La Muette, proprietate regală, pe atunci la extremitatea estică a Parisului, „Marie-Antoinette“, umplută cu aer cald, arborând o vestimentație de culoare albastră, cu însemne regale aurite, își ia zborul spre cerul Parisului. Umbra înaltă de 16 m și având 20 m diametru trece peste parizieni, care își fac cruce și cad în genunchi, terorizați. „Marie Antoinette“, cea care își începe ascensiunea, nu este, evident, regina Franței, care, de altfel, alături de soțul ei, Ludovic XVI, urmărește de la sol balonul denumit în omagiul ei de Joseph-Michel și Jacques-Etienne Montgolfier. La bordul acestui montgolfier se află trei bărbați care execută primul zbor liber din istorie.

Balonul purtând numele reginei Franței se înalță sub privirile asistenței agitate (pictură din Muzeul Mandet, din orașul Riom)

*4 iunie 1783.
Zborul de la Annonay*

grația. Așa că în nacelă mai urcă, pe lângă de Rozier, marchizul François Laurent d'Arlandes și Jean-Baptiste Réveillon, șeful manufacturii regale de hârtie și unul dintre cei care au conceput mașinăria. Este prezentă întreaga Curte, aerostatul ia înălțime, în aplauzele asistenței, și se îndepărtează în direcția Paris. Vântul are capriciile lui, iar aceste prime baloane nu pot fi încă dirijate. Balonul trece deasupra colinei Chaillot, se îndreaptă spre sud, traversează Sena spre Școala Militară, apoi o ia spre est, trece pe deasupra Bisericii Saint-Sulpice, „trândăvește“ un pic peste Cartierul Latin, apoi merge spre sud, survolează zona Val de Bièvre, după care se așază pe pământ, pe locul actualei Piețe Verlaine. Călătoria durează 30 de minute, în care sunt străbătuți vreo 10 km. Omul a cucerit spațiul!

Parisul îi sărbătorește pe eroii cerului. Regele îi înnoilează pe frații Montgolfier. Dar Pilâtre de Rozier, la 15 iunie 1785, când încerca, alături de fizicianul Pierre-Ange Romain, să traverseze Canalul Mânecii, cade victimă, ca și companionul lui, unei pale puternice de vânt ce le zdrobește brusc balonul și îi omoară. Pilâtre de Rozier a fost primul om care s-a urcat într-un balon și tot el prima lui victimă.

*Profesorul
Jean-François
Pilâtre de Rozier*

F. D.

În primele decenii ale secolului al XIX-lea se conturează mai limpede curentul ce va domina gândirea privind politica externă a Țărilor Române (Magazin istoric, nr. 4 – 10/2023): orientarea către Occident (în principal, Franța).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

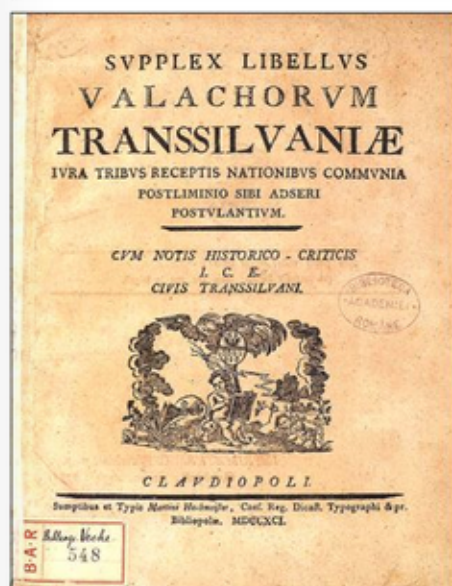
Dr. MIHAIL E. IONESCU

Cezura de un secol a domniilor fanariote a însemnat o prăbușire instituțională a statalității proprii și a rangului ei sistemic. Națiunea, întregul corp social-etnic erau existențial amenințate. Mai întâi, instituția domnitorului – în general, până atunci ales de țară din elitele proprii – a ajuns o demnitate prăbușită, fiind arendată, pe sume fabuloase, bogatelor familii grecești din Fanar. Or, dacă această demnitate era compromisă, nu se putea vorbi de o politică internă în folosul țării, iar în ce privește orientarea externă dispăruse cu desăvârșire libertatea de alegere și acțiune. În al doilea rând, ceea ce domnii străini au înțeles imediat și a fost grija lor de căpetenie, întreaga structură administrativă – de la sistemul de impozitare la cel educațional, oștirea fiind desființată – a fost transformată într-un apanaj al grecilor care formau alaiurile lor către tronurile de la București și Iași.

Un istoric care a reconstituit viața cotidiană în Țările Române în cursul secolului fanariot își intitulează un capitol al demersului „Stăpâni și sclavi“, atunci când descrie comportamentul grecilor din Fanar pe tronurile Țărilor Române, marcat de umilința lor în fața funcționarilor otomani, dar și abisala lor ambiție de a se socoti stăpâni peste un alt popor. Autorul a cules mărturii în acest sens. Astfel, știm de la francezul Claude-Charles de Peyssonnel, călător la noi în 1758 – 1759, că așa-ziii domni au rangul de pașale otomane cu două tuiuri,

adică guvernatori de provincii, la cheremul funcționarilor imperiali cu grad inferior de la granițe, care prăduiesc țara (cum o face pașa Pasvantoglu de la Vidin) și solicită imense favoruri. În locul fanarioților, înfricați și temători de viața lor și a familiilor, „talpa țării“ are chiar dorința ca Poarta „să binevoiască să pună capăt acestei fantome de libertate ce le-a păstrat și să le dea niște pașale“. Un călător britanic, William Eton, la 1787, notează: „Locuitorii Țării Românești și ai Moldovei sunt mult mai asupriți decât, poate, orice alt popor din

Imperiu[1] Otoman.“ În același sens raguzanul Stephan Ignaz Raicevich notează, la 1788, tratamentul la care este supus un grec, domn la București, de un dregător otoman. Pașalele cu trei tuiuri, ce comandau cetățile turcești învecinate, Hotin și Bender, străbăteau des teritoriul Țărilor Române, prilej pentru o vizită „prietenilor lor, domnii acestor țări“. Domnul grec trebuia „să-i iasă în întâmpinare turcului“, el descălecă și „se apropie cu multă supunere pentru a-i săruta turcului poalele hainei“, „la palatul domnesc, domnul fanariot nu se așază

Coperta Supplexului din 1791

până ce nu a fost poftit“.

Boierimea de țară, organizată într-un „partid național” incipient, cerea tot mai insistent încetarea acestui regim politic antiromânesc. Pe de o parte, aveau loc mari schimbări sistemice, în sensul ideilor novatoare ale Revoluției franceze de la 1789, continuată de epopeea imperială a lui Napoleon I. Pe de altă parte, în plan apropiat, erau forțe sociale interne care voiau acțiune. În Transilvania, Răscoala lui Horea de la 1784 a confirmat vitalitatea națională, iar *Supplexul* ardelean de la 1791 adresat Curții habsburgice a evidențiat spiritul revendicativ românesc similar cu cel din Principate și astfel înălțurarea regimului fanariot devine aici principala cerință. La Congresul de la Focșani, din 1772,

sunt prezentate de boierii români primele memorii în acest sens, iar ele se multiplică în deceniile următoare.

Șocul Congresului european de la Viena din 1815. Mulți istorici români și-au pus întrebarea: de ce a lipsit prezența românească – memorii, petiții, acțiuni – la Congresul de la Viena din 1815? Mai ales că, până atunci, cu deosebire boierii munteni excelsaseră în a se adresa puterii celei mai proeminente a Europei – Franța – cu rugămintea de a le sprijini revendicările.

Astfel, când Napoleon era prim consul, o delegație, pe care A.D. Xenopol o considera ca reprezentând deja „partidul național” – între membrii lui fiind deopotrivă boieri munteni și moldoveni –, trimite la Paris pe Nicolae Dudescu, probabil cu solicitarea revenirii la domniile pământene. Dudescu se ruinează îndeplinind această misiune, astfel că la bătrânețe i se acordă o pensie de stat. Xenopol presupune, știind

că încă de la 1772 domnia pământeană este principala revendicare, că misiunea lui Dudescu a avut același scop. Ca o mențiune importantă, la 1774 boierii aleseseră deja un domn pământean și au cerut autorităților militare rusești să-l recunoască, ceea ce s-a refuzat, probabil pentru că acest lucru nu era convenit în negocierile pentru Pacea de la Kuciuk Kainardji.

Ir, asemenea acțiuni probate documentar vădese că elitele naționale ale societății urmăreau atent situația internațională și, avansând un obiectiv cât mai puțin susceptibil să ostilizeze marile puteri, inclusiv Poarta – așa cum era cel al domniilor pământene –, militau să-l atingă adresându-se fie celor interesați direct – Rusia –, fie puterilor și personalităților europene cele mai puternice – Franța lui Napoleon. Dar această ipoteză spune destul despre slăbiciunea acestui „partid național”, fără instrumente de acțiune și acces la mijloacele financiare ale statului, controlate total de regimul fanariot. Așadar, înaintarea de memorii, utilizarea propriilor averi pentru promovarea unor acțiuni de interes statal, teama

firească de răzbunarea puternicelor familii grecești caracterizează acțiunea de început a „partidului național”. Dar el exista, se întărește și nu este întâmplător faptul că încă din a doua jumătate a secolului XVIII, boierii români încep să-și trimită fiii la studii în Vest, în Franța îndeosebi, semn că știu că sprijinul poate veni

Reprezentare contemporană a Congresului de la Viena

Tudor Vladimirescu
în viziunea lui Theodor Aman

doar de acolo. Este deopotrivă o confirmare că azimuturile geopolitice în schimbare ale geografiei de putere continentale erau cântărite pentru a identifica orientarea optimă în exterior, potrivit intereselor comunității românești, acțiunile vădind realism și prudență. Deopotrivă, evidente au fost și alte exigențe ale efortului de renaștere națională: ridicarea nivelului educației proprii comunității și relațiile cu mișcări din state în situații similare – Serbia sau Grecia.

Atunci, așadar, de ce impactul redus al Congresului de la Viena din 1815? Răspunsul este foarte complex. Exista o evidentă circulație a ideilor Revoluției franceze de la 1789 – cum o arată nu doar *Supplexul* românilor transilvăneni din 1791, prin care se cer drepturi naționale, în consens cu ultimele idei iluministe. La Iași sau București circulau manifeste, care arătau că societatea – la etajele superioare – era

cuprinsă de „spiritul revoluției franțuzești” (cum spuneau boierii moldoveni), grănicerii regimentelor de români luptau împotriva lui Napoleon în Italia sub steag străin, relevându-se anvergura prezenței românești în miezul fierbinte al arenei externe (Transilvania), iar noul duh al ideilor de egalitate și libertate era propagat în manifestările lor publice (București) de cei peste 20 de revoluționari francezi refugiați. Dar, concomitent, la 1806, vreme de șase ani, statalitatea românească cunoaște ocupația armatelor ruse în război cu cele otomane, iar Basarabia este anexată de Rusia. Pacea ruso-otomană din 1812, care a pecetluit acest rapt, a impus Porții, din motive de securitate, o strictă neutralitate în volbura europeană, existând teama că o mișcare greșită i-ar fi fatală. Iar suprastructura fanariotă din Principate s-a plecat obedient la această politică, chiar dacă mulți greci erau atrași de ideile de libertate, iar mișcarea lor de eliberare își avea baza aici.

Grupul de boieri de țară care doreau neapărată înlăturare a regimului fanariot, cei ce vor fi

cunoscuți cu apelativul utilizat public de Tudor Vladimirescu la 1821 de „făgăduiți”, au devenit convingeți că doar printr-o insurecție militară poate fi dobândit acest lucru. În acest scop, a fost gândită utilizarea celor câteva mii de panduri, ostași încercați din județele Olteniei, participanți alături de armatele rusești în luptele din recentul război, comandați de slugerul Tudor din Vladimiri. Întreaga pregătire trebuia să fie secretă, așa cum arată actul semnat – o variantă documentară indică 56 de semnături de boieri de țară, lideri ai renașterii naționale, alți un număr de 77 –, de mandatare a lui Tudor cu acțiunea militară, iar prezența acestuia la Viena în 1814, aproape un an de zile, nu putea fi întâmplătoare. Aici se adunau atunci diplomații europeni care la 1815 vor da sistemului internațional european și global o înfățișare bazată pe balanța de putere și zăgăzuire a anarhiei inerente sistemului pentru următoarea sută de ani. Iar cuvintele dintr-o scrisoare trimisă de Tudor la 28 iulie 1814 de la Viena „făgăduiților” boier Nicolae Glogoveanu ne

Asediul Brăilei de trupele ruse
în timpul războiului din 1828 – 1829

arată că mișcarea națională antifanariotă se plămădea ca o acțiune chibzuită, așteptând momentul prielnic: „Vremea pe aici [la Viena – *n.n.*] este tăcere. Se așteaptă în octombrie din toate părțile miniștri pentru Congres – și vine și împăratul Rusiei. Se spune că atunci va fi ceva și pentru locurile acelea [Principatele – *n.n.*]; ci, mult a fost, puțin a rămas“. Iar N. Iorga, intuind însemnătatea acestor cuvinte memorabile pentru anunțul insurecției militare din 1821, scria în 1914: „Acest strigăt de încredere în viitor ar trebui să se sape pe soclul monumentului ce va trebui să i se ridice în curând, la o sută de ani de la fapta lui îndrăzneală și de la martiriul său, în 1821.“

Pacea de la Adrianopol (1829) și părăsirea azimutului Rusia. Insurecția condusă de Tudor a izbândit în concepția partidului național, fiind recuperate domniile pământene. Dar totodată s-a evidențiat o îndrăzneală deplasare în ceea ce privește orientarea externă, mai ales în ce privește noua generație. Astfel, Tudor, decorat de țară, a avut o evoluție ciudată în timpul insurecției, de la alianța cu Eteria, deci împotriva otomanilor, la glisarea către înțelegerea cu Poarta. Desigur, această glisare trebuie pusă în legătură cu atitudinea țarului, care și-a declarat dezinteresul, la presiunea „concertului de putere“ continental, față de mișcarea eteristă, dar abrupta abandonare a atitudinii prorusă spune multe în legătură cu orientarea externă a boierilor „făgăduiți“. Pacea de la Adrianopol, după războiul ruso-otoman din 1828 – 1829 a scos și

*Ion Ghica (așezat)
și prietenul lui, Vasile Alecsandri*

mai mult în relief această subtilă glisare, concomitentă realizării țelurilor anexioniste ale Rusiei odată cu anexarea Basarabiei în 1812. Declanșarea modernizării instituționale de generalul rus Kiselev, comandant al trupelor de ocupație după război, elaborarea Regulamentelor Organice, ciudatul sprijin rus pentru unirea celor două Principate cu acest prilej au adâncit neașteptat și aparent paradoxal distanțarea elitelor românești de orientarea rusă. Până la 1821 ea era dominantă, după 1829, devine problematică (este lecția raptului Basarabiei), iar Imperiul Otoman se instalează ca o contrapondere a ei. Începe acum o despărțire a apelor în relația cu Rusia, căreia îi mai rămâne atașată doar o parte din generația veche, pe când tinerii școliți în Apus sunt deschis și decis anti-Rusia. Primejdia anexării la Imperiul Rus și a pierderii identității naționale nu era defel congruentă cu „renașterea națională“ amorsată de „partidul național“. Această despărțire de mai vechiul protector va lua o formă clară prin arderea publică

a Regulamentelor Organice la 1848 de revoluționarii români și asumarea decisivă a azimutului Vest în politica externă.

Opțiunea rusă, care a dominat întreaga perioadă fanariotă în ce privește elitele românești ale statalității extracarpatică, sufocate și aproape de dispariție sub dominația greacă și tendința de a le greciza (limba elenă era limba clasei de sus), a continuat și după 1821, cel puțin până către 1835 – 1840, din motive lesne de înțeles, derivate din geografia de putere regională. Primii domni pământeni rămăneau legați de puterea

Colonelul Ion Cămpineanu

protectoare rusă și acționau în acest sens; ca reacție la această orientare începe deja în rândurile tinerei generații formarea unei orientări pro-Vest, deosebită însă de opțiunea brâncovenească. Nu Imperiul Habsburgic este opțiunea, ci Franța post-napoleoniană, puterea fanion a continentului.

Iată cum sintetizează un memorialist de talia experimentatului Ion Ghica acest tablou al „renașterii naționale“ și virajului de orientare în politica externă. Rememorând anii petrecuți la Paris, unde în

1835 îl cunoscuse pe Armand Carrel, redactorul șef al unui influent ziar parizian care îi publica deseori articole privind soarta grea a Principatelor Române, Ghica observa: „Correspondența din București, publicată regulat mai în toată săptămâna în unul din cele mai importante ziare din Paris, intriga foarte pe unii din compatrioții noștri, precum era[u] frații Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei, Barbu Catargiu, Anagnosti, frații Nicolae și Stavrache Niculescu etc., aflători pe-atunci în Paris; ei alergau în toate părțile, căutând să descopere pe autorul acelor articule și acelor broșuri, căci ideile exprimate într-însele difereau cu totul de modul de a vedea și de a vorbi al acestor domni. Erau mulți români pe-atunci cari vedeau salvarea țării în întărirea protectoratului rusesc [s.n.]”.

Or, către sfârșitul anilor '30, așadar doar la un deceniu după Adrianople, Ion Ghica semna deja formarea unei solide orientări opuse Rusiei, împărțită de tinerii români, încurajată de colonelul Ion Câmpineanu, veritabilul ei lider. La Paris, spune Ghica, „în 1839, noi, studenții munteni și moldoveni, ne-am apropiat și mai mult între noi; am organizat întrunirile noastre într-un mod mai sistematic; ne adunam regulat duminicile [...], discutam interesele țării și viitorul ei, luam angajamentul de-a fi totdeauna uniți în apărarea drepturilor noastre de autonomie; ne învoisem ca

Arderea Regulamentului Organic la 1848

la întoarcerea noastră în țară să înființăm un ziar pentru propagarea ideilor liberale și patriotice; hotărâsem ca unii din moldoveni să vie să se stabilească în București și unii din munteni să meargă la Iași ca să propagăm unirea.” Subtilitățile de orientare ale lui Tudor în politica externă românească la 1821 dădeau roade și găsiseră cursul cel mai adecvat în complexa realitate geopolitică europeană.

Era de altfel foarte greu ca această opțiune rusească să dispară peste noapte, întâi de toate pentru că era întemeiată pe contextul internațional favorabil Rusiei. Ea a câștigat în 1828 un nou război cu Poarta, la Adrianople fiind pus capăt și „dominației economice otomane”. Zeletin, în celebra sa carte *Neoliberalismul*, apărută în 1925, face o exegeză a rezultatelor acestui eveniment în evoluția națiunii române. El afirmă că este o deschidere economică fără precedent istoric, care impulsionează producția agricolă a câmpiilor românești, exportată mai cu seamă în Anglia revoluției industriale. În consecință, co-

merțul internațional românesc se dezvoltă exponențial, porturile dunărene devin veritabile antrepozite continentale de grâne, orașele de-a lungul Dunării – cu deosebire cele din porțiunea maritimă, Brăila, Galați, Sulina, dar și celelalte – cunosc o evoluție modernă, începe formarea unui capital național solid, chiar

dacă exploatarea țărănimii se amplifică, urbanismul capătă dimensiuni noi. Viața politică la București și Iași se desprinde de paradigma orientală, asumând rapid tente de europenism. Ideile liberale pătrund odată cu libertatea comerțului cu Occidentul.

Prima manifestare, matură și energică, a acestei renașteri a națiunii în ansamblul ei a fost Revoluția de la 1848. Atunci s-au separat apele definitiv, consemnându-se ruperea cu trecutul și orientarea prioritară către Vest, niciodată părăsită de atunci decât prin ocupație străină ilegală. Deopotrivă, acum a devenit vizibilă puternic voința politică a elitelor naționale de a nu mai accepta dependența de imperii, încercarea Ungariei de a anexa Transilvania în 1848 lovindu-se de împotrivirea armată a românilor, care pentru scurt timp au organizat administrativ și militar provincia într-o țară condusă de români. Rolul lor politic determinant în soarta provinciei nu mai putea fi negat, nici oprit de nimeni.

(Va urma)

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

MARTHA BIBESCU ȘI LUMEA LITERARĂ PARIZIANĂ

GEORGETA FILITTI

Martha Bibescu rămâne cetățeanul român cu cea mai mare proeminență în străinătate, sub raportul corespondenței purtate, al relațiilor în înalta societate. Într-un cuvânt, o europeană prin excelență. S-a scris destul despre ea, i s-au publicat unele scrisori (din păcate în traducere românească – noi uitând că a fost o vreme când eram considerați francofoni de excepție). Scrisorile publicate mai jos arată preocuparea scriitoarei românce de limbă franceză pentru difuzarea propriei creații, interesul pentru Marcel Proust, legăturile cu lumea literară pariziană. Piese au fost achiziționate la o licitație în Franța de colecționarul bucureștean George Corbu junior. Traducerea din limba franceză ne aparține.

24, rue du Faubourg St. Honoré

24 martie 1929

Domnule,

Vă scriu ca să vă înfățișez încurcătura în care mă aflu. N-am găsit încă în Paris editor pentru antologia dragului poet Charles Adolphe Cantacuzène [numele sub care și-a publicat poeziile în limba franceză diplomatul român Scarlat Cantacuzino, 1874 – 1949], pretext amical, dar sincer, pentru singurul meu discurs privind universalitatea limbii franceze, dedicat, în capul meu, umbrei lui Chamfort [Nicolas-Sébastien Roch, zis de, scriitor și moralist 1741 – 1794]. Prin urmare, nu îndrăznesc să public piesa menită să atragă atenția (destul de modest) asupra operei excelentului meu prieten înainte de a-i da speranța publicării acestei opere înseși.

Gata cu versurile! Gata cu versurile! Pare să fie cuvântul de ordine al colaboratorilor mei la ediție, chiar și ai

lui Grasset [Bernard, fondatorul, în 1907, al casei editoriale ce îi poartă numele] al nostru, care e de factură mai generală. M-am gândit că spre a nu-mi călca cuvântul față de *Revue de Paris* [înțeleasă în 1829, periodic de literatură], ceea ce m-ar afecta, v-aș cere să analizați cu mine posibilitatea de a publica în revista Dvs. una sau mai multe *Scrisori egiptene*, pe care le scot în curând la Flammarion, în colecția lor

Les nuits [Noaptea]. Nu e același lucru, știu foarte bine. Dacă doriți să publicați studiul ce conține o scrisoare despre universalitate etc., ar putea apărea totuși în ziua când aș găsi la Paris un editor care să prefere versurile prozei, greutate măgulitoare de constatat pentru cel care o înfățișează, dar oricum constrângătoare.

Pentru *Scrisorile egiptene* va trebui să vă înțelegeți cu Paul Brach, care s-a ocupat de treaba asta. Sunt pe cale să-mi pun în ordine manuscrisul și mă tem că nu vi-l voi putea da înainte de 10 aprilie. Atunci plec să mă întâlnesc cu soțul meu [George Valentin Bibescu] în Africa – la Oran și în Maroc. Mi-ați putea trimite

Martha Bibescu
la o vânătoare

corecturile acolo? Nu pot presupune în această privință și vă rog să hotărâți [...]

Cu cele mai bune sentimente, Marthe prințesă Bibesco

Expresul Simplon între Triest și Veneția
17 decembrie 1932

Stimate domn,

Încredințez tovarășei mele de drum scrisorile de la Windsor și Fontainebleau (ori mai curând contrariul, dar trenul se mișcă și ideile mele odată cu el).

Iertați-mi, la acest manuscris pe care îl recitesc, că nu e la fel de riguros cum aș fi vrut, dar poate fi citit și nu vreau să mai pierd timpul având și alte lucrări pe șantier.

Vă rog să-mi trimiteți corecturile pe Quai de Bourbon nr. 49, unde mă voi afla de Crăciun.

De asemenea, aștept cecul Dvs., așa cum am convenit.

Mulțumindu-vă dinainte, vă rog să primiți gândurile mele pline de simpatie,

Prințesa Bibesco

Quai de Bourbon 45
14 mai 1939

Dragă domnule director și prieten,

Astăzi trimit poemele, prin intermedierea amabilă a domnului Ehihaut, *Revistei de Paris*. Le va accepta? Sunt ale unui tânăr poet prieten, diplomat și ungar! Consider că are un talent poetic emoționant și mi se pare că e în vederile voastre să încurajați un fiu al lui Attila, atunci când muza inspiratoare e franțuzoică. Ar fi salvarea Europei dacă toți oamenii de treabă ar vorbi între ei franțuzește ca în veacul al 18-lea. Știu că înțelegeți acest lucru mai bine ca oricine.

Mi-ar face plăcere să-mi trimiteți răspunsul la Londra, la Hotel Ritz Piccadilly, unde voi fi de mâine seară pentru două săptămâni.

Profit de această ocazie ca să vă felicit pentru acțiunea Dvs. pacificatoare. E demnă de spiritul Domniei Voastre.

Numele poetului meu maghiar (altminteri fiul unei mari doamne rusoaice) este Laszlo de Posfay. Adresa lui: c/o contele de Laubespain 3,

Scarlat Cantacuzino

Petyt Place Church Street, London S.W.3.

Cu nedezmănițată prietenie,
Marthe, prințesă Bibesco

Hotel Ritz
Place Vendôme, Paris

13 octombrie 1945

Stimate domn,

I-am promis lui Bérard un articol despre Noile balet, pe care le-am văzut ieri și mi-au plăcut enorm. Asta mă îndeamnă să vă telegrafiez, căci prin telefon n-am ajuns încă s-o fac de când m-am întors la Paris. Doresc din tot sufletul să vă revăd și să vă vorbesc de diferite proiecte literare, preluându-vă bunele Dvs. sfaturi. Vă rog să mă sunați într-o dimineață, înainte de ora 10, dacă e cu putință. Bucuria de a mă afla la Paris se traduce mai întâi, așa cum vedeți, în curse matinale.

Cu amintiri plăcute, bune urări pentru *Revistă* și toată simpatia mea,

Prințesa Bibesco

Hotel Ritz
Place Vendôme, Paris

9 aprilie 1946
Miczul nopții jumătate

Stimate domn,

Veselia mea s-a acomodat de minune cu disperarea Dvs: „Sunt acte care-mi displac – asta e“. Și altele, precum cele trei acte din *Doris*, care-mi plac nespuse (vă citez din memorie).

Însoțitorului meu, care aparține unei națiuni ale cărei cluburi, jocuri și cercetări ale moravurilor grecești contribuie nu puțin a-i depărta pe bărbați de femei, i-a plăcut mult piesa Dvs.

În ce mă privește, i-am găsit toate calitățile pe care le-aș fi dorit să le aibă dacă aș fi fost capabil să scriu o comedie – ca și toate greșelile pe care le prefer. Adică ador *Doris*.

Vă mulțumesc pentru cea mai plăcută seară petrecută la teatru de când am regăsit Parisul.

Marthe Bibesco

21 august 1946

Dragă principe d'Aquitaine,

Veți avea textul „ales“ al lui Proust. Lucrez la el în clipa de față. Va dura ceva. Poate că *Revista* îl va accepta în două numere, ce ziceți?

Marcel Proust (așezat), Robert de Flers
(autor dramatic și ziarist, stânga)
și Lucien Daudet
(scriitor, fiul lui Alphonse Daudet), în 1894

Vom vorbi din nou, nu-i așa?
Am putea mânca aici într-o zi
împreună. Vă voi chema.
Marthe Bibesco

28 ianuarie 1947

Hotel Ritz
Place Vendôme, Paris

Dragă principe d'Aquitaine,

Iată scrisorile lui L. Gillet [Louis, 1876 – 1943, istoric de artă]. Cum băgați de seamă, e vorba foarte adesea de Claudel [Paul, 1868 – 1955, poet și dramaturg], de aici și interesul lor. Doamna Gillet și cu mine am convenit să cenzurăm pasajele unde Gillet își bate joc puțin cam prea mult de colegii lui de Academie.

Soarta acestor „Scrisori” a fost destul de ciudată. O voi spune în Introducere în câteva cuvinte.

Vom suprima formulele finale pentru ușurarea lecturii. În fine, sunteți judecător mai bun, așa că hotărârea din urmă vă aparține.

În cazul când veți reține aceste „Scrisori” pentru *Revistă*, vă rog să mă informați fără întârziere. În caz contrar, așijderea.

Dacă decorul din vremea regelui Louis Philippe de la Union nu vă displace, putem lua din nou împreună dejunul acolo.

De data aceasta voi aduce în manșonul meu (de teama curentului) manuscrisul „Hyagun (?) voalat”.

Antoine [Bibescu] îmi spune că Marcel [Proust] dorea atât de mult – și atât de inutil – să facă parte din acest cerc. Ah! De ar fi fost măcar ministru al statului Nicaragua, ar fi intrat de la început. Dar nu le poți avea pe toate; e chiar contraindicat.

Gânduri prietenești și urări pentru autorul lui *Doris*.
Marthe, prințesă Bibesco

Calaontça

9 decembrie 1949

Dragă prietene,

Vă rămân nespuse de recunoscătoare de a fi regăsit *Notele* [sic!] mele egiptene și de a vă fi ostenit să mi le trimiteți. Am apreciat mult ultimul Dvs. Debré. Spuneți-i-o.

Sper, pe curând, în insula St. Louis [reședința pariziană a autoarei] și mereu.

Cu gânduri foarte prietenești,
Marthe Bibesco

45, Quai Bourbon IV
Paris, 7 iunie 1950

Dragă prietene,

Mulțumesc încă o dată pentru articolul Dvs. draguț. Într-adevăr, sunteți persoana de pe lumea asta făcută să scrie o cârtică ori un tom amplu despre Proust. Sunteți unul dintre cei doi cei

mai buni critici ai epocii noastre și Serge Veber [1897 – 1976, scriitor și regizor] și cu mine am fost de acord să susținem că al vostru *André Gide* e o capodoperă. Ce păcat că articolul despre Paulhan [Jean, 1884 – 1968, escist și romancier, director al *Nouvelle Revue Française*] și încă multe altele nu sunt reunite într-un volum! [text dactilografiat]

Admiratorii și prietenii Dvs. M. B. [de altă mână]

45, Quai de Bourbon
8 martie 1951

Dragă prietene,

Iată corecturile făcute. Sper că vă va plăcea noul titlu pe care l-am dat acestor pagini. Îl cred justificat de text, Măsura abatelui Mugnier [confesorul autoarei]. Am redus 15 rânduri, cum mi-ați cerut.

Vă rog să-mi telefonați ca să mă încredințez că sunteți mulțumit.

Cu simpatie perpetuă,
Marthe prințesă Bibesco

45, Quai de Bourbon
Paris, 15 martie 1955

Dragul meu prieten,

Iată un adevărat loz de tras. Sunt puțin perplexă căci scrisoarea voastră îmi cere câteva rânduri de adăugat, iar mesajul telefonic, primit ieri, îmi spune să nu fac nimic...

Ați avut dreptate să protestați față de acel „el era”. Am pus „abatele era”. Mulțumesc pentru că mi-ați semnalat greșeala.

Fiți draguț și trimiteți-mi trei numere din *Revistă*, când vom apărea; voi trimite unul doamnei de Castries.

Mii de gânduri bune, sperând să vă văd curând și mai des.

Marthe Bibesco ■

ZILELE SĂPTĂMÂNII, CA NIȘTE BĂTRÂNE SFINTE

DOINA IONESCU

Calendarul popular românesc are foarte multe reprezentări originale ale zilelor săptămânii, total independente de valorile obișnuite ale zilelor din calendarul civil.

Astfel, în calendarul tradițional zilele săptămânii pot fi benefice sau aducătoare de ghinion, pot fi dedicate morților sau celor vii, pot fi zile de post sau „de dulce”, ele putând fi dedicate și anumitor ocupații. Însumând toate aceste reprezentări, găsim o imagine a unui calendar popular foarte bogat, în același timp însă foarte restrictiv.

Specificațiile zilelor calendarului popular (fie recomandări, fie interdicții) nu se adresează tuturor membrilor unei comunități în mod egal. Ele se diferențiază în funcție atât de vârstă, ocupația, sexul membrilor unei comunități, cât și de regiune. Aceste specificații pot duce câteodată la neînțelegeri, adesea descrise în satirele populare, care sancționează abundența zilelor sfinte, cât și numărul exagerat de recomandări de toate tipurile. Cea mai mare parte dintre aceste recomandări erau, de fapt, interdicții parțiale sau totale referitoare la munca

Ziua de sâmbătă era dedicată Maicii Domnului, celebrării celor adormiți, slujbelor

în gospodărie. Multe aveau o contraparte magică, cu alte cuvinte în anumite zile se efectuau anumite ritualuri sau se foloseau anumite practici magice.

Vechile credințe românești vorbesc despre zilele săptămânii ca despre niște bătrâne sfinte, care locuiau în anumite locuri, în funcție de pozițiile Soarelui pe cer.

„Depart, la răsăritul Soarelui au locașul Sfânta Luni și Sfânta Vineri, la asfințitul Soarelui, Sfânta Marți și Sfânta Miercuri, iar la miazăzi Sfânta Joi și Sfânta Duminică. Iar la miazănoapte locuiește singură, fără soață, Sâmbăta, și ea nu-i sfântă, ca tovarășele ei, și e străină între ele, căci toate celelalte sunt surori” (Antoaneta Olteanu, *Calendarele poporului român*).

Oamenii obișnuiau să spună că era foarte dificil

să se descopere locurile unde trăiau bătrânele care reprezentau zilele săptămânii. Se mai spunea că fiecare dintre aceste bătrâne avea steaua ei pe cer, una care strălucea chiar deasupra locuinței. Se spune că, din când în când, de câte ori Dumnezeu voia să pedepsească lumea încă o dată, una dintre stele putea fi văzută

Biserica Sfânta Vineri, din București, demolată în iunie 1987, într-o zi de vineri, sub privirile locuitorilor înmărmuriți

în mod clar, deoarece aceste bătrâne care sunt zilele săptămânii cunosc gândurile lui Dumnezeu. Și, pentru că ele sunt bune creștine, îi anunță pe oameni ce urmează să fie. Aceste stele nu se sting niciodată toate în același timp, ci numai pe rând.

Astfel, se spunea că atunci când urma să aibă loc un cutremur sau niște munți urma să se prăbușească, o stea galbenă avea să strălucească pe cer, și anume steaua Sfintei Luni. La fel, când urma să fie o epidemie sau alte boli, steaua Sfintei Marți devenea vizibilă. Se mai credea că atunci când urma să fie vărsare de sânge sau amenințări de război, steaua Sfintei Miercuri va apărea pe cer.

Despre steaua Sfintei Joi se spunea că anunța potop și tunete. Steaua Sfintei Vineri anunța creșterea populațiilor de animale sălbatice care aveau să devasteze așezări, în vreme ce steaua Sfintei Duminici anunța că urma să fie foamete mare. Ziua de sâmbătă oamenii au dedicat-o în final Maicii Sfinte a lui Dumnezeu. Se credea că atunci când această stea va apărea, atunci va fi timpul Apocalipsei. Exista, de asemenea, credința generală că aceste șapte stele erau de fapt stâlpii care susțineau bolta cerească.

Calendarul popular românesc are și alte particularități legate de cele șapte zile ale săptămânii. Astfel ziua de luni era considerată a fi un bărbat, care avea cheia la prima poartă a Raiului. Lunea dimineața oamenilor le era interzis să muncească până la răsăritul Soarelui, deoarece se considera această parte a zilei ca o continuare a sărbătorii anterioare. Există o mulțime de alte ziceri populare referitoare la prima zi a săptămânii, și anume că lunea este cea mai curată dintre cele șapte zile ale săptămânii, că este o zi propice unui start favorabil, că aduce ghinion să împrumuți ceva, în special bani, în această zi, deoarece vei avea ghinion tot restul săptămânii, precum și că această zi este prevestitoare pentru ceea ce avea să fie toată săptămâna.

Tradiția spune că în ziua de marți omul poate fi urmărit de trei momente de ghinion. Miercuria este altă zi cu trimiteri la cer. Astfel, existau sate unde oamenii obișnuiau să spună că Soarele s-a născut în această zi, la fel cum erau oameni care credeau că în această zi nu trebuie făcută nicio haină, deoarece este ziua când a fost făcut Pământul.

Joia este pentru mulți români de la sate o zi foarte contradictorie. Nu este numai o zi reprezentată de o bătrână, ci și de o creatură care este jumătate bărbat și jumătate femeie. Această reprezentare vine de la amestecarea credințelor

Foametea, precum cea din 1946 – 1947, din Moldova, avea și ea, în calendarul ortodox, asocieri cu zilele săptămânii

religioase asociate cu Joia Mare, când Domnul nostru Iisus Hristos a suferit pe cruce, și unele credințe păgâne sau poate chiar ritualuri demult uitate, care fac ca această zi să fie favorabilă dragostei și căsătoriei. Mulți oameni de la sate credeau că este mai bine să te căsătorești duminica sau joia, și nu în altă zi a săptămânii. Este considerată o zi foarte norocoasă.

Vinerea este o zi similară cu tot ceea ce este în general asociat cu Vinerea Mare, și anume este socotită o zi pentru pocăință și restricții de tot felul, similare durerii cauzate de moartea Mântuitorului. Este considerată, de asemenea, o zi de rugăciune și post, când munca este interzisă în gospodărie.

În calendarul popular românesc ziua de Sâmbătă este aproape în întregime dedicată celebrării morților în cimitire, prin slujbe la biserică sau chiar în gospodărie.

Duminica este, la fel ca în restul ortodoxiei, o zi de celebrare a odihnei și meditației optimiste, când sunt posibile anumite ritualuri magice legate de adorarea Soarelui. Există mai multe superstiții care spun că aduce ghinion să cureți casa cu mătură duminică dimineață, deoarece prin aceasta se poate murdări chiar fața Soarelui. După cum în tradiție există o „Duminică tânără”, prima duminică ce urmează după luna nouă. În această zi proprietarul gospodăriei cheamă preotul să curețe și să purifice apa din casă pentru binele locului și al întregii familii.

Pitorescul zilelor săptămânii din calendarul popular nu face decât să demonstreze încă o dată originalitatea și frumusețea culturii populare românești. ■

O COMUNITATE SĂSEASCĂ ÎN PROCESELE DE JUDECATĂ DIN SECOLELE XIII – XVI

NOEMI NEMETHI

Localitate înființată de sași ca parte a Scaunului Sibiu, Cisnădie (Heltau, Nagydísznód) a cunoscut încă de la fondare o evoluție complexă, în concordanță cu evenimentele petrecute pe eșichierul local și

Biserica „Sfântul Mihail” din Cisnădioara, în 2011...

regional. Prima atestare a Cisnădiei – astăzi în județul Sibiu – datează din anul 1204, când o găsim menționată sub numele de „Rivetel”. Ulterior, în 1323, într-un act de donație a unei reședințe al unui anume grof Nicolaus către magistrul Petrus, Cisnădie apare menționată sub denumirea de „Civitas Gzynoya”.

Comunitate de sași ardeleni prosperă, cu un edificiu eclesiastic impunător, un patrimoniu mobil semnificativ, Cisnădie își va „trăda” destul de curând de la fondare intențiile și ambițiile în raporturile pe care le avea cu comunitățile limitrofe. Astfel, din analiza unor documente datând din secolele XIII – XVI, observăm că localitatea a fost implicată în procese cu localități învecinate, precum Sibiu, Șelimbăr și, mai ales, Cisnădioara.

La o privire de ansamblu, toate procesele în care a fost implicată Cisnădie în acest interval cronologic au fost de natură economică și administrativ-teritorială, iar în majoritatea cazurilor miza era una dublă: dreptul de proprietate asupra unui teren și a resurselor aparținătoare, pe de o parte, iar pe de altă parte, dijma aferentă acestora. Cisnădie a urmărit să își sporească resursele, proprietățile și, implicit, veniturile,

inițiind o serie de litigii, pe care a făcut tot posibilul să le câștige.

DIJMĂ ȘI HOTAR

În ceea ce privește raporturile pe care le-a avut cu Sibiu, localitate urbană în „umbră” căreia s-a aflat și cu care era într-o concurență destul de acerbă mai ales în sfera breslelor, până în prezent am găsit un singur litigiu. Este vorba despre un litigiu de hotar, declanșat în

1372, iar părțile implicate includ Sibiu, Cisnădie, Șelimbăr și Cisnădioara, litigiu care a avut drept scop delimitarea clară a teritoriului aferent fiecăreia.

O altă localitate limitrofă cu care Cisnădie s-a aflat în conflict în acest interval a fost Șelimbăr. Natura acestor litigii a fost una clar economică, iar miza era dublă, Cisnădie urmărind să obțină o situație favorabilă atât în ceea ce privește dijma, cât și hotarul. Astfel, primul litigiu

dintre parohul din Cisnădie, Johannes, respectiv cel din Șelimbăr, Gotferdus, datează din anul 1327, miza fiind decima pe un teren, dar decanul Capitlului (adunarea călugărilor sau a clericilor catolici dintr-o anumită regiune) de Sibiu îi dă câștig de cauză Cisnădiei. Neînțelegerile pentru hotar au continuat între cele două așezări, după cum arată un document emis în anul 1339, din care aflăm că Autoritățile celor Șapte Scaune Săsești au adevărit o înțelegere, un acord la care au ajuns cele două părți cu privire la utilizarea comună a unei păduri. Această sentință a nemulțumit părțile implicate, astfel că procesul s-a redeschis în anul 1342. De această dată s-a ajuns la un acord, cele două părți urmând să utilizeze în comun terenul și resursa forestieră.

Neînțelegerile între cele două localități se perpetuează, în ciuda inițiativelor de pacificare și de cooperare făcute de forul local. Un nou conflict s-a iscat în 1349, ce ni-l aduce în prim plan pe preotul Cisnădiei, Ștefan, care îl acuză pe Goblins, preotul paroh din Șelimbăr, de uzurparea unor terenuri. Cristian, decanul de Sibiu și paroh de Șura Mare, a intervenit și a dat câștig de cauză Șelimbărului.

La o privire de ansamblu, în intervalul cronologic cuprins între 1364 și 1402, au existat șapte procese succesive între aceste două localități privind hotarul și decima. Astfel, într-un document din anul 1364, respectiv unul din 1402, decanul Capitlului Sibiu a acordat câștig de cauză Cisnădiei în ceea ce privește dreptul de proprietate asupra

...și într-o gravură de epocă

unui teren din apropierea râului Seviș (*Schebis*) – litigiu aflat în derulare încă din anul 1349 – și implicit dreptul de a încasa dijma aferentă. Înțelegerea la care s-a ajuns era însă condiționată, astfel că preotul paroh din Cisnădie, Hermannus, a decis să îi cedeze o jumătate din decima aferentă aceluși teren omologului său din Șelimbăr, cu titlu viager.

UN CONFLICT JURIDIC DE DURATĂ

O altă serie de litigii complexe, cu caracter multiseclar, a avut Cisnădie cu o localitate

Biserica fortificată din Cisnădie

foarte apropiată, inclusiv și ca denotațiune, și anume Cisnădioara, iar obiectul litigiului l-a constituit dreptul de proprietate asupra Bisericii „Sfântului Mihail” de pe dealul din localitate și a dijmei aferente acesteia. Putem urmări originea acestui conflict până în anul 1223, când Gocelinus, o personalitate importantă în zonă, aflat în slujba Regalității maghiare, a donat

biserica-cetate din Cisnădioara Ordinului Cistercienilor de la Cârța. Nu excludem așadar că acesta avea să fie punctul de plecare al disputelor viitoare cu Cisnădie. Totuși, conflictul cu Cisnădioara pare că se intensifică în veacul XIV, disputele având toate o miză economică, legată de obținerea unor terenuri sau a unor venituri.

Resursa umană implicată în aceste litigii era reprezentată de preoții parohi din cele două parohii, care au acționat în calitate de reprezentanți ai comunității, conducând aprig „lupta” pentru sporirea veniturilor, resurselor și proprietăților. De exemplu, încă din anul 1349, preoții parohi au un litigiu legat de dijmă, câștigat însă de Cisnădie. Totodată, dintr-un document datând din anul 1357 se observă ambiția Cisnădiei de a obține un teren situat între cele două localități. Decanul Scaunului de Sibiu, respectiv Autoritățile celor Șapte Scaune Săsești i-au acordat bisericii din Cisnădie câștig de cauză, iar drept urmare cele opt gospodării situate în jurul Bisericii „Sfântul Mihail” din Cisnădioara, precum și locuitorii de pe Ulița Alunilor (*Hasselgasse*) trebuia să îi plătească Cisnădiei

taxe atât în bani, cât și o anumită cantitate de funți de ceară.

Prioritatea Cisnădiei în anul 1372 de a-și extinde hotarul pare să fi determinat un conflict major cu vecinii ei, printre care se numără Sibiu, Șelimbăr și Cisnădioara. La o privire mai atentă, nu este exclus ca miza acestui conflict să fi fost o neînțelegere între Cisnădie și Cisnădioara pentru lemnele dintr-o dumbravă situată la frontiera dintre cele două localități. În cadrul acestui document, avem oportunitatea să observăm cum se fixează semnele de hotar ale fiecăreia dintre localitățile mai sus menționate, printr-o serie de repere spațiale, toponime și hidronime, dificil de reperat în prezent.

Autoritățile celor Șapte Scaune Săsești au insistat asupra necesității stabilirii între părțile implicate a unui acord de cooperare, pentru rezolvarea amiabilă pe viitor a unor litigii de acest fel, dar și a unor sancțiuni în cazul încălcării acestei învoielii. Cisnădie nu consideră însă că prioritățile sale au fost atinse, astfel că acest litigiu de hotărnicie s-a redeschis în 1428, dar de această dată a fost îndreptat împotriva Cisnădioarei și a bi-

sericii-cetate, „Sfântul Mihail”. Litigiul era unul extins, iar din sentința adevăritoare din anul 1444, care a dat din nou câștig de cauză Cisnădiei, aflăm că au fost interogați și martori. La o primă vedere, se pare că litigiul de hotar era încă activ pe agenda Autorităților celor Șapte Scaune Săsești, în desfășurare în anul 1450. Cisnădie a obținut din nou plata dijmii de cei din comunitatea de sași din Cisnădioara.

În ciuda acestor eforturi, litigiul a continuat și în anul 1469, dar de această dată responsabilitatea judecării și soluționării acestuia a fost pasată Capitulului Bisericii Transilvaniei, cu sediul la Alba-Iulia, la ordinul regelui maghiar Matia Corvin.

Din perioada cuprinsă între anii 1474 – 1478 au ajuns la noi o serie de documente care ilustrează clar că acest conflict cu miză dublă cu Cisnădioara era departe de a se fi încheiat, iar toate inițiativele de pacificare au fost sortite eșecului. Mai precis, dintr-un document datând din 1474 aflăm că decanul Capitulului de Sibiu transmitea oficialităților Arhiepiscopiei de la Strigoniul apelul litigiului dintre parohul din Cisnădie și cel din Cisnădioara. Cel din urmă îl acuza pe omologul lui din Cisnădioara că nu respecta înțelegerea anterioară și refuza

Vladislav II

să plătească dijma. Sentința favorabilă acordată Cisnădiei a fost dovedită și de un document datând din anul 1478.

PRIORITĂȚI ȘI OBIECTIVE

În ciuda atâtor sentințe emise în favoarea Cisnădiei, sașii ardeleni din Cisnădioara nu s-au lăsat înduplecați nici în primii ani ai secolului XVI, litigiul de hotărnicie redeschizându-se, după cum ne-o ilustrează un document datând din anul 1504, emis de regele maghiar Vladislav II, în care erau transcrise, respectiv adevărite sentințele date în cadrul litigiilor de hotar

Scrisoare de judecată în procesul dintre Cisnădie și Cisnădioara pentru capela „Sf. Mihail”, 1471

Document provenind de la parohia Cisnădie

Ludovic II

din anul 1372, respectiv 1453.

Din această perspectivă, putem observa cum acest litigiu de hotar, respectiv de dijmă este în continuare activ, în derulare de mai bine de o jumătate de secol, iar o sentință definitivă, neatacată, necontestată de nicio parte, se amâna. Mai mult, lucrurile s-au complicat în primii ani ai secolului al XVI-lea, mai precis în 1505, atunci când litigiul dintre parohii de Cîsnădie, Johannes, respectiv de Cîsnădioara, Andreas, s-a redeschis. Complexitatea litigiului este demonstrată în acest punct de intervenția vicarului Arhiepiscopiei din Strigoni, care intenționa să pună capăt

acestui conflict printr-un apel adresat Capitlului de Sibiu.

Putem observa așadar cum în ciuda tuturor eforturilor, acest litigiu nici în anul 1505 nu era încheiat. Regalitatea maghiară părea să fi ajuns și ea la saturație în ceea ce privește acest litigiu, astfel că în anul 1508 regele maghiar a ordonat Capitlului Arhiepiscopiei Transilvaniei să tranșeze definitiv conflictul. Litigiul de hotărnicie era însă departe de a se fi încheiat pentru că preotul paroh din Cîsnădie și juzii locali au făcut recurs. Dintr-un document din anul 1511 conchidem că nici această ultimă tentativă de a pune capăt litigiului nu a reușit. Nici măcar intervenția personală a regelui maghiar nu a îmbunătățit situația, astfel că sarcina rezolvării litigiului a ajuns la Suveranul Pontif, care l-a însărcinat pe auditorul papal, Ioan Vanulius, să îl soluționeze.

Litigiul s-a încheiat în favoarea Cîsnădiei pe plan local, însă ca urmare a presiunii exercitate de regele maghiar Ludovic II asupra Autorităților celor Șapte Scaune Săsești. Sentința luată la acel moment a dat câștig de

cauză Cîsnădiei, după cum ne-o dovedește un document emis în anul 1520.

La o privire de ansamblu, cercetarea acestor procese de judecată în care a fost implicată Cîsnădie între secolele XIII – XVI poate duce la schițarea unor priorități, obiective ale comunității de sași ardeleni din localitate. Aceste priorități erau de natură economică, miza Cîsnădiei din acest punct de vedere fiind de obicei dublă, și anume obținerea unor proprietăți, respectiv încasarea unor taxe, dijme. În ceea ce privește strategia utilizată de cei din Cîsnădie în această privință – tactica unor litigii succesive, cvasipermanente, atacarea unor sentințe dezavantajoase, chiar prin apelarea la un for de judecată superior –, se pare că a funcționat, Cîsnădie obținând de cele mai multe ori câștig de cauză. De asemenea, până în prezent, statistic vorbind, numărul de litigii avute cu Cîsnădioara este cel mai mare, iar litigiile se caracterizează printr-o extindere cronologică semnificativă, fiind redeschise, cu sentințele atacate, contestate decenii la rând, iar forurile de judecată sunt multiple.

Putem spune că a existat permanent un climat de tensiune între comunitatea de sași din Cîsnădie și cele din jur, vizibil la nivel documentar. Din analiza proceselor de judecată, putem conchide că preoții parohi acționează ca un soi de „portavoce” a comunității și totodată ca reprezentanți de seamă ai acesteia. În ceea ce privește obiectivele acestor procese de judecată, putem afirma că acestea au urmărit sporirea patrimoniului mobil și imobil al edificiului ecleziastic din localitate. ■

Mănăstirea Cârța

EPISCOPUL ROMEI, UCIS DE ROMANI

IOAN-SEBASTIAN CRINTEA

Cum a fost posibil ca un Papă, episcopul Romei, să fie ucis chiar de locuitorii Cetății Eterne? Istoria Papalității a cunoscut multe momente zbuciumate, acesta fiind doar unul dintre ele.

În preajma jumătății secolului al XII-lea, viața politică în centrul Peninsulei Italice era agitată. Papa stăpânea un teritoriu important, dobândit încă de la mijlocul veacului al VIII-lea, cu sprijinul regelui franc Pepin cel Scurt (751 – 768), cunoscut sub numele de Statul Papal. Relațiile dintre orașele cuprinse în acest stat erau încordate și deseori se ajungea la confruntări armate, din motive economice. Încercarea unui Papă de a interveni într-o astfel de dispută avea să declanșeze o serie de evenimente dramatice.

Cetatea Eternă, ilustrată într-o gravură în lemn din 1493

În 1142, forțele orașului Tivoli au înfrânt trupele Romei, ambele orașe făcând parte din Statul Papal. Anul următor, locuitorii Romei au voit să se răzbine pentru umilința suferită și să ia cu asalt cetatea vrăjmașă, având drept scop dărâmarea zidurilor acesteia. Fără ziduri, locuitorilor din Tivoli le-ar fi fost mult mai greu să se apere în eventualitatea unui nou diferend cu Roma.

Vrând să mențină pacea în teritoriile pontificale, Papa Inocențiu al II-lea (1130 – 1143) nu le-a permis romanilor să înceapă o asemenea expediție. În calitate de monarh al Statului Papal, Inocențiu al II-lea dorea să asigure buna înțelegere între toți supușii săi, el neputând fi partinitor față de romani.

PONTIFUL ILEGITIM, DIN NEAM EVREIESC

Romanii au considerat însă că deciziile Papei le-au periclitat interesele fundamentale. De aceea, în 1143 a izbucnit o revoltă a orașenilor din Roma.

Doreau să se autoguverneze, înlăturând tutela incomodă a Papalității.

În fruntea revoltaților a ajuns Giordano Pierleoni. Acesta se trăgea dintr-un evreu de la mijlocul veacului al XI-lea care se convertise la creștinism, devenind Benedictus Christianus. Familia Pierleoni era una dintre cele mai bogate și influente din Roma. Din rândurile acestui neam s-a ridicat antipapa (pretendent la Scaunul Pontifical, nerecunoscut de întreaga Biserică Catolică, aflat în opoziție față de Papa ales legitim) Anacletus al II-lea (1130 – 1138).

Anacletus al II-lea, portret anonim de la sfârșitul veacului al XIX-lea

Anacletus îi contestase lui Inocențiu al II-lea dreptul de a fi Suveran Pontif, provocând o schismă de opt ani în Creștinătatea apuseană. Antipapa se bucura de sprijinul aristocraților din Roma, astfel încât, o perioadă de timp, Inocențiu al II-lea a fost nevoit să fugă la nord de Alpi.

Giordano Pierleoni era fratele antipapei Anacletus al II-lea, care a pierdut lupta pentru legitimitate și recunoaștere în cadrul lumii catolice, astăzi fiind socotit un uzurpator al tronului Sfântului Petru. Giordano avea toate motivele să conducă revolta împotriva unui inamic al familiei.

Inocențiu al II-lea a fost silit să accepte constituirea unui Senat cu atribuții importante în conducerea treburilor orașului. Senatul cuprindea reprezentanți din toate cele 14 regiuni în care era împărțită Roma din punct de vedere administrativ. Din fiecare regiune veneau patru reprezentanți. Pierleoni a devenit cărmuitorul unei instituții menite să fie purtătoarea intereselor elementelor laice ale orașului.

Inocențiu al II-lea a pierit în același an, 1143. Nu știm dacă ar fi încercat să lupte contra Senatului în cazul în care ar fi trăit mai mult timp. Succesorul său Celestin al II-lea (1143 – 1144) era bătrân când a fost ales Papă. În timpul scurtului său pontificat s-a preocupat de relațiile diplomatice ale Papalității cu monarhiile Europei de Apus. În sudul Peninsulei Italice și în Sicilia, la începutul secolului al XII-lea, s-a constituit puternicul Regat normand al Siciliei, în fruntea căruia se afla remarcabilul suveran Roger al II-lea (1130 – 1154). Legăturile dintre acesta și Celestin al II-lea au fost tensionate, fapt

*Inocențiu al II-lea,
mozaic din biserica romană
Santa Maria de Trastevere,
citoria sa*

Suveranul Pontif și Senat s-a declanșat. Lucius al II-lea, conștient că era dificil să supună Senatul sprijinit de orășeni, a dorit să se alieze cu un suveran puternic al Europei și să-i solicite ajutorul. Papa s-a îndreptat la început către Roger al II-lea, dar acesta a refuzat oferta de alianță. Roger al II-lea fusese unul dintre foarte puținii suverani europeni care l-au sprijinit pe Anacletus al II-lea în timpul luptei acestuia cu Inocențiu al II-lea pentru recunoaștere în lumea catolică. Probabil că Roger al II-lea nutrea oarecare simțăminte de simpatie față de Giordano Pierleoni, fratele fostului său protejat. Pe lângă aceasta, relațiile sale cu Papalitatea erau încordate încă de pe vremea lui

Celestin al II-lea. Așadar, conducătorul sudului Peninsulei Italice și al Siciliei nu avea motive să dea curs cererii de ajutor.

Lucius al II-lea s-a hotărât atunci să ceară sprijinul regelui german Conrad al III-lea (1138 – 1152). În mod normal, regele german era ales ulterior împărat al Imperiului Romano-German, însă Conrad al III-lea nu reușise să dobândească suficient sprijin pentru a fi încoronat împărat. El era conștient că o expediție în Italia putea consuma resursele militare și umane de care dispunea, resurse de care avea nevoie pentru a-și consolida autoritatea în spațiul german, așa că a preferat să nu intervină în această afacere.

Rămas singur, Papa s-a decis să rezolve această problemă cu mijloacele de care dispunea. Senatul își avea reședința pe Colina Capitolină. Convocând gărzile pontificale, Lucius al II-lea porni navalnic la luptă în fruntea lor. Senatul și forțele care-l susțineau nu s-au lăsat intimidat. A început o luptă crâncenă, iar Papa a fost rănit la cap cu o piatră. Rana a fost fatală. A pierit la 15 februarie 1145, fiind singurul Papă ucis în luptă, la mai puțin de un an de la începutul pontificatului său.

La rândul său, Pierleoni nu a reușit să controleze populația răsculată a Romei. A fost înlăturat în același an, iar romanii l-au invitat pe succesorul lui Lucius al II-lea, Eugen al III-lea (1145 – 1153), să revină în Cetatea Eternă. Conflictele dintre Papalitate și locuitorii Romei au continuat însă până spre finalul secolului și au reizbucnit în veacul al XIV-lea. ■

Lucius al II-lea

PAPA RĂMÂNE SINGUR

Nefericitul succesor al lui Celestin al II-lea avea să fie Lucius al II-lea (1144 – 1145). Conflictul previzibil dintre

ESCROCHERII ÎN PALATUL PREZIDENTIAL

FLORENTINA DOLGHIN

Există președinți ai Franței pe care francezii i-au uitat total. A treia republică, de pildă, cea din segmentul 1870–1940, a înregistrat la palatul Elysée locatari ca Mac Mahon, Raymond Poincaré, Félix Faure sau Alexandre Millerand, dar și „iluștri necunoscuți”, ca Jean Casimir-Perier, Armand Fallières sau Jules Grévy. Uneori istoria este nedreaptă. Păstrează în memoria ei ceea ce este epatant, poate stârni emoții, și exilează în conuri de umbră evenimente și persoane trecute rapid la categoria „șterse, nesemnificative”. Cazul Jules Grévy, președintele republican al Franței cu două mandate (30 ianuarie 1879 – 2 decembrie 1887), ales prima dată când avea 72 de ani, după demisia monarhistului Mac Mahon, poate fi un exemplu. Atâta doar că el a avut un ginere, care „l-a scos din anonimat”, dar și din Palatul Elysée, trimitându-l la pensie.

La 80 de ani ai săi, Jules Grévy este un președinte cultivat, de profesie avocat, un avocat de renume, cu o retorică impecabilă și caz după caz câștigat, un republican convins, dintr-o familie republicană (mai are doi frați, tot oameni politici republicani), deputat încă din 1848, fost președinte al Adunării Naționale (1871 – 1873), apoi

Președintele francez Jules Grévy, care va demisiona din funcție în 1887

al Camerei Deputaților (din 1876 până a fost ales președinte al Republicii), un intelectual rafinat, cu lecturi la timpul lor din Horațiu, Virgiliu sau Racine, un bărbat cu un chip auster și o bărbuță colier, foarte modest ca înfățișare. Și foarte înalt, 1,90 m (bărbații nu prea depășeau pe atunci 1,65).

DRAGOSTE LA PRIMA VEDERE

Poartă pantofi pingeliți, în ciuda celor 300.000 de franci pe care îi primește drept cheltuieli de reprezentare, și nu organizează decât trei baluri pe an la Elysée. Circulă chiar o anecdotă la Paris legată de austeritatea acestor reuniuni. Un tip în ținută de seară fură o pâine de la o brutărie și, prins, își motivează gestul prin foamea care îl bântuia, întors de la un asemenea bal. Cert este că Grévy nu călătorește, dar primește indemnizație de transport, pe care o folosește Coralie, soția lui, cu care e căsătorit din 1848. Se spune că e tare avar.

Are o fiică, Alice, pe care o adoră, o brunetă

*Daniel Wilson
(fotografie de Nadar),
ginele pentru
ale cărui escrocherii
va plăti socrul*

frumoasă, cu suflet de artistă. Ea face cunoștință în 1881, pe domeniul din satul natal al președintelui, Mont-sous-Vaudrey, cu un anume Daniel Wilson, subsecretar de Stat la Finanțe.

Acesta are ascendență britanică și o reputație sulfuroasă: după ce și-a tocat averea prin cazinouri, ruinat, a trebuit să locuiască o vreme la sora lui, la castelul Chenonceau. În 1873 intră în viața politică. Devine deputat, apoi, în 1876, este ales primarul orașului Loches, pe Valea Loarei, după care devine înalt funcționar la Ministerul de Finanțe.

Alice are 32 de ani când se îndrăgostește de Daniel și n-are ochi pentru defectele lui. În același an, 1881, cei doi se căsătoresc. După mariaj, ginelele, în calitate de consilier al președintelui, dispune la Elysée de un birou alături de al socrului. Și de opt secretare. La el în birou mereu e arhiplin de solicitanți, care vor să obțină un privilegiu, o decorație, ceva de la cel mai înalt personaj al republicii. Și pentru că Jules Grévy, cel avar, nu i-a acordat dotă fiicei, Wilson găsește metoda de a face rost de bani. Profită de statutul de ginere. Acordă aceste distincții contra unor sume respectabile de bani, pe care nu el le încasează, ci „rețeaua” lui, sau prin plăți pentru abonamente și subscripții la ziarele al căror proprietar este (în principal, *La Petite France de Tours*, abundent alimentat cu informații confidențiale). Pentru că ginelele președintelui este și patron de presă. El obține foarte ușor semnătura socrului, din biroul alăturat. Se vorbește despre peste 20.000 de intervenții contra cost în șase ani. Exemplu: un vânzător de vinuri din departamentul Yonne, condamnat la trei luni pentru fraudă, obține grațierea președintelui, plătindu-și-o.

În octombrie 1887, publicațiile *Le Gaulois*, *Pilori*, *Le Petit Parisien*, *Le XIXe siècle*, *Le Figaro* etc. scriu, la început folosind modul condițional, că o decorație s-ar obține pentru între 25.000 și 50.000 de franci. Or, continuă ele, așa cum se traficează decorații, se pot trafica secrete de stat, militare. Deci e caz de justiție. Apar și nume: două doamne, un senator, contele d'Andlau, generalul Caffarel, subsecretar în Statul Major al Armatei, și... Daniel Wilson.

ADEVĂRATA ȚINTĂ

O lună în urmă, în septembrie 1887, prefectul de Poliție află și el despre potlogăriile din palatul prezidențial, unde s-ar trafica și Legiunea de Onoare. Declanșează investigația, deocamdată discret, și o anume doamnă Limouzin este prima care cade în capcană. Femeia îl ia drept solicitant de decorații pe inspectorul Lardiesse, trimis în misiune la domiciliul ei. Și îi spune tariful: 25.000 de franci. Apoi, ca să-l convingă că e persoană serioasă, îi arată niște scrisori semnate de d'Andlau, Caffarel și Wilson. Apoi inspectorul Lardiesse, rebotezat Langlois, se dă drept comerciant și obține audiență la generalul Caffarel. În aceeași problemă. Este primit la Ministerul de Război. Iar acesta îl întreabă direct: „Ia zi, ai ceva de spus despre prețul convenit?” De altfel, la Ministerul de Război mai vine o persoană să protesteze contra sumei mult prea mari cerute pentru a obține Legiunea de Onoare, iar generalul o repede scurt:

„Drept cine mă iei? Eu nu decorez decât oameni bogați”.

Deocamdată însă nu e nevoie de scandal public. La 6 octombrie 1887 este trecut în rezervă subsecretarul în Statul Major al Armatei. Apoi este arestat. Dar curând se află că senatorul, contele d'Andlau, a plecat de urgență spre America de Sud, după ce fusese convocat de un judecător care instrumenta cazul.

Cu voluptatea dintotdeauna a presei de scandal, ziarele publică exclamația naivă a unui agent de Poliție care găsește în casa de bani a senatorului fugit multe decorații pentru generali: „Domnule judecător, ia uitați aici o cutie cu eșantioane!”

Judecătorul cere să fie audiat

*Contele Gaston Hardouin
Joseph d'Andlau
a ales să fugă, în Brazilia*

și domnul Daniel Wilson, deputat din 1873, deci beneficiind de imunitate parlamentară. Se supune discuției în Cameră situația și urmărirea ginerelui este autorizată, cu un singur vot împotriva. Chemați la interogatorii, după ce îl înfundă pe Wilson, doamna Limouzin ia șase luni de arest, generalul Caffarel la fel, dar el plătește și o amendă de 3.000 de franci.

Presa scrie că Wilson și oamenii lui de la palat negociau acordarea Legiunii de Onoare. O dădeau fie pe bani (directorul Cazinoului din Monte Carlo a primit-o contra sumei de 100.000 de franci), fie, cum aminteam deja, plătind sub formă de abonamente de susținere la cele 20 de publicații ale lui Wilson, care se folosea de antetul prezidențial și pentru a-și expedia gratuit corespondența personală. Ce-i drept, când ancheta ia amploare, el se grăbește să returneze Poștei 40.000 de franci.

Presa oricum nu-l scapă din mână curând pe „Domnul ginere”. Iar politicienii adversari o susțin, alăturându-se hăituielii și lovind în principala țintă, președintele. Pentru că, evident, Jules Grévy este adevărata țintă. Monarhiștii, la dreapta, speră să deligitimeze chiar ideea de republică. Se sprijină pe personalitatea generalului nemulțumit Georges Boulanger, îndepărtat din Ministerul de Război în luna mai 1887. Mulți vizează prima fun-

Generalul Louis Charles Caffarel a fost serios implicat în escrocherie, numită inițial „afacerea Caffarel”

cție în stat. Deputatul Georges Clemenceau, un redevabil ziarist, afirmă în Camera Deputaților că acest bătrân și zaharisit președinte trebuie să plece. „Vă promit o criză cum nu s-a mai văzut până acum în lumea parlamentară”, declară el. Jules Ferry, premierul din anii 1883 – 1885, pândeste de aproape poziția lui Grévy. Care, nesimțindu-se personal implicat și cu atât mai puțin vinovat, nu are de gând să demisioneze. Juristul din el se opune total ideii. Patriotismul, responsabilitatea

față de cetățeni îl obligă să rămână la post. Crede că ar crea un precedent penibil și periculos. Dar criza politică devine instituțională. Cabinetul Maurice Rouvier demisionează, în noiembrie, președintele lasă să se înțeleagă, la un moment dat, că și-ar părăsi și el postul, dar nu o face, dimpotrivă, invocă, în sprijinul său, „iresponsabilitatea constituțională” a președintelui. Parlamentarii nu reușesc să-l oblige să demisioneze, așa că blochează activitatea instituțiilor, refuzând să formeze un nou guvern.

PACOSTEA DE GINERE

Când și activitatea Camerei Deputaților este blocată, începe să se agite și strada, alăturându-se frondei parlamentare. Pentru a liniști, pe cât posibil, spiritele, vânzătorilor de ziare li se interzice să-și strige titlurile, așa cum o făceau de obicei. Dar în cafenele, pe bulevarde, lumea murmură, își dă coate, circulă cântecele despre „ce nenorocire este să ai un ginere care vinde, în buticul lui, Legiunea de Onoare”.

La 2 decembrie 1887, Grévy se declară învins. Își înaintează demisia, după opt ani petrecuți la Elysée. „Datoria mea și dreptul meu ar fi fost să rezist, dar în circumstanțele în care ne aflăm, un conflict între puterea executivă și parlament ar putea antrena consecințe ce m-ar împiedica să o fac. Înțelepciunea și patriotismul îmi ordonă să cedez”. La ora 17.20 trei limuzine părăsesc Palatul Elysée. În ele se află Jules Grévy, soția, Coralie, fiica, Alice, și cele două nepoțele. Se îndreaptă spre casa din Avenue Iena, cumpărată din

Președintele Grévy cu nepoatele și ginerele

1886. Presa îl ironizează caricatural pe Daniel Wilson, ca negustor de decorații

economiile președintelui, adunate în cei opt ani cât a ocupat cea mai înaltă funcție în stat. Jules Grévy va mai trăi aproape patru ani. Moare la 84 de ani de o congestie pulmonară, la Mont-sous-Vaudrey, în casa unde a văzut lumina zilei și unde și-a petrecut ultimii ani jucând șah, biliard, vânând.

Și ginerele? Se descurcă mult mai bine decât socrul. Este judecat în martie 1888, condamnat pentru escrocherie la doi ani de închisoare, fără privire de drepturi civile. Face apel și este achitat. Traficul de influență nu este pedepsit prin lege. Va fi din anul următor. Unei singure persoane i se retrage Legiunea de Onoare. În noiembrie același an, 1888, Wilson revine liniștit, la locul lui, ca deputat, în hemiciul Adunării Naționale. Colegii sunt stupefiați, apoi unul dintre ei cere suspendarea ședinței, se supune la vot cererea și, cu 345 pentru și 30 contra, se decide întreruperea lucrărilor. Wilson rămâne imperturbabil în sală. Peste o oră ședința se reia,

După demisie, pe domeniul natal de la Mons-sous-Vaudrey, președintele și soția, Coralie

Mult râvnita Legiune de Onoare

deputații reîntră în sală. „Domnul ginere“ e tot acolo, impasibil, le înfruntă privirile. În 1889 renunță la calitatea de deputat, dar în 1893 este reales, apoi din nou, în 1896, în aceeași calitate, de deputat de Indre-et-Loire, departamentul „cel mai decorat din Franța“. Renunță definitiv la mandat în 1902 și moare la 13 februarie 1919, total uitat. Va fi înmormântat însă tot pe domeniul socrului.

Scandalul decredibilizează instituțiile republicane. Exact ce nu și-a dorit Grévy, promotor al unor măsuri întru perenitatea regimului republican, ce trebuia să seducă, să se legitimeze după căderea lui Napoleon III. „Nu vreau ca republica să provoace teamă“, spunea el. De altfel lui Grévy i se părea anacronică în republică chiar instituția prezidențială, în opinia lui existând riscul ca președintele, odată cocoțat în funcție, să nu mai vrea să coboare de acolo.

Sub președinția sa ziua de 14 iulie, căderea Bastiliei, a fost declarată sărbătoare națională, iar Marseilleza – imn național, și așa au rămas până astăzi, ca două simboluri republicane; din 1882 învățământul elementar a devenit obligatoriu, laic și gratuit în Franța pentru copiii între 6 și 13 ani; s-au adoptat legi privind libertatea de asociere și libertatea presei; Grévy este cel care a impus Elyséeul ca reședință prezidențială; tot el s-a opus expansiunii coloniale a Franței și naționalismului revanșard și a militat pentru o politică de conciliere față de vecinul rival, Imperiul Prusac. Victor Hugo a fost înmormântat la Pantheon, în 1885, la dorința președintelui. Dar lacomul ginere a reușit să schimbe total accentele ce apăsă asupra numelui celui de-al treilea președinte al celei de-a treia Republici, singurul care a demisionat sub acuzația de corupție, mai exact, „trafic de decorații“, și singurul, până la acea dată, reales. La dispariția lui *Revue des Deux Mondes* a publicat un epitaf dur: „Moartea sa nu este un eveniment; cariera i-a fost mai mult lungă decât strălucitoare“.

Câțiva ani mai târziu, în 1892 – 1893, Republica mai suferea o „zgârietură“, tot de la o afacere veroasă, Panama. ■

UN ARHETIP AL FRUMUȘETII FEMININE VENUS DE LA DRĂGUȘENI

ADELA KOVACS

Aristotel Crîșmaru

Statueta Venus de la Drăgușeni, aflată în patrimoniul Muzeului Județean Botoșani, este o piesă unicat, care a fascinat vizitatorii de pe trei continente. A fost expusă în mari muzee ale lumii, făcând parte din expoziții organizate la New York, Vatican,

Medalionul statuetei „Venus de la Drăgușeni”
(fotografie de Sebastian Ciupu)

Oxford, Roma, Atena, Varșovia și Beijing. Ea a fost descoperită în anul 1964. Legenda spune că ar fi fost găsită întâmplător, în apropiere de situl arheologic Drăgușeni – Ostrov, unde profesorul Aristotel Crîșmaru, un arheolog amator pasionat, desfășura cercetări arheologice. Elevii ar fi zărit artefactul în urma unui plug și au prezentat-o profesorului lor. Este una dintre puținele statuete descoperite întregi, majoritatea artefactelor de această factură fiind descoperite în stare fragmentară.

Venus de Drăgușeni redă un corp feminin, la scară, având poziție șezândă. Modelată din trei bucăți de lut, s-a fracturat pe linia picioarelor și a taliei, fiind ulterior lipită. Capul este relativ circular, având lateralele lățite, trase înspre exterior și decorate cu perforații duble. Corpul este plat, de formă trapezoidală, oval în secțiune și ușor arcuit înspre înainte. Brațele sunt de tip amorsă, orientate spre lateral și ușor în sus. Șoldurile sunt foarte ample, cu zona feselor mult accentuată. Picioarele sunt unite, delimitate printr-o incizie și o șanțuire abruptă. Pe toată suprafața, piesa prezintă un decor geometric incizat. În zona corpului și picioarelor sunt motive unghiulare care formează romburi complexe. Liniile de pe partea frontală corespund

Tezaurul de la Cărbuna (Republica Moldova) și mânerul de polonic cu medalion similar lui Venus de la Drăgușeni descoperit la Bodești – Cetățuia Frumușica, jud. Neamț (http://clasate.cimec.ro/Detaliu_en.asp?tit=polonic-polonic-antropomorfizat&k=56A9EFABDF7A4615B4AEAA313133BBFD)

*Centura statuetei „Venus de la Drăgușeni”
(fotografie de Sebastian Ciupu)*

cu cele de pe partea dorsală. Pe fese sunt spirale duble desfășurate. Pe abdomen este reprezentată o posibilă centură triunghiulară, umplută cu două „S”-uri culcate, afrontate. În partea mediană este incizat un cerc, care ar putea reprezenta fie o verigă,

fie ombilicul. Această centură ar putea fi și o reprezentare a sexului, prin faptul că este de formă triunghiulară. Piesa prezintă urme de pictură cu roșu.

Lutul din care a fost confecționată a fost de bună calitate, rezultând o pastă fină, bine frământată și având incluziuni care nu sunt vizibile macroscopic. Piesa a fost arsă secundar (cel mai probabil accidental), ceea ce a dus la modificarea culorilor primare.

De ce este atât de important decorul de pe statueta?

În jurul gâtului este reprezentat un medalion atârnat de un colier pentagonal, care era prevăzut cu posibili franjuri scurte.

*Vas antropomorf
de la Scânteia-Dealul Bodești
(Lazarovici C. M.,
Lazarovici Gh.,
Țurcanu S. 2009,
185, cat no. 153)*

*Aristotel Crîșmaru în mijlocul elevilor,
care spală ceramica de la Drăgușeni – Ostrov*

Decorul prezintă câteva detalii care arată bijuterii, ca obiecte de prestigiu. O parte dintre aceste bijuterii au fost descoperite în tezaure aparținând Culturii Cucuteni, precum cel de la Brad, județul Bacău,

România, sau cel de la Cărbuna, din Republica Moldova. Decorul din jurul gâtului reprezintă practic obiecte de prestigiu ale unui personaj feminin aflat în poziție de putere socială, al cărei medalion a existat cu adevărat în urmă cu șase milenii, fiind realizat din materiale prețioase, precum cupru și aur.

*Vas crater
de la Drăgușeni – Ostrov
(fotografie
de Sebastian Ciupu)*

Centura nu este o reprezentare unicat. Ipoteza că ar putea reprezenta bijuterii atașate se confirmă, de asemenea, prin faptul că tot în situl de la Drăgușeni – Ostrov au fost descoperite vase, unele antropomorfe, care prezintă același tip de centură. Așadar, modelul era unul comun și era la îndemâna creatorului, atât al vaselor cât și al statuetelor, prezentând obiecte reale, care în mare parte nu s-au păstrat. ■

*Vase antropomorfe de la Drăgușeni cu centuri
și fese similare lui Venus de la Drăgușeni*

„DOCUMENT“ – 25 DE ANI

Revista Document. Buletinul Arhivelor Militare a împlinit 25 de ani de apariție. Momentul a fost marcat la Sala de conferințe a Clubului „Steaua“.

In cadrul ceremoniei, directorul adjunct al Statului Major al Apărării, colonel Sorin Mihai, a înmănat doamnei Teodora Giurgiu, redactor șef al publicației, Ordinul „Meritul Cultural“ în grad de Cavaler, Categoria H Cercetare Științifică, conferit de președintele republicii, Klaus-Werner Iohannis. De asemenea, domnul colonel Liviu Corciu, directorul Arhivelor Militare Naționale Române, a acordat Emblema de onoare a Arhivelor Militare Naționale Române unor veterani, care au participat la crearea revistei: prof.univ.dr. Dumitru Preda, Adrian Pandea și colonel (r.) Alexandru Oșca. A fost amintită și personalitatea istoricului dispărut prea devreme dintre noi, Valeriu Florin Dobrinescu, care a jucat un rol important în apariția publicației.

A fost un prilej de rememorare a începutului. Domnul colonel (r.) Alexandru Oșca a evocat cum s-a născut revista. A fost o inițiativă a colectivului care lucra atunci în Arhivele Militare, la care s-au alăturat și istorici de seamă. Domnul colonel și-a amintit cum a mers la șeful Marelui Stat Major de

atunci cu propunerea. Șeful de cabinet i-a atras atenția să nu întârzie în birou mai mult de cinci minute. Venise înarmat cu o serie de documente, pe care i le-a prezentat șefului Marelui Stat Major. Acesta s-a adâncit în lectura lor o jumătate de oră, după care i-a spus: „Aveți o comoară acolo. Dați-i drumul!“

Plin de încredere, domnul colonel a mers la partea administrativă, care trebuia să se ocupe de aspectele concrete ale apariției. Entuziasmul i s-a spulberat rapid. Răspunsul a fost: „Nu se poate!“ Până la urmă s-a găsit o formulă: apăreau buletine ale armelor și s-a decis ca revista să fie considerată o astfel de publicație. Așa se explică dubla titulatură.

Deși în cei 25 de ani de apariție revista a publicat numeroase documente inedite și studii valoroase, are din păcate o difuzare limitată la instituțiile militare. O prevedere contabilă, căreia nu i s-a găsit până acum o soluție, împiedică difuzarea ei pe piață, contra cost. Este păcat, pentru că, pe lângă contribuțiile științifice, revista poate ajuta și la modificarea percepției pe care, inclusiv unii istorici, o au asupra muncii arhiviștilor. Sunt tot mai rare volumele de documente care apar, este o muncă pe cât de importantă – în fond, documentul trebuie să fie materia primă pe care istoricul să-și construiască demonstrația, nu cărțile publicate de alții –, pe atât de privită ca una de rang secund.

Îi dorim revistei *Document*, *Buletinul Arhivelor Militare* viață lungă!

Momentul decorării revistei

Dorin MATEI

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 DE ANI

NOIEMBRIE ■ DECEMBRIE 1973

În București, acum 50 de ani, primii fulgi de nea au căzut în ziua de 27 noiembrie. Avea să fie o iarnă... rece în apartamente. În luna octombrie se declanșase, la nivel mondial, prima criză a petrolului.

Decamdată, cazurile mai grave sunt puse pe seama unor deficiențe ale factorilor locali. Locatarii din Mihai Bravu nr. 29-35 tremură de frig, deși plătesc întreținerea la zi. Directorul Termocentralei București-Sud îi răspunde reporterului: „Capacitate avem. În momentul de față livrăm căldură după un studiu făcut de I.S.P. la cererea I.D.G.B., și la cererea acestui beneficiar ne conformăm întocmai. Eu, personal, stau în Balta Albă, și la mine caloriferele nu sunt calde, adică dacă pui mâna pe ele simți că nu sunt reci. Dacă sunt cetățeni care nu primesc căldură, aceasta e o deficiență de planificare a I.D.G.B., nu a noastră.” Evident, la I.D.G.B. reporterul nu găsește pe nimeni care să îi răspundă la întrebări. Concluzia: „Dacă «ideghebeul» se extinde și preia și soarele în exploatare?” De frig suferă și Dinu Săraru, care locuia într-un bloc din Piața Iancului. Se duce la magazin să cumpere un radiator și asistă la un dialog între un cumpărător dinaintea lui și vânzătoare. Omul voia 8 m de cablu electric. Vânzătoarea îl informează că ori cumpără 10,5 m ori nimic. „Și cu cei 2 m și jumătate care îmi rămân ce să fac?” Dinu Săraru intervine, spunându-i tinerei că el știa că un vânzător vinde ce îi cere clientul. „Așa să faci dumneata când îți vei deschide magazin personal!”

Pe stadionul Giulești tronează o mare reclamă: „Nicio masă fără pește”. La rubrica „Zigzag” din *România liberă* cineva se întreabă: „Dar măcar un mic dejun, o dată la câteva zile, se poate fără?” O altă întrebare, de data aceasta din *Flacăra*: „Unde-s cinstitele caramelle cu lapte?”. „Nu ne supără că au apărut caramelle cu fructe, care n-au

Oare se va încălzi?

gust, caramelle cu cafea, care nu seamănă nici cu cicoarea, caramelle cu mentă, caramelle cu... Să fie! Dar nu înțelegem pentru ce sunt pe cale de dispariție cinstitele caramelle cu lapte?”

Anunțăm în rubrica anterioară (*Magazin istoric*, nr. 9/2023) că din anul de învățământ 1973 – 1974 intrarea în treapta unu de liceu se face fără examen de admitere. O explicație pentru această măsură pot fi două teste date unor elevi de liceu. *România liberă* a publicat o anchetă realizată de Tia Șerbănescu despre ce au înțeles elevii din ultima clasă de liceu, secția umanistică, din romanul lui Camil Petrescu *Patul lui Procust*. Adică mai nimic. Mai ambițioasă, revista *Flacăra* publică trei numere la rând ancheta întreprinsă printre elevi de liceu pe teme de cultură generală. Spicuim din răspunsuri: „Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan a avut loc în jurul anului 1848, data exactă nu o mai rețin. La această răscoală nu a participat, bineînțeles, moșierimea. Revista *Tomis* apare la Constanța, lunar. Nu îmi încarc memoria cu astfel de nume (cine este redactorul șef). Referitor la Războiul de 100 ani știu că a

avut loc în Franța războiul celor două roze (sec. 16), da nu știu data.“ Despre cuvântul fortuit fie nu auziseră, fie însemna pentru ei obligat, ceva forțat. O elevă a ținut să consemneze părerea ei despre test: „Dacă ne-am încărca memoria cu astfel de noțiuni pe care le consider în parte abstracte ar însemna să devenim niște personalități zilnice la curent cu tot ce se întâmplă, dar nu am avea în acest fel timp să ne profilăm într-un anumit domeniu. Consider că societatea în care trăim are nevoie nu de astfel de cunoștințe, ci de oameni pregătiți, care să răspundă perfect la toate întrebările dintr-un singur domeniu. Ce să-i facem, știința a evoluat într-atât încât ne e, cred eu, imposibil să devenim sacerdoți precum a reușit să o facă Pitagora sau Tales la vremea lor. Cred că e mai bine să trăim în secolul XX cu astfel de cunoștințe incomplete din punct de vedere general, decât să ne reîntoarcem la secolele XI î.e.n. pentru a căpăta titlul de «doctor onorifians» în toate științele”.

Tot *Flacăra* semnalează și o altă tendință „negativă” în rândul tinerilor. „De bună seamă multă lume a remarcat în ultimul timp o pasiune stranie a unor tineri ai noștri de a etala pe reverul hainei, în medalion de carton desenat, figura sumbră a odiosului Manson, șeful bandei hippy care a ucis-o pe actrița Sharon Tate sau chipul chinat al cântărețului toxicoman Jimi Hendrix. Nu demult, în tramvai, pe corozorul șepcii jerpelitate a unui tânăr, mare mirare dacă nu era chiar student, am văzut imprimată însemnele «Comandor. US Army».”

Se întâmplă și lucruri bune în liceele Capitalei. Liceul „Matei Basarab” a inițiat un ciclu de concerte pentru educația muzicală a elevilor. Primul concert-lecție, dirijat și comentat de Mircea Cristescu, a avut loc în sala de festivități a liceului. În program, muzică preclasică de Vivaldi și Corelli.

La jumătatea lunii noiembrie a depus jurământul primul contingent de tineri care satisfac serviciul militar cu termen redus înainte de facultate, iar la sfârșitul lunii s-a creat Institutul național de gerontologie și geriatrie.

La expoziția de Maximafilie organizată în luna noiembrie la Bruxelles, au primit distincții

Ovidiu Lipan, „Tândărică”, pe când era bateristul formației „Roșu și Negru”

speciale tinerii Cristian Scăiceanu (Craiova) și Emanoil Gălătescu (București).

În *Informația Bucureștiului* din 17 noiembrie, istoricul Panait I. Panait prezintă istoria Hanului Roșu, clădire aflată la intersecția străzilor Șelari cu Smârdan și 30 Decembrie. Construcția se ridică peste zidurile Turnului porții de sus, care era vopsit în roșu. A fost înălțată în 1798, după scoaterea la mezat a aceluia pământ domnesc.

La 1 martie, în fața Divanului domnesc, banul Grigore Brâncoveanu anunță că hanul a fost cumpărat de Ioan Dimitriu. Incendiul din 1838 l-a avariat destul de serios. În 1846 partea de sus este transformată în hotel, la parter se amenajează o cafenea, un birt, o tutungerie. În prezent se fac lucrări de restaurare. Se lucrează și la renovarea imobilului din str. Ion Mincu nr. 19, clădire donată de frații Beatrice și Hrandt Avakian pentru un muzeu de artă orientală.

La 1 decembrie, presa anunță că în curând va fi predat tiparului volumul V al *Istoriei României*, lucrare coordonată de Institutul de studii istorice și social-politice și de Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, care tratează perioada 1878 – 1918. Nu a mai apărut vreodată. În schimb, de la Librăria Academiei se poate cumpăra volumul *Istoria ilustrată a picturii*.

Chiar în ultimele zile ale anului își deschide stagiunea 1973 – 1974 Cinemateca, în sala din strada 13 Decembrie nr. 21 (fosta sală „Union”). Filmele vor fi difuzate doar după-amiaza și vor avea acces doar abonații Cinemateciei.

Ziarul *Informația Bucureștiului* are o foarte interesantă rubrică de micro-interviuri cu

Se pregătește spectacolul educativ pentru tineret „Molière la Teatrul de Comedie”; de la dreapta: Ion Lucian, Mircea Șeptilici, Ștefan Tapalagă și Valentin Plădăreanu

personalități. Henriette Yvonne Stahl mărturisește: „Ca scriitor, eu sunt un om practic: vreau să aplic în viață ideile în care cred. Cu toate defectele semenilor, pe care le cunosc destul de bine, cred în capacitatea lor de a-și ameliora condiția ontologică, de a-și depăși limitele biologice.“ Constantin C. Giurescu își amintește: „Am început adâncirea studiului istoriei ca

asistentul lui Vasile Pârvan, la Muzeul de Antichități, încă din 1920, iar din 1926 am intrat în învățământul universitar [...] Învățămintele pe care le desprindem din studiul istoriei au o valoare formativă și stenică; de aceea, cred eu, omul nu se poate dispensa de cunoștințe, fie ele chiar reduse,

de istorie [...] Avem nevoie să știm de unde venim, cine au fost înaintașii, luptele și suferințele lor, de cât timp stăm neclintiți pe acest pământ carpato-danubian. Studiul istoriei, considerat și ca o armă de luptă, a dat întotdeauna tărie poporului nostru. De aceea, întotdeauna la noi istoria a

Franzini Sidoli și soția

fost prețuită.“ George Calboreanu: „Pentru interpretarea cât mai firească a eroului lui Delavrancea m-am pregătit neconținut; am o întreagă bibliotecă despre epoca lui Ștefan cel Mare. Lecturile m-au ajutat să stabilesc o premisă științifică a rolului meu. Delavrancea i-a conturat profilul dramatic. Eu trebuia să dau viață acestui profil.“

George Calboreanu tocmai urcase pe prima scenă a noului Teatru Național, la 20 decembrie, când s-a făcut inaugurarea oficială, cu piesa *Apus de soare*, de Barbu Ștefănescu Delavrancea. Spectacolul a fost regizat de Sică Alexandrescu și i-a avut în distribuție, pe lângă George Calboreanu, pe Elvira Godeanu, Alexandru Giugaru, Ion Finteșteanu, Radu Beligan, Nicolae Brancimir, Emil Botta, Al. Demetriad, Geo Barton, dar și pe mai tinerii Ilinca Tomoroveanu, Florin Piersic, Tamara Crețulescu. În figurație puteau fi

identificați actori precum Ileana Stana Ionescu, Simona Bondoc, Adela Mărculescu.

Dorin Tudoran îl vizitează în noua locuință din Ferentari, Aleea Livezilor nr. 4, Bl. 26, sc. 2, et. 1, apt. 27 pe marele artist de circ Franzini Sidoli. Sare 103 ani, s-a născut la Torino, în 1870. A locuit pe Brezoianu, dar locuința lor a fost demolată.

A făcut cereri, arătând că în activitatea lui a donat multe încasări din spectacolele de circ pentru spitale. Ruga să nu fie despărțit de parcul Cișmigiu. „Pensionarii din Cișmigiu se bucură când mă văd, căci ei față de mine sunt foarte tineri. Mulți dintre ei m-au aplaudat la circ când au fost copii“. În Prolungirea Ferentari nu îl mai caută nimeni.

După Marele premiu FILT, Ilie Năstase câștigă și Turneul campionilor, desfășurat la Boston. I-a învins pe rând pe Jan Kodes, John Newcombe, Jimmy Connors, iar în finală pe Tom Okker. France Presse nota: „Românul și-a confirmat reputația, demonstrând că este incontestabil jucătorul mondial nr. 1“. A fost ales și sportivul anului în România.

Adrian Păunescu are un comentariu foarte acid: „În meciul Steaua – Dinamo, Dinu a avut mingea la picior de 44 de ori. Din aceste 44 de preluări, Dinu a făcut 37 de pase greșite, o pasă excelentă, patru pase laterale și două pase la un coechipier aflat în ofsaid. Bețiile și nopțile pierdute într-un mediu literar-artistic vecin cu Vinalcoolul au făcut din, altădată, superbul luptător cu numărul 6 o tristă ruină. Din ce în ce mai tristă ruină. Eu cred că ar fi timp de redeșteptare. Ar mai fi. Numai să vrea Dinu asta, nu noi. Din 44 de pase, 37 de pase greșite: cu un picior de whisky și cu un picior de pian de cabaret nu se poate juca fotbal.“

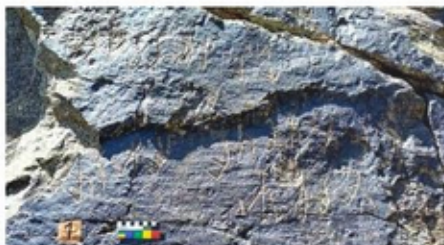
În final, două anunțuri de sezon. Prin Decret al Consiliului de Stat, ziua de 31 decembrie este zi nelucrătoare. Pentru recuperare se va lucra în ziua de 23 decembrie. Iar la 23 decembrie se inaugurează oficial Orașul copiilor. Moș Gerilă îi invită pe copii la un spectacol la Circ.

Să ne reîntâlnim cu bine în... 1974. ■

Rubrică realizată cu sprijinul
Bibliotecii Academiei Române

DESCIFRAREA UNEI LIMBI VECHE

Din anii 1950, arheologii au descoperit câteva zeci de inscripții în peșteri și pe ceramică în Asia Centrală, preponderent în Tadjikistan, Afganistan și Uzbekistan, scrise într-un alfabet necunoscut. Descoperirile au fost asociate cu Imperiul Kușan, care a stăpânit Asia Centrală și nord-vestul Indiei între 30 d.H. și 375 d.H., prin urmare și scrierea a fost poreclită „scrierea kușan”. Cercetătorii sunt de părere că majoritatea scrierilor kușan au fost realizate pe materiale organice – frunze și scoarță de copac – care nu au supraviețuit.

La 12 iulie 2023, a fost publicat un studiu coordonat de Svenja Bonmann, arheolog german, care a reușit să descifreze scrierea. Din fericire, câteva dintre inscripțiile în scrierea kușan au fost însoțite de inscripții paralele în limba bactriană, cunoscută de cercetători. I-a ajutat mai ales titulatura împăratului kușan Vema Takhtu, în urma căreia au reușit să descifreze valoarea fonetică a unor caractere. Se pare că este vorba de o limbă indo-iraniană, foarte asemănătoare cu limba bactriană și cu dialectul khotan al limbii saka.

STATUETĂ RECUPERATĂ

La 1 august 2022, echipajul unei nave de pescuit olandeze a descoperit o statueta din lemn, foarte bine conservată, lângă insula Texel, provincia Olanda de Nord. Se pare că a fost bine păstrată deoarece s-a scufundat în nisipul de la fundul mării. Arheologii sunt de părere că statueta datează din timpul Războiului de 80 de Ani (1568 – 1648), purtat între Țările de Jos și Spania, când Olanda și-a dobândit independența. Reprezintă chipul unui bărbat – poreclit Barry de pescari – ce poartă o căciulă frigiană, simbol al luptei pentru libertate în epocă.

PALATUL DE VARĂ AL ILHANILOR

Arheologii mongoli în colaborare cu Universitatea Kâtip Çelebi din Izmir, Turcia, au descoperit palatul de vară al lui Hulagu Han (1256 – 1265) în apropierea satului Khan, provincia Van, Turcia, în primăvara anului 2022. El a fost primul domnitor al Ilhanatului, statul mongol care a stăpânit Orientul Mijlociu, din Pakistan până în Turcia, în secolele XIII – XIV. Cercetătorii din Mongolia au analizat mai multe artefacte descoperite în zonă, aflate în Muzeul din Van, și au stabilit că sunt țigle de acoperiș în stilul mongol din acea perioadă, iar astfel au stabilit locația.

Palatul fusese menționat în surse, însă până acum nu i-au fost găsite urme. Se pare că Hulagu Han s-a îndrăgostit de loc în anul 1259, poreclindu-l „locul unde se șade bine”, iar construcția a fost realizată între 1260 – 1264. În total, cu această descoperire, s-au găsit doar patru palate ale hanilor mongoli pe tot globul: cel al lui Kublai Han în nordul Chinei, reședința de vară a lui Ambaghai Han în Iran și orașul Sarai, al Hoardei de Aur, în Rusia.

Sursele amintesc existența unui templu budist și a unei biserici creștine în apropierea palatului. În apropiere s-a ridicat un caravanserai, un loc unde puteau poposi caravanele de negustori, iar la est s-a construit un oraș, unde au fost descoperite resturi de ceramică. Acesta se pare că a fost modelat după Karakorum, capitala Imperiului Mongol clădită de Gingis Han. Mai multe artefacte descoperite au fost duse în Mongolia – în 2022, s-au serbat 860 de ani de la nașterea lui Gingis Han, iar obiectele au fost prezentate în evenimente publice. ■

ROMÂNII DIN MAREA BRITANIE

Continuăm prezentarea documentului intitulat Note privind legăturile dintre cercurile oficiale britanice și Mișcarea Românilor Liberi, redactate pentru Divizia Cercetări speciale din Departamentul de Stat de D. Dem. Dimăncescu, membru al Comitetului Național al Mișcării Românilor Liberi (Magazin istoric, nr. 8 – 10/2023). Textul în limba engleză se păstrează în colecțiile Arhivelor Hoover Institution on War, Revolution and Peace, fondul Gheorghe Ilescu. Publicarea lui este posibilă grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

2. Procarliști care lucrează pentru restaurația lui Carol. Românii Liberi au statuat în prima lor declarație tipărită că unul dintre obiectivele lor este: „să îl elibereze pe regele Mihai din poziția sa umilitoare prezentă, astfel încât să îi permită să conducă ca un rege constituțional și democrat” și că niciunul dintre ei nu susținea restaurația lui Carol.

In scrisoarea pe care D.Dem. Dimăncescu i-a adresat-o părintelui Moraru, din Dearborn, Michigan, la 6 februarie 1948 (vezi anexa nr. 2), el a explicat pe deplin de ce Românii Liberi nu îl pot accepta pe Carol drept conducător al lor. Foreign Office a fost informat direct de Dimăncescu despre telegramele schimbate cu Carol.

Dar Românii Liberi au refuzat să se alăture celor care au ales prilejul unor circumstanțe nefericite pentru a insulta un om care a fost pentru zece ani regele lor și pe care l-au slujit ca devotați slujbași și funcționari publici.

3. Armamentul cumpărat din Anglia în 1939. Orice alegație în acest sens este o insultă directă la adresa Guvernului Majestății Sale. La sugestia contraamiralului G.St. Dumitrescu, pe atunci atașat militar și naval la Londra, Guvernul român i-a cerut Guvernului britanic să gestioneze toate problemele legate de Acordul de împrumut al armamentului din 1939. Guvernul român doar a prezentat o listă cu cele mai urgente nevoi ale armatei. O Comisie britanică sub conducerea lordului Woolton a cerut oferte

din partea firmelor furnizoare pentru Ministerul britanic de Război, a selectat materialul și a făcut plățile. Niciun român, ofițer sau civil, nu a avut vreo legătură oficială sau particulară cu aceste acorduri, duse la capăt în întregime de acea Comisie britanică. Multe dintre materialele de război furnizate României provin din depozitele Amiralității sau ale Ministerului de Război britanic.

Guvernul britanic era cel mai calificat să știe că toate aceste alegații nu sunt adevărate. Este un motiv de regret că li s-a permis să circule liber și fără să fie combătute.

Este imposibil de știut cine a inspirat aceste alegații. „Disensiunea” românilor a coincis cu ruperea alianței germano-sovietice și atacul german contra Uniunii Sovietice. După 21 iunie 1941 a devenit clar că Guvernul britanic nu mai era interesat să susțină o mișcare a Românilor Liberi, care afirmase că dorește „să realizeze reunirea poporului român între frontierele sale naționale”. O asemenea reunire se afla în contradicție cu noul aliat al Marii Britanii, U.R.S.S.

Pentru a face clară atitudinea lor față de alianța personală a lui Ion Antonescu cu Germania lui Hitler, Românii Liberi au dat publicității, la 23 iunie 1941, o declarație, care a apărut și ca o scrisoare către editor în *Manchester Guardian* și *Daily Telegraph* (reprodusă în Anexa 1).

(Va urma)

ANTON PANN

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) În iarna anului 1812, împreună cu mama sa, Anton Pann s-a stabilit în acest oraș din Țara Românească, unde și-a săvârșit educația și și-a desfășurat activitatea publicistică în mare măsură. 2) Aproape și le-a pierdut în totalitate Anton Pann când și-a achiziționat o tipografie la Biserica Olteni în 1843, fiind nevoit să recurgă la donații. 3) Râu francez – Județul în care se afla capitala Țării Românești în vremea lui Anton Pann. 4) Persoană – Asta făcea primul olog din poezia lui Anton Pann *Despre frica lui Dumnezeu iarși*, când a cerut divinității un cal. 5) Animal amintit de Anton Pann în *Povestea vorbii*, când bătrânul i-a învățat pe cei doi tineri precupeți citând zicala: „omul la om trage și... la ...” – Abreviere pentru „Engineering-Economic Systems and Operations Research”. 6) Picau în mijloc! – Abreviere pentru „Virtual sensor network” – Lin la început! 7) Nume

de familie polonez – „Să... de bine la mic și mare”, primul vers al colindului *Urare* de Anton Pann. 8) Când a izbucnit Revoluția de la 1848, Anton Pann se afla dincolo de acest râu, hotarul dintre Muntenia și Oltenia, din pricina unei epidemii de holeră, în timpul acestei călătorii poetul compunând împreună cu alți muzicieni *Deșteaptă-te, române!* – Frații lui Anton Pann s-au înrolat voluntar în această armată și au murit în 1809, în timpul luptelor de la Brăila. 9) Apar ca o consecință logică – Anton Pann a compus multe astfel de cântece, creații laice care circulau îndeosebi la oraș, inspirate din muzica bizantină și otomană, multe culese în volumul *Poesii deosebite sau cântece de...*, publicat în 1831. 10) Poezie compusă de Anton Pann cu subiect de dragoste, dedicată celei de-a doua soții, pe care a încheiat-o: „Auzi, Nica mea iubită/ Ale Amоруlui legi/ N-au critică osebită/ Lesne poți să le-n-țelegi”.

VERTICAL: 1) În 1832, Anton Pann a publicat această carte, una din primele sale opere, lucrare cu substrat moralizator (*Îndreptătorul...*). 2) A fost Anton Pann față de dascălul Petru Efesiul, care l-a învățat cunoștințe muzicale și meșteșugul tiparului – Moneda de calcul în vremea lui Anton Pann, ce nu exista de fapt la acea vreme și era doar etalon, folosită la stabilirea valorii monedelor străine (pl.). 3) Boier pitar, proprietarul tipografiei unde Anton Pann a tipărit *Noul Doxastar*, *Fabule și istorioare auzite și versificate* și *Cântece de Stea*, în 1841 (Pencovici). 4) Atâția copii a avut Anton Pann din prima căsătorie, cu Zamfira Agurezan – Ales în sfârșit! 5) Rol de început! – Dosul paginii. 6) Poetul care, în poezia *Epigonii*, l-a apreciat pe Anton Pann drept „finul Pepei, cel isteț ca un proverb” (Mihai, 1850 – 1889). 7) Târgul aflat astăzi în Bulgaria, la poalele Munților Balcani, unde s-a născut Anton Pann în 1796, familia sa părăsind această localitate după moartea tatălui în 1806 – Vâsli în final! 8) Din pricina acestei boli a murit Anton Pann, la 3 noiembrie 1854, în timp ce se întorcea dintr-o călătorie în Oltenia – Denumirea populară a lunii în care, în 1840, Anton Pann s-a căsătorit a treia oară, cu Ecaterina, fiica Aniței. 9) Asta a făcut Anton Pann referitor la evenimentele din 1821, refugiindu-se la Brașov, unde a cântat la strună la Biserica Sf. Nicolae din Șchei (inf.) – Rime la final! 10) La asta a dus marele incendiu din București din 1847 tipografiei lui Anton Pann, poetul reușind să își înceapă din nou activitatea editorială abia din 1849.

Dicționar: TENU, NIEC.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

CADOU DE LA O CITITOARE

Cititoarea noastră, doamna ELENA OPREA, a trimis cadou redacției și unor colaboratori mai multe obiecte realizate artizanal. Domnilor a oferit semne de carte în tricolor, iar doamnelor brățări, pe care le redăm mai sus. Îi mulțumim

din suflet și o asigurăm că au ajuns la destinatarii cuveniți.

Correspondenta noastră a dorit să transmită urări de sănătate și bucurii redacției, precum și să salute demersul domnului Matei Cazacu, autorul serialului Români și ruteni. False argumente istorice, ce apare din numărul 7/2023 al revistei până în prezent.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul NICOLAE ION, din jud. Olt, oferă spre vânzare colecția completă Magazin istoric, din primul an de apariție, 1967, până în 2023. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0744.620.495.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755 290 606 și 021 312 68 77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) N. Iorga August Treboniu Laurian, a utopian thinker ● **I. Bistoreanu** Do Cantemir's remains truly lie in the grave at the "Trei Ierarhi" Cathedral? ● **D. Preda** Editorial preview: diplomatic documents on Romanian-Turkish relations in 1939 ● **R.-A. Sorescu** An invitation to the Romanian Academy Library: August Treboniu Laurian, a visionary ● **C. Nițulescu** The Romanian Bank for Foreign Trade in the Securitate's sights (II) ● **C. Păiușan-Nuică** A fugitive Polish scholar in Romania asks Nicolae Iorga for help ● **C.P. Buiumaci** Stories of Bucharest: Bucharest's outskirts in the Interwar Period ● **M. Cazacu** Mr. Frédéric Beaumont and his aberrations about Romanian and Ruthenian cohabitation (V) ● **L. Cîmpeanu** Stephen the Great battles the king of Poland in the Cosminului Woods (II) ● **M. Ciordaș German** Beiș. Pages of history ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (VIII) ● **G. Filitti** Letters from former days: extracts from Martha Bibescu's Paris letters ● **D. Ionescu** The days of the week in the popular calendar ● **N. Nemethi** The trials of the Saxon community of Cîsnădie in the 13th – 16th centuries ● **A. Kovacs** Venus of Drăgușeni ● **D. Matei** Event: the *Document* magazine at 25 years ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Йорга Август Требониу Лауриан – утопист ● **И. Бистрян** Покоятся ли останки Дмитрия Кантемира в Яском Трёхсвятительском монастыре? ● **Д. Преда** Издательская аван-премьера – дипломатические документы о румынско-турецких отношениях 1939 г. ● **Р.-А. Сореску** Приглашение в Библиотеку Академии: Август Требониу Лауриан – прорицатель ● **К. Ницулеску** Румынский Внешнеторговый Банк под прицелом Секуритате (II) ● **К. Пэюшан-Нуйкэ** Беженец в Румынии, польский писатель просит помощи Николаю Йорге ● **К.П. Буюмач** Истории Бухареста: Периферия в межвоенном периоде ● **М. Казаку** Г-н Фредерик Бомон и его вымышления о сосуществовании румын с русинами (V) ● **Л. Кымпяну** Штефан Великий разгромил армию польского короля у Косминского леса (II) ● **М. Чордаш Герман** Бейош, исторические страницы ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (VIII) ● **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: парижская переписка княгини Марты Бибеско ● **Д. Ионеску** Дни недели в народном календаре ● **Н. Немети** Судебные процессы саксонской общины в Чиснэдие XIII – XVI вв. ● **А. Ковач** Венус, статуя найдена в Дрэгушени ● **Д. Матей** Событие: Журналы *Document* 25 лет ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXI)

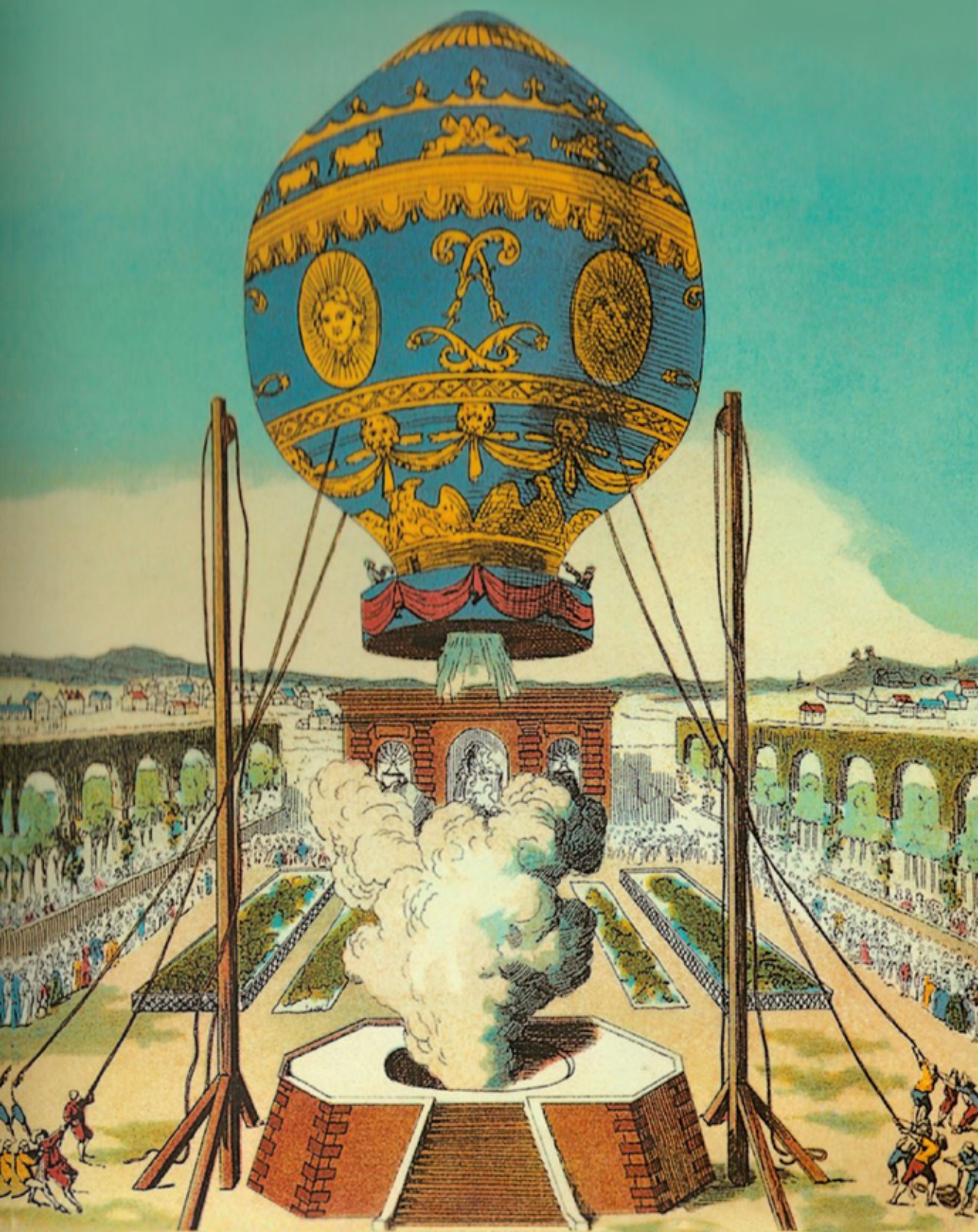
magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

